

Dimensiunile urii interetnice in Secuime

Bruno Ștefan (coord.)
Anca Suditu
Diana Nițescu
Andreea Mihalcea
Corneliu Ștefan Liță
Eugen Androsiac

DIMENSIUNILE URUI INTERETNICE ÎN SECUIME

Editura BCS
Bucuresti, 2001

Coperta: Ciprian Zincă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Dimensiunile urii interetnice în Secuime

Bruno Ștefan (coord), Anca Suditu, Diana Nițescu...
București, Editura BCS, 2001

p. : cm.

Bibliogr.

PSBN 973-85278-3-X

I. Ștefan, Bruno (coord.)

II. Suditu, Anca

III. Nițescu, Diana

323.1(=511.141)(498)

© 1998, 2001, Editura BCS

Piața Walter Mărăcineanu nr. 1, cam. 317

C.P. 16-144, sector 6, București

Tel/fax: 314.61.33. 430.07.25. 093.364.739.

ISBN 973-85278-3-X

Introducere

Bruno Ștefan

La 16 decembrie 1989, când a început revolta de la Timișoara, se părea că populația era dispusă să repudieze definitiv ideologia naționalistă practică de regimul comunist. Cu prețul vieții, cetățenii acestui oraș - indiferent de etnie – au apărat strada, biserica și casa parohială a pastorului reformat maghiar László Tökés împotriva celor ce voiau să pătrundă acolo fără a avea competența să o facă.

Xenofobia antimaghiară a fost însă adânc înrădăcinată în educația românilor și în mod special a intelectualilor, care s-au dovedit incapabili să structureze rapid o politică națională apropiată de valorile europene. Pe fondul unei culturi politice rudimentare și a unei dizidențe firave, atomizate și dezorganizate, au putut accede la putere o serie de activiști de rang secund, care și-au menținut scaunele manipulând populația cu un naționalism grosier și intolerant, pe care au reușit să-l fixeze în mentalitatea românilor pentru o perioadă îndelungată prin diversiunea de la Tg. Mureș din martie 1990.

Pentru a se legitima, naționalismul de stat post-comunist a încercat să invoce naționalismul marilor puteri, precum și tradiții locale, ce făceau apel la străvechi obsesii românești. Acesta n-a părut ceva deplasat, mai ales că se înscria într-un curent naționalist redeșteptat în aproape toate țările fostului bloc comunist. Etnicitatea părea să explice în Estul Europei din ce în ce mai multe fenomene,

chiar și pe unele cu care nu avea nimic de-a face. Tribalismul afirmat cu violență în statele Iugoslaviei și URSS-ului a surprins și elita occidentală, care n-a putut oferi decât soluții simpliste, primitive și depășite.

Multiculturalismul pluriethnic occidental n-a putut atrage intelectualitatea grupată în jurul puterii din România, pentru că ea era interesată să mențină cât mai multe elemente ale vechiului regim. Ea a încercat să suprimă sistematic tendințele de afirmare a identității minorităților, care simțeau acut această nevoie după o perioadă de îngheț dictată prin măsuri coercitive de un regim comunist uniformizator.

În dezbaterile pe tema naționalismului s-au implicat cu fervoare o serie de literați de prestigiu, oameni de știință, artiști, politologi, ziariști, istorici, filosofi, etc, convinși că numai astfel se pot evita conflictele interetnice și tendințele separatiste. În disputele dintre atitudinile europeniste – ce pledau pentru adoptarea necondiționată a normelor occidentale - și cele naționaliste – ce militau pentru afirmarea valorilor autohtone, au fost atrași intelectuali renumiți: Alexandru Paleologu, Octavian Paler, Gabriel Andreescu, Sorin Antohi, Dan Oprescu, Nicolae Manolescu, Adrian Marino, Andrei Marga, Alexandru Zub, Lucian Boia, Laurențiu Ulici, etc.

Ecourile acestor dezbateri au fost însă prea slabe în comparație cu agitațiile xenofobe arogante sau alarmiste făcute la tribuna Parlamentului, la televiziunea națională sau în ziare de mare tiraj de unele elemente ale puterii, care nu-și vedeau nici un rol într-o societate integrată în sistemele Europei Apusene. Virusul naționalismului a fost ușor de inoculat sau de reactivat oamenilor simpli și intelectualilor indiferenți față de problemele etnice. De la acesta spre ura interetnică nu a fost decât un pas, pe care unii au considerat necesar să-l facă. Antisemitismul anilor

90-91 a fost ne semnificativ față de antimaghiarismul afirmat în ziare și reviste cu tiraj din ce în ce mai mare.

Lucrarea de față analizează dimensiunile acestei urii interetnice în Secuime. Am ales ca studiu zona Secuimii pentru că de acolo au ajuns la urechile românilor cele mai numeroase zvonuri despre subminarea statului, despre românii persecutați, terorizați și alungați. Și tot de acolo au pornit spre Europa Occidentală plângerile ungarilor împotriva tendințelor de românizare forțată și de încălcare permanentă a drepturilor minorităților.

Am considerat că tensiunile dintre cele două etnii pot fi analizate din mai multe perspective. În primul rând dintr-o perspectivă istorică, pentru a releva legătura dintre refulările trecutului și consecințele acestora re activate în contemporaneitate. În al doilea rând dintr-o perspectivă confesională, prezentând poziția și imaginea Bisericii Ortodoxe în Secuime. În al treilea rând, o abordare a procesului de învățământ era necesară pentru a aduce lumină într-un domeniu supus foarte mult zvonurilor și comentariilor tendențioase. Mentalitățile celor două etnii, cu obsesiile, prejudecățile și stereotipiile lor au fost analizate atât în capitole distincte, cât și în toate celelalte capitole ca exemplificări ale actualei situații politice, religioase și școlare.

Informațiile au fost obținute în urma unei anchete de teren desfășurată între 6 și 27 iulie 1998 în 20 de localități urbane și rurale din cele două județe. Cei peste 400 de subiecți intervievați au fost selectați atât din rândul elitei locale (prefecți, primari, preoți, profesori, lideri politici, cercetători, ziariști), cât și din rândul oamenilor simpli. Ghidurile de interviu, discuțiile libere, observația, analiza documentelor politice și a literaturii de specialitate au fost principalele instrumente folosite.

Echipa de cercetare a fost formată din studenți și cercetători tineri, a căror medie de vârstă nu depășește 24

de ani. Ei formează nucleul Biroului de Cercetări Sociale recent înființat.

Cercetarea a fost susținută financiar de Federația Sindicatelor Libere și Independente “Petrom” și a beneficiat de un important sprijin material și logistic din partea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și a Departamentului Administrației Publice Locale.

Secuii și Români – evoluția unei neînțelegeri

Bruno Ștefan

În centrul țării există două județe care sunt cunoscute pe plan internațional mai mult decât România toată. Aceasta nu pentru că sunt cele mai frumoase din punct de vedere turistic, sau cu cele mai bogate resurse agricole, miniere și balneare, ci pentru că au o compoziție etnică deosebită. E vorba de Covasna și Harghita, județe în care trăiesc 581.591 locuitori, dintre care 470.606 s-au declarat maghiari la recensământul din ianuarie 1992. Această zonă, cunoscută mai ales cu numele de Secuime, a fost permanent în atenția forurilor internaționale (pentru că acolo trăiesc 30% din totalul maghiarilor din țară), precum și a celor naționale (pentru că acolo trăiesc foarte puțini români: 23% în Covasna și 14% în Harghita). Paradoxul acestei zone este că minoritarii sunt majoritari, iar majoritarii sunt minoritari.

Una din primele constatări referitoare la relațiile dintre români și secui este că ambele etnii depun un efort uriaș pentru scrierea și rescrierea istoriei lor, pentru construcția și reconstrucția sinelui etnic. În interiorul arcului carpatic istoria cu cât este mai veche cu atât este mai contemporană. Disputa asupra primordialității (cine au fost primii veniți: secuii sau românii?) duce inevitabil la crearea de mituri și legende. Apelul la tradiții și istorie reprezintă de fapt un instrument pentru legitimarea

accesului la resursele economice, politice și teritoriale. Acest travaliu istoric și metaforic continuă neîncetat de mai bine de 150 ani, iar construcția identității proprii este însoțită de fiecare dată de scrierea istoriei celeilalte etnii. Orice nouă “descoperire” este combătută, atacată, minimalizată sau reinterpretată de cealaltă parte în folos propriu; ei îi urmează în contrapartidă o altă “descoperire” la fel de importantă. Toate așezările sunt încărcate de simboluri: cruci, troițe, statui, monumente. Tensiunea istorică înlocuiește dialogul dintre părți, dialog ce nu se face decât mediat - și atunci cu ajutorul unor elemente străine locului. Fruntașii celor două etnii tind să proiecteze existența conaționalilor lor pe o traiectorie lineară, care să respecte temporalitatea convențională și să justifice evenimentele și acțiunile curente prin evenimente anterioare de mare semnificație. Biografiile indivizilor intervievați se construiesc prin evidențierea apartenenței etnice și a specificității. În acest spațiu etnicitatea limitează foarte mult libertatea de acțiune și de gândire a actorilor sociali, care sunt obligați să parcurgă anumite instanțe de socializare, să achiziționeze anumite tabu-uri culturale, prejudecăți, resentimente, nostalgii, etc. Biografia fiecărui cetățean are un sens istoric, iar ea este colorată de piedicile puse de cealaltă nație și de luptele duse pentru depășirea acestor piedici. În acest sens fiecare istorie personală are o intrigă de coloratură etnică. Fiecare personalitate locală are o viață cu caracter prototipal. Orice aspect al culturii și istoriei este utilizat simbolic sau emblematic cu scopul de a crea un sentiment de solidaritate între membrii aceleiași etnii și de distanțare față de membrii celeilalte etnii.

Deși neînțelegerile dintre cele două nații nu durează decât de 150 ani, istoricii și politicienii au încercat să le împingă cu mult în urmă, mergând până la originea acestor popoare care – datorită incertitudinii lor – reprezintă un subiect ce stârnește vii pasiuni. Variatele ipoteze și

demonstrații despre originea și sosirea lor pe aceste teritorii au fost exploatare de ambele părți așa cum le dictau interesele în anumite momente.

Secuții sunt fie urmașii unei hoarde hunice care au scăpat cu fuga în urma războiului ce s-a dat între fiii lui Attila și care s-au stabilit în munți (în număr de 3000) și s-au numit apoi *zaculi* sau *siculi*, fie urmași ai bulgarilor înrudiți cu ungurii, fie urmași ai avarilor în componența cărora au intrat și turcii (de unde numele de *szikil* sau *szekil* – ce înseamnă în limba turcă “*om nobil*”), fie se trag din kazarii orientali, fie sunt descendenți ai gepizilor ori înrudiți cu pecenegii sau cumanii, fie sunt unguri curați¹. Atât maghiarii cât și românii au speculat aceste variante în funcție de conjuncturile istorice cărora trebuiau să le facă față. O vreme secuții au fost considerați o națiune distinctă de cea maghiară - dovadă apartenența lor la *Unio Trium Nationum* alături de maghiari și sași. În ultimul secol ei s-au considerat 100% unguri (“*noi suntem mai maghiari decât maghiarii*”, “*noi suntem primii dintre maghiari*”, “*e o absurditate să găsești diferențe între unguri și secuți. E ca și cum ai spune că moldovenii nu sunt români*”), poate pentru a spori numărul acestei minorități ce se simțea amenințată cu dispariția în fața unei politici naționaliste promovată de statul român. Cert este că ei au fost coloniști, bine organizați militarmente (pe centurii), de religie catolică, aduși de regii Ungariei pentru a apăra granița de est contra pătrunderii dinspre Moldova a cumanilor, pecenegilor și tătarilor. Ei s-au așezat prima oară în Mureș, pe valea Nirajului, apoi în zona Odorhei pe la 1150. După izgonirea teutonilor au ocupat zona Treiscaune (Covasna de azi), iar în timpul năvălirilor tătare (1241) au fugit spre nord, în munții Ciucului și Giurgeului. Ei au fost organizați politic

¹ Sabin Opreanu – “*Terra Siculorum*”, Cluj 1925, G. Popa-Lisseanu – “*Originea secuilor și secuizarea romanilor*”, București, 1941

în scaune (de obicei 7, însă numărul lor a variat de-a lungul vremii). Scaunul Odorhei a fost de timpuriu scaunul central al secuimii, iar orașul Odorhei – capitala politică a întregului ținut. Ei au avut încă de la sosire o situație privilegiată, fiind cetățeni liberi, scutiți de dări și taxe, fiind stăpânii proprietăților pe care s-au așezat².

Românii din zonă sunt fie urmașii dacilor și romanilor foarte numeroși în sud-estul Transilvaniei (dovadă existența zecilor de castre romane și cetăți dacice: Brețcu, Odorhei, Zăbala, etc.), fie păstori nomazi de origini variate (macedoneni, iliri, slavi, turci, cumani, latini) rătăciți veacuri în șir în Balcani și urcați în munții Carpați în secolele XIII-XIV de frica numeroaselor migrații și conflicte sud-dunărene, fie pur și simplu români din Moldova și Valahia care au trecut în secolele XVII-XVIII în Secuime când politica domnilor fanarioți le făcea viața insuportabilă. Cert este că prezența lor e atestată documentar în regiune în secolul XIII ca participanți în armata regelui Bela, în sec. XIV la Vlăhița, iar în sec. XV la Brețcu – așezare românească ce avea rolul de a apăra pasul Oituz. Vechiul strat valah prezent la sosirea secuilor a fost organizat în obști și cnezate, fiind de religie ortodoxă și se ocupa în special cu păstoritul. Este probabil ca o parte din pătura etnică românească (dacă ea a existat în sec. XII-XVII) să fi trecut munții în celelalte provincii (Moldova și Valahia) în fața expansiunii maghiaro-siculice, iar o parte să fi rămas pe loc, inițial ca cetățeni liberi, reduși apoi la iobăgie pentru că proprietățile agricole și silvice intraseră în stăpânirea noilor veniți. Decăzută treptat sub raport social-politic-economic și juridic, ea a dispărut aproape din toate localitățile din interiorul Secuimii prin asimilare. Dispariția acestui prim val românesc din Covasna și Harghita s-a datorat în principal slabei organizări administrative și religioase. Neam de păstori, românii pendulau pe crestele

² Ioan I. Russu – “**Romanii si secuii**”, Bucuresti 1990

Carpaților, iar aria transhumanței se întindea până la Dunăre (în Dobrogea și Câmpia Română), de aceea organizarea localităților lor cădea în sarcina femeilor. Bisericile românești, puține și sărace, aveau de făcut față și expansiunii bisericilor catolice și reformate, sprijinite de stat. În virtutea principiului “*Cujus regio, ejus religio*” (“Cum este regele, așa este și religia”) suveranii – atât protestanții cât și catolicii – se bucurau și unii și alții de puterea de a asigura pe baza unei confesiuni obligatorii omogenitatea spirituală a celor pe care-i guvernau. Așa se explică deciziile regilor, sinoadelor, dietelor de a interzice construirea bisericilor ortodoxe din materiale durabile, anularea privilegiilor celor de confesiune bizantină, expulzarea preoților ortodocși și asuprirea comunităților de acest rit. Până spre sfârșitul sec. XVIII este exagerat a se vorbi de asuprire națională și de naționalism în acest spațiu, ci cel mult de o prigoană religioasă. Cum s-a întâmplat până în secolul nostru, trecerea românilor la religiile apusene a stins aproape întotdeauna persecuțiile. Disprețul bisericilor catolice și protestante față de ortodoxia răsăriteană (nu numai a românilor, ci și a sârbilor, grecilor, rușilor, etc.) avea la bază ideea că misionarismul cultural și civilizator al creștinismului apusean nu putea tolera barbarismul, pasivitatea, incultura și disprețul față de supuși al preoților bizantini³.

Pentru a scăpa de opresiunile confesionale și pentru a beneficia de privilegiile și drepturile pe care le aveau secuii, mulți români au trecut la catolicism sau la reformați, astfel că la recensământul persoanelor cu obligații militare ordonat la 1614 de principele Gabriel Bethlen, în zona Gheorgheni-Ciuc-Casin apar cu atributul de român doar 165 capi de familie (din totalul de 4555), nefiind în toată

³ Dan Zamfirescu – “**Ortodoxie si romano-catolicism in specificul existentei lor istorice**”, Bucuresti 1992

secuimea (8 scaune) mai mult de 500 de familii⁴. Analizând rezultatele acestei conscripții, cei mai numeroși români apar ca jeleri (nestatornici, nelegați de pământ, proveniți din altă parte, fără proprietăți: teren arabil, păduri, casă de piatră), ceea ce înseamnă că ei fie proveneau din Moldova sau din zona Brașovului, fie erau din regiune dar erau nestabili datorită ocupației lor: păstoritul transhumant. Discutând cu românii din interiorul Secuimii, cu bătrânii satelor, nu am întâlnit pe nimeni cu înaintași care să urce mai sus de secolul XVIII (doar în localitățile de la marginea Țării Secuilor: Brețcu, Întorsura Buzăului, persistă în memoria colectivă și în înscrisurile bisericești amintirea strămoșilor care erau pe aceste locuri când au trecut armatele lui Stefan cel Mare și Mihai Viteazu). Despre existența acestei prime pături românești în zonă nu a rămas mărturie decât numele pur românesc dat unor localități, râuri și vârfuri de munte.

Al doilea val al imigrației românești în scaunele secuiești începe odată cu războaiele austro-ruso-turce, cu înăsprirea regimurilor fanariote din Principate, precum și cu o serie de calamități (foamea din 1717, ciuma din 1719). Atunci se formează în curbură Carpaților o serie de așezări românești: Voșlobeni (1677), Bilbor (1720), Livezi-Ciuc (1721), Sărmaș (1728), Subcetate, Bălan, Tulgheș, Săcel, Poiana Sărată, Vâlcele, Boroșneul Mic, etc⁵. Tot din acest timp sunt atestate în majoritatea localităților familii de români. Se pare că cel mai bine primiți au fost în Treiscaune și în nordul Gheorghenilor, iar cel mai frecvent respinși în Odorhei (scaun de religie protestantă). Ei s-au așezat la marginea localităților, uneori în număr așa de mare încât au format colectivități puternice, cum a fost

⁴ Vasile Lechintan – **“Romanii din scaunele secuiești la 1614”**, in “Angustia” vol. I (1996)

⁵ Szöcs Janos – **“Despre istoria romanilor in scaunele secuiești ale Gheorghenilor, Ciucului și Casinului”**, Miercurea Ciuc 1998

cazul în Eliseni, Merești, Simonești, Crăciunel, Ghimeș-Făget, Frumoasa, Întorsura Buzăului, Zagon, Sărata, Vama Buzăului, Mărcuș, Teliu, Dobârlău, Hăghig, Covasna, etc.

Pătrunderea masivă a românilor în Secuime în sec. XVIII-XIX (după unii cercetători peste 35% din localnici erau români⁶, iar după *Lexiconul geografic-statistic al Transilvaniei* limba română se vorbea în cel puțin 60% din sate) spune ceva semnificativ despre toleranța ungarilor din această zonă. Urmărind documentele ce vorbesc despre așezarea românilor, observăm că în multe localități ei au fost aduși de conții și grofii secui (Mikes în Treiscaune, Lazar în Ciuc), sau au fost primiți de familiile unor proprietari de pământ și pădure ca iobagi sau jeleri cu scopul îngrijirii animalelor⁷, specificându-se deseori că sunt scutiți de taxe și impozite statale. Recensământul generalului Buccov din 1760 ne arată numărul familiilor de români din teritoriile analizate:

- în Ciuc – 760 familii
- în Treiscaune – 1865 familii
- în Odorhei – 854 familii⁸

Timp de 100 de ani de la această conscripție, numărul românilor a crescut spectaculos, ajungând la 1869 la 128.033 dintr-un total de 338.633 locuitori⁹. Această imigrație de mari proporții (au venit atunci și numeroși țigani, armeni, evrei) infirmă caracterul închis, conservator, naționalist și xenofob al secuilor din totdeauna. Până în preajma revoluției de la 1848 nu se poate vorbi de naționalism și tensiuni interetnice în zonă. Conflictele care s-au desfășurat între români și maghiari până la acea dată s-

⁶ Sabin Opreanu – **“Tinutul sacuilor. Contributii de geografie umana si de etnografie”**, Cluj 1927

⁷ Cei mai importanti mosieri erau Bethlen Domokos, Apor Lázár, Bornemisza Pál, Ugron Pál, Nemes Antal, Imreh Lázár, Toldalagi Laszlo, etc., care tineau fiecare cateva zeci sau sute de familii de romani.

⁸ Ioan I. Russu – op. cit.

⁹ Nicolae S. Ionescu – **“Problema romanilor sacuizati”**, Bucuresti 1944

au axat pe ideea de proprietate: românii stăteau pe moșii ungurești și nu respectau întotdeauna regulile de conviețuire găsite la sosire. Astfel, în 1797 ei au fost alungați din Tulgheș iar casele lor arse pentru că au colaborat cu ceata unui haiduc Vasile cel Mare. La fel, grănicerii din 6 sate din Ciucul de Sus atenționau administrația scaunului pe la 1804 despre pericolul instalării românilor și țiganilor în munții Hășmașu Mare¹⁰.

Începutul conflictelor dintre români și maghiari în arcul carpatic este legat de evenimentele de la 1848-1849, când românii s-au răsculat contra maghiarilor care la rândul lor se revoltaseră contra împăratului de la Viena, dând astfel un sprijin Austriei, ajutând-o să înăbușească rebeliunea ungurească. Cum anume s-a întâmplat acest lucru merită explicat, pentru că acțiunile din acele vremuri au căpătat de-atunci până în zilele noastre valențe simbolice din ce în ce mai mari.

Înconjurați din toate părțile de populație românească, secuii au înțeles că trebuie să colaboreze cu aceasta pentru dezvoltarea firească a lor. Privilegiați de domnii din Principate (scutiți de taxe, liberi să-și vândă produsele în ambele țări) ei au răspuns cu reciprocitate, permițând românilor săraci, ce nu puteau face față birurilor administrației, să se așeze pe teritoriile lor. Odată ce Carpații nu au mai reprezentat o graniță sever apărată, au pătruns în Secuime și numeroase elemente certate cu legea (atât români cât și țigani): bande de tâlhari care se ascundeau în păduri sau în casele românilor și care atacau populația mai înstărită. Atitudinile acestora, precum și ale altor români care sfidau prin comportamentul lor obiceiurile și regulile localnicilor, au creat în mintea secuilor anumite clișee în legătură cu românii: barbari, hoți, leneși, mincinoși, tupeiști. Cronica lui Orban Balazs

¹⁰ Szöcs Janos – op. cit.

“**Descrierea ținutului secuiesc**” în 4 volume, din 1868-1870) abundă de exemple privind ilegalitățile făcute de români și arată cum - pe baza acestora – s-a structurat un anumit comportament vis-à-vis de români.

La 1848, profitând de ridicarea iobagilor din restul Transilvaniei împotriva unor inegalități sociale ce durau de secole, s-au ridicat și românii din Secuime împotriva celor ce tocmai îi primise pe moșiile lor. Acțiunile de distrugere a conacelor nemeșilor unguri, neparticiparea la eforturile celor din Treiscaune în frunte cu Gabor Aron de a înlătura trupele austriece, sechestrarea unor revoluționari secui în Toplița, uciderea locuitorilor unguri din unele sate din scaunul Mureș și multe alte acțiuni de acest gen, desfășurate fie la incitarea unora ce doreau să profite de pe urma unor astfel de agitații, fie la îndemnul revoluționarilor români transilvăneni ca o contrareacție la manifestări maghiare similare (distrugerea comunei Iernut și uciderea a 20 de români, uciderea în com. Luna a 23 de români la 12 septembrie 1848, împușcarea a 21 de români în munții Ciuc între 18 februarie și 13 aprilie 1849, lăsați neîngropați) – toate acestea au făcut ca între cele două etnii să se sape o prăpastie de pe urma căreia nu a avut de profitat decât armata imperiului habsburgic, care a înfrânt relativ ușor rezistența secuiască și a trupelor generalului Bem¹¹. Astfel, idealurile de independență ale ungarilor au fost zădărnicate pentru încă multe decenii, învinovățind pentru acest lucru etnia română.

Pentru intelectualitatea maghiară din Secuime adevărații beneficiari ai evenimentelor pașoptiste au fost românii: iobăgimea a fost desființată, robotele și zeciuiala au dispărut, jelerii au putut să-și răscumpere servituțile, iar o parte dintre români au fost împroprietăriți. Fabricile austriece înființate preferau să angajeze români, căci aceștia aveau o mai mare mobilitate, nefiind legați de pământ (ex.

¹¹ “**Istoria Romaniei**” vol. IV, Bucuresti 1964

mina de aramă de la Bălan), prin comparație cu secuii care, datorită cutumelor și modurilor de organizare tradiționale, făceau cu greu față valului de modernizare și industrializare¹². Privilegiată sau adusă doar parțial la nivel de egalitate cu maghiarimea, pătura etnică românească a cunoscut până la instaurarea dualismului austro-ungar o perioadă de înflorire: s-au ridicat școli, biserici, case din piatră, comerțul cu produsele oierilor s-a dezvoltat, apele minerale au îmbogățit multe familii de români în Covasna, Borsec, Vâlcele, etc.

După unirea Moldovei cu Țara Românească, sub influența curentului latinist al dascălilor ardeleni s-a înfiripat ideea Daco-României, care a animat viața culturală românească. Preoții și cărturarii transilvăneni, munteni și moldoveni au sprijinit dezvoltarea unor activități culturale în zonă, cu specific românesc. În această perioadă de înflorire a burgheziei, elitele celor două comunități se aflau în competiție. În pofida antipatiilor lor reciproce (era perioada de glorie a naționalismului în toată Europa), comunicarea dintre oamenii simpli își urma cursul firesc, dovadă intensele influențe în folclorul, modul de alcătuire a caselor, datinile, credințele și obiceiurile de tot felul ale ambelor părți. Enumerând influențele românești în secuime, G. Popa-Lisseanu¹³ menționa că aceștia din urmă *“țin posturile, se spovedesc la sărbătorile ortodoxe: Sf. Ilie, Boboteaza, Înălțarea, vin la Bobotează și iau aghiasmă, roagă preotul român să citească la capul bolnavului, socotind că har dumnezeesc au numai preoții români; îi cheamă să le binecuvinteze casa, să bată clopotele, au colinde și irozi cu aceleași melodii și versuri românești”*, etc. Indiscutabil, modul de viață, obiceiurile și ritualurile, maghiare, modul de organizare a instituțiilor secuiești au

¹² Imreh Istvan – *“Viața cotidiană la secui (1750-1850)”*, București 1982, și *“Cutuma și dispoziție, autonomie și subordonare la grănicerii secui (1764-1848)”*, Cluj 1977

¹³ G. Popa-Lisseanu – op. cit.

reprezentat o atracție pentru o parte dintre români, al căror stil de viață devenea treptat-treptat tot mai diferit de cel existent în regiunile de proveniență. Călătorii străini prin Secuime notau deseori despre numeroși români care preferau să îmbrace portul maghiar, să vorbească ungurește, să se însoare cu persoane din etnia maghiară, dar care rămâneau la confesiunea ortodoxă orientală. Orban Balazs, autorul celei mai ample monografii despre aceste ținuturi menționa că la 1867 “*numărul secuilor de origine orientală (românească) se apropie de 30.000*”¹⁴. Motivele secuizării românilor până la 1867 au ținut nu de considerente național-șovine, rasiste – secuii fiind în general prietenoși, amabili, ospitalieri – ci mai ales economice: accesul la resurse și funcții aflate prin tradiție în posesie maghiară.

Adevărata persecuție împotriva românilor începe după instaurarea dualismului austro-ungar, când s-a inițiat o acțiune intensivă de deznaționalizare a celorlalte popoare din cadrul imperiului. “*Dintre acele legiuri care au dus la genocidul etnic și cultural al românilor din arcul carpatic ne mărginim să menționăm legea minorităților (1868) și legea Trefort, prin care predarea limbii maghiare devine obligatorie în toate școlile elementare (1879). Apoi legea maghiarizării numelor (1881), legea maghiarizării denumirii localităților (1891), legea învățământului (Apponyi), prin care se desființează școlile confesionale românești (1909), etc.*”¹⁵.

Odată cu înăsprirea regimului, cu alungarea preoților ortodocși și a învățătorilor, o parte dintre români au trecut munții, iar o altă parte au acceptat maghiarizarea. “*Așezați printre secui, românii săraci, nevoiași și tolaranți în*

¹⁴ Orban Balazs – “**Descrierea ținutului secuiesc**”, Budapesta 1868-1870, în “*Angustia*” vol. II (1997)

¹⁵ Mircea Sfarlea – “**Romanii din Sfanta Episcopie a Covasnei si Harghitei**”, Sf. Gheorghe 1995

folosul stăpânului, au învățat limba acestuia, au împrumutat obiceiurile lui, parte din îmbrăcăminte și mai târziu, în urma propagandei religioase credința acestuia și cu încetul au devenit secui, ba mai secui decât aceștia, ca să nu-i mai batjocorească nimeni, să nu tragă la îndoială sentimentele lor, să nu fie bănuți de necredință și astfel să se poată furișa printre stăpânitori, asigurându-și o viață mai bună, mai liniștită, mai omenoasă decât aceea de rob” – scria un ziarist Ioan Bozdog, analizând acele vremuri¹⁶.

Fenomenul deznaționalizării s-a făcut pe mai multe căi: prin biserică, prin școală, prin armată, prin administrație, etc. Analiza acestui proces a făcut obiectul unor numeroase studii în prima jumătate a acestui secol¹⁷. Marea lor majoritate arată cum, din cauza sărăciei, românii nu mai puteau întreține un preot și apelau la cei reformați sau catolici, cum sate întregi deveneau în totalitate ungurești, dar de confesiune orientală (Tomești, Ciceu, Șoimeni, Lăzărești, Estelnic, Ojdula, Micfalău, Dobolii de Jos, Aita Seacă, Bicsad, Belin, Bățanii Mari, etc. *“In Ardeal neamul secuiesc nu s-a alăturat bisericii ortodoxe, legile ardelene n-au acceptat niciodată aceste confesiuni. Ungurii ortodocși din Secuime vor fi deci români maghiarizați”* – scria Paul Balogh, un statistician maghiar), cum prin ademeniri de ordin material (catolicii dădeau 5

¹⁶ în Ioan I. Russu – **“Romanii și secuii”**, București 1990

¹⁷ Ioan Russu-Sirianu – **“Românii de peste Carpați”**, 1908, G. Popa-Lisseanu – **“Secuii și secuizarea românilor”**, 1932, **“Date privitoare la maghiarizarea românilor”** 1937, **“Originea secuilor și secuizarea românilor”**, 1937, Sabin Opreanu – **“Sacuizarea românilor prin religie”**, 1927, **“Tinutul sacuilor”**, 1927, **“Terra Sicularum”**, 1925, Petre Garboviceanu – **“Minoritățile din România”**, 1926, Alexe Manciulescu – **“Paradoxa sacuiasca”**, 1927, Octavian Dobrota – **“Românii sacuizați și regiune sacuizată”**, 1940, Nicolae S. Ionescu – **“Problema românilor sacuizați”**, 1944, Costache Florea – **“Secuii din România”**, 1939, Nicolae Iorga – **“Istoria românilor din Ardeal și Ungaria”**, 1915, Paclisanu Zenovie – **“Politica minoritară a guvernelor ungurești”**, 1943, Aurel Nistor – **“Problema românească în tinuturile secuizate”**, 1939, Teodor Chindea – **“Contribuții la istoria românilor din Giurgeul Ciucului”**, 1930, Emil Micu – **“Din trecutul bisericesc, cultural și economic al românilor din Secuime”**, 1946, revista **“Tinuturi sacuizate”** din 1931-1940, etc.

coroane ortodocșilor care treceau la religia apuseană, de aici și expresia des întâlnită “secui de 5 coroane”), prin presiuni morale, prin persecuții, prin dorința de a accede la funcții înalte (în Aita Seacă românul Bârsan Petre a trebuit să-și schimbe numele în Berszany Peter pentru a fi numit plutonier), prin dorința de a participa la composesorate pentru a avea pământ¹⁸, prin școlarizarea obligatorie în limba maghiară a celor ce voiau să învețe mai multă carte – mulți români au trecut la religiile catolică sau protestantă, au acceptat să-și schimbe numele, să renunțe la limba română, îngroșând rândurile secuilor. *“Numai bisericuțele sărăcăcioase din margine de sat, inscripțiile spălăcite de pe crucile din cimitire și documentele îngălbenite, resfirate prin diferite arhive mai vorbesc despre existența elementului românesc de odinioară, în mase destul de compacte prin Secuime”*¹⁹. Datele statistice analizate în aceste studii arată amploarea procesului de deznaționalizare din această perioadă²⁰.

Cercetătorii maghiari explică scăderea populației românești prin decăderea păstoritului transhumant. *“După unirea principatelor dunărene în 1859 ia naștere un*

¹⁸ Proprietatea secuiasca a fost vreme îndelungată de tip devalmas, ea nefiind deci proprietate ce putea fi mostenită, ci era distribuită anual, în funcție de necesități. Pentru a putea primi pământ și a intra în composesorate românii trebuiau să aducă dovada de la biserică dominantă în sat. Vezi Istvan Imreh – **“Viața cotidiană la secuii (1750-1850)”**, București 1982

¹⁹ Sabin Opreanu – **“Sacuizarea românilor prin religie”**, Cluj 1927

²⁰ Nicolae S. Ionescu prezintă în **“Problema românilor sacuizati”** o astfel de statistică:

	1869	1910	Procentul
Romani	128.033	43.835	-66%
Unguri	210.600	372.785	+77%

în condițiile în care cele 3 județe: Odorhei, Ciuc și Treiscaune cunoscuse în cei 41 de ani o creștere demografică de 25%, de la 338.633 la 416.710 locuitori. Aceste cifre l-au determinat pe Nicolae Iorga să afirme în 1915 *“asa de mult am dat ca element uman secuilor, încât azi populația secuiasca este în marea ei majoritate de origine românească”*, iar pe Ioan I. Russu – mai conciliant: *“cantitativ, componenta românească a secuilor în ansamblu poate fi evaluată la un coeficient de 25-35%”*.

incandescent naționalism de inspirație franceză și de tip francez, având însă rădăcini balcanice”²¹. Pentru stoparea influenței lui asupra românilor din Transilvania, regimul frontierelor a devenit mai sever, comerțul, turismul și păstoritul transhumant decăzând, ceea ce a atras după sine un fenomen de sărăcire a zonei, care a accentuat emigrarea atât la români, cât și la secui. Numai în 1903 au părăsit ținutul 13.130 locuitori, adică 3,4% din populație, iar acest an nu a reprezentat un vârf al emigrației. Atunci s-a format în România chiar un județ Săcuieni. În căutarea unei vieți mai bune, mulți secui au emigrat în statele Europei occidentale sau chiar în cele de pe continentul american, astfel încât la ora actuală - după părerea politologului Cziprian Lorand *“jumătate din populația maghiară de pe glob are un strămoș secui”*.

Cât anume a fost emigrație și cât a fost secuizare forțată nu se poate stabili cu exactitate. Cert este că la unirea din 1918 în Secuime populația românească era pe cale de dispariție. Ea mai era compactă doar în câteva localități în care preoții și învățătorii erau sprijiniți de autoritățile de dincolo de munți. În numeroase sate în care elementul etnic românesc era înainte cu jumătate de secol destul de puternic și bine încheșat, nu mai era la sfârșitul războiului nici un român. Eforturile naționaliștilor maghiari fuseseră încununuate de succes, iar unii dintre ei raportau cu mândrie la Budapesta succesul obținut.

Unirea de la 1918 a atras după sine o accentuată ură interetnică. Niciodată până atunci disprețul maghiarilor față de români nu căpătase asemenea proporții. Această tensiune ținea nu numai de incapacitatea maghiarilor de a accepta stăpânirea română²² (era de neconceput pentru elita

²¹ Toth Sandor – *“Quo vadis, Romania?”*, Timisoara 1990

²² Sunt nenumarate plangerile lor la Liga Natiunilor, prin care protestau impotriva nedreptatii facute la Trianon, impotriva intrarii lor sub ocupatia unor barbari si primitivi. Pentru recastigarea simpatiei politicianilor occidentali, ungurii au inceput

secuiască să vadă cum posturile cheie din administrația lor – pentru care se pregăteau intensiv la școli străine – intrau în posesia unor muncitori zilieri, a unor militari de rang inferior, a unor străini care conduceau ținutul fără măcar să-i consulte), ci și de greșelile statului român. Cea mai importantă nedreptate era pentru ei nerecunoașterea statutului de minoritari și neacceptarea de către guvernanți a ideii că România a devenit stat multinațional.

Eric Hobsbawm observa că *“aproape toate noile state construite pe ruinele fostelor imperii erau la fel de multinaționale ca și vechile <închisori ale popoarelor> pe care le înlocuiau. Și încă e prea puțin spus astfel, fiindcă acestea s-au dovedit mai represive și mai indiferente față de drepturile diverselor componente”*²³. Drepturile colective ale minorităților naționale proclamate la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia și prevăzute în tratatele de pace pe care România se obliga să le fixeze ulterior în Constituție n-au fost niciodată recunoscute de politicienii liberali, care au proclamat în 1923 Regatul României stat național unitar și indivizibil. Mai mult, introducând noțiuni ca “libertățile românilor”, “drepturile românilor”, “îndatoririle românilor”, “români fără deosebire de origine etnică”, Constituția legitima un naționalism xenofob, ce a avut efecte dezastruoase în viața politică a următorilor ani. Stimulat de iredentismul din Ungaria, șovinismul românesc la adresa maghiarilor își legitima propriile abuzuri și intenții, invocând abuzurile și intențiile celuilalt – ambele în defavoarea minorității maghiare din România.

La îndemnul lui Brătianu a început în Secuime o colonizare de mari proporții. Cu disprețul și aroganța

o intensa propaganda prin care incercau istoric sa demonstreze legitimitatea lor in Secuime. De atunci dateaza de fapt acest proces de scriere si rescriere a istoriei, care nu s-a stins nici acum si care a capatat proportii europene. (Vezi in acest sens lucrarea lui Mihai Stratulat **“Revizionism si neorevizionism maghiar”**, Bucuresti 1994)

²³ Eric Hobsbawm – **“Nations et nationalisme depuis 1780”**, Paris 1992

cuceritorilor, românii au încercat distrugerea cutumelor, a regulilor pe care se baza de secole comunitatea maghiară. Stimulați de Iorga, istoricii au început o uriașă campanie de demonstrare a trecutului românesc și a drepturilor românilor pe aceste teritorii. “Țara Secuilor” atestată așa în documente de câteva sute de ani (Secuime, Székelyföld, Székelyseg, Terra Sicularum) a devenit dintr-o dată “ținut săcuizat” (ignorând chiar etimologia cuvântului, într-adins parcă pentru umilirea localnicilor). A fost chiar editată o revistă cu acest titlu “Ținuturi săcuizate” (director Roman Robu) în care era proslăvită “armata regală eliberatoare”, în care se demonstau permanent drepturile românilor, iar orice personalitate maghiară era caricaturizată, ridiculizată, minimalizată. (Acest ziar este un exemplu al naționalismului primitiv de nuanță fascistă practicat de autoritățile române). Presa centrală întreținea în același timp o psihoză xenofobă, stigmatizându-i pe străini ca venetici care mănâncă pâinea românilor (“vrem România românilor și numai a românilor”), declarându-i dușmani fățiși pe maghiari (“vor să ne răpească Ardealul”) și pe evrei (“agenți ai complotului internațional bolșevic și francmason”). Instigată permanent “*opinia publică românească a fost dintotdeauna șovină, iar partidele s-au folosit cu dexteritate de acest lucru în favoarea propriilor scopuri. Dacă se nimerea vreun partid sau bărbat de stat dornic să abordeze reglementarea problemei minorităților, opoziția se constituia imediat în front unitar împotriva sa, stigmatizându-l drept prieten al maghiarilor, ceea ce în viața publică românească însemna aproximativ a te face ortac cu dracul*”²⁴.

Pentru a completa tabloul relațiilor interetnice din perioada interbelică, trebuie să mai spunem că Partidul Maghiar avea o orientare clară spre stânga socialistă și

²⁴ scria Miko Imre, citat din Toth Sandor – “**Quo vadis Romanie ?**”, Timisoara 1990

comunistă. Acest fapt se datora fie aderării la doctrina lui Otto Bauer care susținea autonomia minorităților naționale sau la cea a lui Lenin care mergea până la autodeterminare și separație, fie ca o reacție la dreapta românească, ce era confiscată de un naționalism antimaghiar. Acest fapt cataloga etnia ca trădătoare de țară, iar stânga – locul de afluență al străinilor.

Pe acest fundal a început în anii 30 în Secuime o politică de românizare a maghiarilor, sub conducerea dr. Anghelescu, ministrul învățământului. Cu un buget extraordinar, acțiunea urmărea să descopere pe acei români secuizați și să-i aducă din nou la românism. În acest sens au fost construite zeci de biserici ortodoxe (în sate în care nu era nici un român, iar populația maghiară era obligată să ajute la ridicarea lor), iar familiilor suspecte de strămoși valahi li se promiteau multe avantaje dacă se recunoșteau români. Această operațiune, alături de cele prin care se nimiceau treptat școlile secuiești retrăgându-li-se dreptul la caracter public, precum și de militarizarea excesivă a zonei și de “congresele” Gărzii de Fier ținute în orașe unde populația românească era preponderent minoritară și unde se scandau pe străzi lozinci ca “Vrem România fără unguri și fără jidani” – aveau rolul de a umili, de a intimida, de a teroriza etnia maghiară.

În astfel de acțiuni trebuie găsite explicațiile pentru evenimentele ce au urmat după dictatul de la Viena din august 1940: izgonirea preoților ortodocși, a profesorilor, a militarilor, dărâmarea sau profanarea bisericilor, crimele, devastările instituțiilor românești. Stau mărturie numeroase documente despre plângerile țăranilor simpli secui făcute “armatei Ungariei eliberatoare” împotriva abuzurilor românilor în cei 21 de ani de ocupație. Atrocitățile comise de noile autorități maghiare, insultele, injuriile, bătăile, actele de degradare a demnității umane, înfometările,

persecuțiile de tot felul, maltratările, schingiuirile, violurile, omorurile, măcelurile, deportările și internările în lagărele de muncă forțată s-au abătut nu numai asupra acelor vașnici apărători ai naționalismului românesc, ci și asupra femeilor, copiilor și bătrânilor lipsiți de apărare²⁵. Nu a existat localitate românească în Secuime care să scape de furia Levenților²⁶, a jandarmilor, poliștilor, judecătorilor și militarilor unguri. Numai în câteva luni de la ocupația maghiară aproape două treimi din români părăsise localitățile celor 3 județe, numărul celor rămași fiind chiar mai mic decât cel existent înainte de 1918. Românizării făcute de dr. Anghelescu i-a urmat o maghiarizare a numelor, străzilor, localităților, școlilor, etc. În același timp a fost pus în aplicare de către statul maghiar un plan de

²⁵ In cartea “**Teroarea horthysto-fascista in nord-vestul Romaniei**” coordonata de Mihai Fatu si Mircea Musat aparuta la Bucuresti in 1985 exista o statistica intocmita de Secretariatul de Stat al Nationalitatilor referitoare la atrocitatile comise in perioada 30 august 1940 – 1 noiembrie 1941:

Judetul	Treiscaune	Ciuc	Odorhei	Total
Omoruri	24	8	3	35
Schingiuri	69	24	15	108
Batai	258	316	23	597
Arestari	381	165	99	645
Profanari	25	11	17	53
Devastari colective	11	4	4	19
Devastari individuale	160	4	18	192
Total	928	542	179	1649

La acestea se adauga:

1. Schingiuri in masa: Belin (22), Poiana Sarata (14), Joseni (6), Biczul Ardelean (7)
2. Batai in masa: Poiana Sarata (31), Zabala (64), Voslobeni (61), Gheorgheni (223)
3. Daramari de biserici: Borosneul Mare, Capeni, Comandau, Zagon, Borsec, Ditrau, Aldea, Biborteni, Craciunel, San-Martin, Martinis, Comolau, Varghis, Meresti, Ocland, Racosul de Sus, Doboseni.
4. Sate romanesti devastate: Covasna (80 case), Ozun, Zabala, Zagon, Valea Mare, Tulghes, Frumoasa, Biczul Ardelean

²⁶ Organizatie ce cuprindea tineri pana in 21 ani, scoliti in spiritul dorintei de revansa, al dispretului fata de romani, care au facut numeroase actiuni de teroare si intimidare in Ardealul de nord

dezvoltare regională. Secuții bătrâni povestesc și astăzi cu încântare despre numeroasele mașini agricole sosite în zonă, despre creditele subvenționate și despre procesul de modernizare din anii 1940-1944.

Sosirea trupelor românești și sovietice a fost cu bucurie primită de puținii români rămași, care au trecut la arestarea fruntașilor localnici maghiari (pe valea Ghimeșului, la Zăbala, Covasna, Sf. Gheorghe, Crasna, etc.). Divizia secuiască de frontieră și o parte dintre radicalii unguri s-au retras în munți. Represaliile făcute de armata maghiară la Ip și Trăznea le-au urmat represaliile gărzilor Iuliu Maniu²⁷ la Aita Seacă și Aghireș (e drept de proporții mult reduse, dar nu mai puțin odioase: la Trăznea au fost 68 de morți și 200 de răniți români, pe când la Aita Seacă doar 13 maghiari au fost executați în curtea școlii). Pentru stoparea acestor acțiuni a fost reactivată vechea elită a MADOSZ-ului – de orientare comunistă. *“Având vechi legături cu falanga bolșevică, funciar antinațională, revanșarzii unguri au declanșat încă din primele momente programul Kominternului privind caracterul multinațional al statului român. Au avut loc chiar și convertiri spectaculoase ale foștilor naționaliști unguri (horthysti) la ideologia comunistă, aceasta din urmă utilizată atunci ca o altă fațetă sau canal de manifestare a revizionismului maghiar”*²⁸.

La îndemnul lor, guvernul sovietic a interzis administrației și trupelor românești – prin intermediul comisiei de armistițiu – să mai staționeze în Secuime. Acestea n-au putut reveni decât după instalarea guvernului Groza și după aprobarea “Statutului naționalităților” (legea 630/6 august 1945) prin care se recunoșteau secuitorilor

²⁷ Corp expediționar recrutat din voluntari, care purta numele liderului PNT

²⁸ Ilie Badescu și Dan Dungăciu – “Sociologia și Geopolitica frontierei”, vol. II, București 1995

drepturile colective: folosirea limbii materne în administrația publică, în justiție, în școli, etc.

Intrată imediat la putere ca principală aliată a PCR, Uniunea Populară Maghiară (reorganizată în octombrie 1944 pe structurile MADOSZ-ului) a reușit să obțină pentru populația maghiară o serie de avantaje (în anii aceia era reprimată cu toată rigoarea legii chiar și o injurie proferată la adresa maghiarilor la cârciumă, calificată ca instigare naționalistă), culminând cu schimbarea constituției în 1952 și cu reorganizarea administrativă pe criterii regionale, prin care s-a format Regiunea Autonomă Maghiară pe o arie de 13.500 km², în componența căreia intrau aproximativ județele Treiscaune, Odorhei, Ciuc și Mureș. Indiscutabil aceasta a fost cea mai mare cucerire a minorității maghiare, lucru considerat de cercurile politice internaționale ca model ideal de rezolvare definitivă și totală a problemei naționale într-un stat multiethnic.

Amețiți de ideea creării “Micii Ungarii” în inima României, secuii nici n-au observat că prețul plătit pentru aceasta era dizolvarea formațiunii lor politice – tocmai cea care le obținuse aceste drepturi. Purificată anterior prin eliminarea personalităților anticomuniste și a celor revizioniste, înțesată de cei mai înverșunați comuniști, Uniunea Populară Maghiară (MNSz) a acceptat autodizolvarea în primăvara anului 1953.

Pentru o perioadă scurtă de timp (până în 1956), Ungaria a abandonat discursul politic revizionist, căci cel puțin pentru secui obținuse toate drepturile cerute din 1919: înscripții ale străzilor, instituțiilor, localităților în limba maghiară sau bilingve, acte oficiale în cele două limbi, instruire școlară în limba maternă la toate nivelurile, reprezentanți în toate posturile cheie din administrație, instituții economice, culturale, sociale, etc.

În toamna anului 1956 secuii au manifestat în semn de solidaritate cu reformiștii de la Budapesta. Mai mult, la

îndemnurile manifestațiilor budapeștani (care pretindeau retrocedarea Transilvaniei) secuii au reînceput persecuția pușinilor români rămași în zonă²⁹. Reacția statului (întemnițări, excluderi, concedieri, etc.) a situat pentru multe decenii intelectualitatea maghiară pe poziții anticomuniste. La Conferința de partid a RAM din decembrie 1956 Gheorghe Gheorghiu Dej a condamnat pentru prima dată în totalitate pe maghiarii din țară ca neloiali față de stat. Pentru eliminarea separatismului în multe instituții au fost numiți directori români, iar funcționarea diverselor cenacluri literare, case de cultură, formații teatrale a devenit din ce în ce mai dificilă - sub diferite pretexte. La îndemnul lui Nicolae Ceaușescu (pe atunci doar membru în biroul politic) și a altor nașionaliști din conducerea de partid a început o campanie de stopare a separatismului maghiar, care a culminat în martie 1959 cu lichidarea Universității Bolyai de la Cluj (prin unificare cu Universitatea Victor Babeș) – cea care asigura corpul didactic al școlilor maghiare și reprezenta locul de formare a intelectualității acestei minorități.

Efectele lichidării Universității maghiare nu au fost imediate, ci s-au văzut mult mai târziu, la mulți ani de la instaurarea lui Ceaușescu în fruntea statului³⁰.

Pentru mulți secui însă, perioada Regiunii Autonome Maghiare a însemnat adevărata “epocă de aur”: s-au înființat fabrici și obiective industriale (la Bălan, Gălăuțaș, Remetea, Vlăhița, Odorhei, Tg. Secuiesc, Covasna, etc.), s-au dezvoltat altele mai vechi, în cooperativele meșteșugărești au pătruns mai mulți oameni, orașele s-au

²⁹ Vezi colecțiile ziarelor “Scanteia” și “Romania libera” din octombrie-noiembrie 1956, unde se prezentau crimele din Secuime comise împotriva militienilor și securiștilor români.

³⁰ Scolile preuniversitare s-au redus datorita lipsei de cadre didactice pregatite, iar interesul pentru pregătirea școlară în limba maternă a scăzut vertiginos în condițiile în care admiterea la facultate se făcea în limba română (pentru a spori șansele admiterii în învățământul superior, mulți părinți maghiari și-au dat copiii la școala în limba română).

dezvoltat, au apărut noi cartiere muncitorești, gratuitatea învățământului a dat multora speranța că cel puțin copiii lor vor trăi mai bine, pe străzi, în instituții se putea vorbi limba maghiară fără teama că ar putea păți ceva.

Pentru românii rămași în zonă cunoașterea limbii maghiare a devenit obligatorie pentru a se putea descurca în administrație și în viața cotidiană. Unii autori³¹, ca și unii dintre subiecții intervievați vorbesc despre permanenta lor amenințare, despre șicanele cărora trebuiau să le facă față, despre modul cum li se închidea gura (acuzându-i de naționalism) atunci când cereau anumite drepturi, despre concedierile și acuzele de deviaționism la care erau supuși românii mai guralivi.

În 1968, cu ocazia reorganizării administrativ-teritoriale a fost desființată Regiunea Mureș Autonomă Maghiară (rebotezată așa din 1961). Evenimentul a avut loc într-o perioadă în care independența față de sovietici atrăsese simpatia întregului Occident. Pentru a-i atrage pe maghiari de partea sa, Ceaușescu a descins în Secuime promițându-le localnicilor nenumărate avantaje. În anii imediat următori s-au înființat majoritatea fabricilor importante în zonă. Atunci au fost declarate orașe Baraolt, Băile Tușnad, Bălan, Întorsura Buzăului, Vlăhița, Tot atunci s-a început modernizarea celor existente. Orașele au căpătat o altă față. Mai mult de un sfert din casele ce se văd azi prin sate s-au construit în anii 60-70. S-au îmbunătățit condițiile de viață simțitor, iar schimbările erau vizibile pentru că veneau după o perioadă de prelungită criză economică. Pentru desființarea RAM populația maghiară a primit o serie de avantaje în schimb: au apărut noi cotidiane și săptămânale județene, a luat naștere o editură de carte în limba maghiară - *Kriterion*, s-a înființat la București un nou săptămânal central – *Á Hét*, televiziunea transmitea de

³¹ Mihai Stratulat – “*Revizionism si neorevizionism maghiar*”, Bucuresti 1994

două ori pe săptămână câte două ore o emisiune în limba maghiară, iar posturile de radio locale și din împrejurimi transmiteau zilnic programe pentru această etnie. Viața culturală s-a diversificat, a devenit mai policromă, iar multe personalități și-au găsit ușor cadrul de afirmare. Dezbaterile intelectuale, casele de cultură, cenaclurile studentești, călătoriile în străinătate – toate acestea (alături de multe alte succese nemenționale) au conturat în mentalitatea secuilor imaginea unei perioade idilice.

În același timp populația română a beneficiat și ea din plin de avantajele deschiderii. Prin înființarea unor noi puncte de lucru au fost stimulați și alți români să vină în regiune. Comunitățile românești au sporit într-un mod accelerat. S-au construit numeroase școli, bisericile au fost protejate, locuințele se primeau relativ ușor, iar contactele cu românii de pe alte meleaguri erau frecvente prin amploarea pe care o căpătase turismul în zonă și prin numeroasele festivaluri naționale la care erau stimulați să participe. Secuimea s-a deschis atunci spre România așa cum nu se deschisese niciodată. Perioada anilor 1965-1975 a întărit multor localnici ideea că dezvoltarea economică este calea cea mai eficientă de rezolvare a diferendelor etnice. Statistic atunci au avut loc cele mai multe căsătorii mixte. Ungaria nu mai reprezenta o atracție; doar sentimental se mai simțeau legați de ea. România oferea însă mult mai multe oportunități de dezvoltare, iar cele două țări “vecine și surori” păreau a-și fi dat mâna, înțelegând să colaboreze pentru dezvoltarea minorității maghiare.

Dincolo de această imagine idilică, se desfășura un proces de modificare a compoziției etnice a localităților. Ținta regimului viza în special centrele spirituale de prestigiu (Cluj, Tg. Mureș, Oradea, etc.). Prin anexarea la oraș a unor sate românești învecinate (în timp ce cele maghiare tot învecinate nu erau anexate), prin imigrarea

masivă din alte provincii (Moldova, Oltenia) ca urmare a industrializării intensive, orașele căpătau un specific românesc. Procesul a avut în Secuime dimensiuni mai reduse; oricum însă, numărul românilor a început să crească vizibil nu numai în unitățile economice nou înființate, ci mai ales în administrație. Pentru stabilirea în zonă, românilor li se asigurau prompt locuință și bani lichizi ca indemnizație de instalare (30.000 lei net), în condițiile în care localnicii așteptau vreme îndelungată repartizarea unei locuințe, iar cei din satele secuiești făceau naveta zilnic pe distanțe de zeci de km fără speranța obținerii aprobării stabilirii în orașele învecinate. Colonizarea orașelor a fost însoțită de o vizibilă transformare a structurii acestora, stricându-se echilibrul homeostatic, cu scopul distrugerii funcțiilor istorice, sociale, culturale pe care le îndeplineau (atunci s-au construit celebrele “piețe ale aplauzelor”, ce aveau rolul de a înlătura vechile centre secuiești cu unele românești).

Acestui proces i-a urmat o modificare a structurii învățământului preuniversitar. Licee cu tradiții de câteva sute de ani (Marton Áron din Miercurea Ciuc, Nagy Mozés din Tg. Secuiesc, etc.), în care până atunci s-a predat numai în limba maghiară au devenit treptat-treptat, prin specializare, licee cu profil românesc (în limba română se înființau clase de electronică, de telecomunicații, etc, pe când în limba maghiară clase de panificație, zootehnie, pielărie – fapt ce-i muta pe elevii maghiari silitori spre secțiile românești).

Observate de numeroși cetățeni străini, relatate de posturile de radio românești și maghiare din Occident (Europa Liberă, BBC, Vocea Americii, etc.), toate aceste dovezi ale accentuării naționalismului românesc i-au determinat pe conducătorii Ungariei să ia atitudine în mod public pentru sprijinirea minorității maghiare. În diverse interviuri, în congrese și reuniuni internaționale, János

Kádar (omologul ungar al lui Ceaușescu) a criticat politica naționalistă a autorităților române. Stimulați de aceste declarații și de emigrația ungară, o serie de intelectuali maghiari din țară au dezvăluit opiniei publice occidentale situația minorităților din România³².

Criticarea naționalismului a dus însă la accentuarea lui, politicienii și istoricii români prezentând - în frunte cu Ceaușescu – aceste acuze drept calomnii ale iredentiștilor maghiari care “vor să ciopârțească trupul țării”. *“Această contrapropagandă a degenerat treptat într-o defăimare generală a maghiarilor, stârnind în cercuri românești tot mai largi ura față de maghiari, despre care se credea că era de-acum aproape stinsă... Ca excitant exterior, critica occidentală la adresa naționalismului românesc n-a făcut decât să genereze reflexul instigării în gura mare, ceea ce nu fusese până atunci o caracteristică a acestei practici și care – de atunci încolo – a contribuit drept completare de rău augur la agravarea continuă a procesului.”*³³

La ordin, din obediență, oportunism, comoditate, modă, superficialitate sau naivitate, o serie de istorici s-au apucat să rescrie trecutul Transilvaniei, pe care-l prezentau din perspectivă preponderent românească și în care rolul maghiarilor era exclusiv negativ: hoarde barbare de huni, grofi și nemeși exploatare, honvezii lui Kossuth care ucideau români nevinovați, fasciștii lui Horthy ahtiați de revanșă - pe scurt, un neam care i-a persecutat pe români, i-a omorât, i-a torturat (*“au împușcat, au spânzurat oameni, i-au mutilat, le-au scos intestinele, au incendiat case și biserici, au spintecat femei gravide scoțându-le pruncul din pânțele cu baioneta, au înfipt prunci de țată în vârful*

³² În 1977 apare la Paris **“Darea de seama asupra Transilvaniei”**; ei i-a urmat scrisoarea deschisă adresată conducerii PCR de Király Karoly, apoi cea a lui Takács Lajos din februarie 1978. Din 1980, valurile starnite de arestarea redactorilor revistei “Contrapuncte” - Szócs Géza, soții Tóth, Ara Kovacs Attila – au impus în atenția opiniei publice internaționale problema maghiarilor din România.

³³ Toth Sandor – op. cit. pag. 69

baionetelor”³⁴). Școlarii maghiari – majoritari în Secuime – erau obligați să învețe pentru examene că ei sunt urmașii unor criminali și barbari, descendenți ai unui popor născut să fie fascist.

În volume de câteva sute de mii de exemplare au fost aruncate pe piață “operele” unor poeți, scriitori, ziariști, sociologi care instigau la ură împotriva maghiarilor, care demonstrau superioritatea românilor – toate acestea cu scopul de a sugera un iminent pericol (atentarea la integritatea teritorială), pentru a îndrepta nemulțumirile populației în altă direcție. Devenită țap ispășitor pentru dezastrul țării, maghiarimea era acuzată de neloialitate față de stat și suspectă de iredentism. Ca urmare, ea a “beneficiat” de atenția specială organelor de miliție și securitate care au creat o atmosferă de teroare, frică, suspiciune, neîncredere în Secuime, prin desele și prelungitele interogatorii, prin confiscarea cărților, revistelor, discurilor din Ungaria, prin “prelucrarea” profesorilor, inginerilor, prin șantajele făcute pentru a “colabora” turnându-și colegii și prietenii, etc. Devenea suspect orice maghiar care cânta la petreceri cântece populare maghiare. În restaurantele din Harghita era obligatorie muzica românească (cel puțin 2/3 din repertoriu) chiar și la sărbătorile familiale (nunți, botezuri, aniversări, etc.).

Provocarea din Sfântu Gheorghe³⁵ a accentuat și mai puternic opresiunea naționalistă. În scopul dispersării intelectualilor maghiari s-a alcătuit un sistem de repartiție a posturilor prin care maghiarii erau trimiși după terminarea facultăților în Deltă, în Bărragan sau în Moldova, iar sute de

³⁴ Asemenea citate se găsesc în manualele de “**Istorie a Romaniei**” de clasa a XII-a și în “**Teroarea horthysto-fascista în nord-vestul Romaniei**”

³⁵ În 1984 a explodat statuia lui Mihai Viteazu din Sfântu Gheorghe, ucigând un copil român care se juca în preajma. Autorii atentatului au rămas neidentificați. Maghiarii spun că a fost o provocare a autorităților române (singurele ce puteau detine explozibil în țară). Românii consideră autori pe iredentistii maghiari care și-ar fi procurat ușor dinamita, căci traficul la frontieră luase proporții uriașe.

români erau încadrați obligatoriu în localitățile din arcul carpatic. În același timp, vechea garnitură a securității (care cel puțin știa limba localnicilor) a fost înlocuită cu o serie de securiști recrutați pe criteriul maghiarofobiei. O parte dintre bisericile ungurești au fost închise pentru că institutele teologice catolice și protestante au fost obligate să-și reducă drastic numărul de studenți. Polițiștii aveau ordin să sancționeze sever orice depășire a vitezei autoturismelor, orice abatere nesemnificativă de la norme cu amenzi usturătoare sau privare de libertate. Orice secuici poate menționa numeroase cazuri în care a fost umilit, batjocorit, lovit în amorul propriu de reprezentanții naționalismului românesc. Vorbind despre anii 80 unii unguri din Covasna și Harghita apreciau că atmosfera era tipică unei stări de asediu: *“trebuia să rezistăm unor demonstrații de forță. Dacă răspundeam, riscam să fim detașați în vreun sat din Bărăgan, fără gară, fără curent electric, sau plin de țigani. Ceaușescu voia cu orice preț dispariția noastră. Pentru asta a stimulat emigrarea în Ungaria”* (profesor maghiar din Miercurea Ciuc).

E aproape imposibil de cuantificat efectele xenofobiei practicate de stat. Nu se cunoaște poate nici azi numărul celor ce au emigrat în Ungaria sau în alte țări. Au existat însă refugieri în masă în patria-mamă (cum a fost cazul celor mai bine de 1000 de turiști din Harghita care în vara anului 1986 nu s-au mai întors din excursia din Ungaria). Nu se cunoaște cu exactitate nici numărul celor care, pentru a ocupa un post important, au acceptat românizarea numelor lor. Dar aceste fenomene au existat, căci după căderea lui Ceaușescu mulți și-au remaghiarizat numele. După 1990 ziarele au dat publicității hotărârile secrete ale oficialităților de disipare a elementului maghiar din cele două județe, de omogenizare prin orice mijloace: asimilare forțată, expulzare, prin aducerea unor noi contingente de români. În pofida constituției și legilor țării,

regimul comunist a căutat prin orice mijloace să lichideze în ritm accelerat specificul maghiar al zonei.

Că românii din Secuime au fost fericiți sub Ceaușescu e exagerat a spune. Ca peste tot și acolo se asculta Europa Liberă, se aștepta căderea lui. Inițial favorizați – la venirea în regiune primeau casă, bani, funcții importante din care decurgeau și alte avantaje – cei nou sosiți simțeau răceala cu care erau primiți și nu reușeau să se integreze ușor în colectivitate. Când naționalismul de stat s-a accentuat, orice nou venit era suspect a fi colaborator sau angajat al Securității, de aceea era ocolit sau chiar respins de la întâlnirile maghiarilor, iar discuțiile politice erau evitate în prezența lor. Chiar când relațiile dintre români și maghiari erau de simpatie, bună înțelegere, respect, sau – mai mult – de rudenie, atunci când maghiarii abordau doleanțele minorităților, românii nu îndrăzneau să se solidarizeze cu ei. Căsătoriile mixte intrau în criză datorită pozițiilor radicale ale părinților în problema națională. Doar gradul ridicat de cultură al rudelor putea salva astfel de căsnicii. Impactul politicii naționaliste asupra căsătoriilor mixte este confirmat și de declarațiile unui judecător din regiune: *“E drept că în epoca Ceaușescu numărul divorțurilor unor astfel de cupluri era mic, dar statul era atunci împotriva divorțurilor în toată țara, nu numai aici. După ce a picat regimul, primii care s-au despărțit au fost cei proveniți din etnii diferite, dovadă că ceva funcționa prost de mai multă vreme. A fost prea mare numărul căsătoriilor mixte desfăcute în anii 1990-1992 ca să nu vedem că escaladarea urii a cuprins până și sferele cele mai intime ale relațiilor interetnice. Maghiarii se temeau să-și introducă securiști în familie, căci comunitatea îi respingea apoi, iar românii se temeau să nu fie acuzați de anticomunism, căci a fi prieten cu ungurii însemna atunci a fi împotriva regimului, deci a fi împotriva comunismului”*.

La propaganda instigatoare n-au rămas imune nici colectivitățile celor două etnii care trăiau de multă vreme pe aceleași pământuri. Deși erau colegi și vecini, localnicii români din Covasna, Zagon, Zăbala, Brețcu erau ușor de alarmat cu sperietoarea Ungariei iredentiste, iar cei maghiari trăiau permanent cu teama strămutării. Intenția autorităților de a trimite 5000 de unguri din Vlăhița să lucreze în Giurgiu, iar de-acolo să aducă alți 5000 de români a creat pentru mulți sentimentul nesiguranței. Umbra amenințătoare a securității și a partidului a panicat Secuimea mai mult decât alte regiuni ale țării, căci intenția de purificare etnică era proclamată ca țel politic chiar în documentele de partid, iar în fruntea inspectoratelor județene, a primăriilor, a miliției și securității, a liceelor și școlilor, a unităților economice fusese numiți cei mai înverșunați naționaliști din Vechiul Regat.

Nu se poate explica altfel explozia de violență ce a cuprins regiunea imediat după căderea lui Ceaușescu. În primele zile ale schimbării regimului au fost distruse total sau parțial 38 de secții ale miliției și securității, 200 de locuințe ale cadrelor lor devastate, peste 100 de ofițeri și subofițeri maltratați și 7 omorâți (4 români și 3 secui).³⁶. Această furie s-a răsfrânt apoi și asupra directorilor și cadrelor didactice suspecte de colaboraționism și asupra preoților bănuși a avea epoleți sub sutană. Asupra acestora – tratați acum ca venetici tocmai de secuii pe care mai înainte ei i-au tratat ca venetici pe aceste pământuri – s-a început o acțiune de intimidare, amenințare, de eliminare din funcții, de alungare din localități (*“trebuia să vadă și ei cum ne-am simțit noi ca minoritari sub conducerea lor”* – declara un maghiar participant la evenimentele de atunci). În febra răzbunărilor au intrat până și copiii, care au refuzat

³⁶ Conform **“Raportului Comisiei Parlamentare de audiere a persoanelor care, după 22 decembrie 1989, au fost nevoite să-și parasească locul de munca și domiciliul din județele Covasna și Harghita”**, București 1991

să se mai joace împreună și s-au luat la bătaie în curtea școlilor. De teamă sau dornici să revină în județele lor de proveniență după un exil impus de statul comunist, aproape 4000 de români au plecat din cele două județe în primul an de după revoluție. Acest exod a fost interpretat de politicienii noii puteri ca “purificare etnică”, iar periodic emigrările din zonă tulburau viața politică și presa dâmbovițeană, în ciuda datelor statistice care demonstau că cele două județe se situau mult sub media emigrărilor pe țară.³⁷

Pentru români a existat indiscutabil o teroare a anilor 90. Aproape toți cei intervievați au fost marcați de evenimentele de atunci. Nu puțini au fost cei care au declarat că au primit scrisori sau telefoane de amenințare, că dormeau cu toporul la ușă, că s-au ascuns prin vecini sau în alte județe de spaimă, că ușile lor erau însemnate (ceea ce ducea imediat la devastare), că au fost umiliți în public, că deseori li se spunea că vor păți ca securiștii Coman și Agache, cărora li s-au spintecat trupurile, li s-au scos ochii și au fost omorâți în chinuri în zilele din decembrie 1989.

Naționalismul românesc reactivase deci naționalismul maghiar, care se manifesta la cote pe care observatori atenți le-au bănuțit încă înainte a caderii lui Ceaușescu (Radio Europa Liberă, Vocea Americii). Ideea propusă de Katona Ádam de înființare a Republicii Secuiești, prin declararea independenței față de statul

³⁷ Analizand ratele de emigrare (la mia de locuitori), observam ca judetul Covasna formeaza o grupa de similitudine cu Harghita, Bihor, Satu-Mare si Maramures:

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Rata medie a plecarilor din Covasna	17,2	9,5	10,8	8,5	9,8	11,5	12,0
Rata medie a plecarilor pe tara	33,9	11,3	12,9	10,6	11,7	12,8	13,0
Judetul cu cea mai ridicata rata	61,3 Vaslui	20,0 Vaslui	19,2 Vaslui	14,6 Botosa ni	16,3 Olt	19,8 Vaslui	17,9 Bucure sti

român, înfierbântase mințile unor localnici, care au trecut la distrugerea a tot ceea ce era semnificativ românesc. Doar în urma declarațiilor televizate ale lui Domokos Géza (moderatul aflat în fruntea UDMR, recunoscut ca lider al maghiarilor din România încă înainte de 1989) acțiunile separatiste au scăzut din intensitate, iar conflictele stradale s-au mutat în cadre instituționalizate (CFSN, CPUN).

Reorganizată și ea cu sprijinul poliției, securității și al guvernului provizoriu în cadrul Vetrei Românești, pătura etnică românească locală a fost reprezentată tot de acei naționaliști cu epoleți care au reluat o serie de clișee și prejudecăți pe care le-au răspândit în toată țara:

1. ***“În Covasna și Harghita ungerii au trăit mai bine decât românii din restul țării. Acolo nu se stătea la coadă la mâncare”***. Acest adevăr (lui Ceaușescu i-a fost teamă de o revoltă maghiară și de aceea a făcut unele concesii alimentare) ascunde însă multe neadevăruri referitoare la persecuția etniei ungare.
2. ***“Poporul român este blând și tolerant”***. Această autosuficiență crează o falsă dihotomie (românul e bun – ungerul e rău) și ascunde o intoleranță a statului, punându-se astfel semnul egalității între statul român și popor.
3. ***“Securitatea a ținut cu poporul și a apărât interesul național împotriva unor agenți ai serviciilor secrete maghiare (Tökés, Géza, Király, etc.)”***. Această afirmație absolvă poliția politică de funcția ei represivă și-i crează o falsă aură de salvatoare a națiunii.
4. ***“Ungurii și evreii au adus comunismul în țară; din cauza lor am avut de suferit”***. Acest adevăr parțial este menit să ascundă faptul că nomenclatura de partid a ultimilor ani era în

totalitate românească. În plus, conștiința politică a maghiarilor s-a văzut în 1956, elementele comuniste ungare fiind apreciate de comunitatea lor la fel de puțin ca cele românești.

5. ***“Ungurii n-au avut niciodată parte de democrație, de aceea nici nu știu să se poarte. În plus, istoria nu le-a dat niciodată dreptate, pe când istoria românilor e o înlănțuire de succese”***. Demonstrarea superiorității românilor și a inferiorității maghiarilor e făcută cu scopul de a legitima pretențiile și privilegiile elitei românești și de a ascunde decalajul de simpatie defavorabil românilor pe plan internațional.
6. ***“Secuii sunt diferiți de maghiari, iar maghiarii de unguri”***. Această diversiune (echivalentă cu cea rusească din Basarabia “moldovenii nu sunt români”) e aruncată în public cu scopul de a dezmina o etnie cu tradiții politice monolitice, pentru a o putea controla mai ușor, ignorând adevărul că apartenența la o nație e un act de voință al fiecărei persoane.
7. ***“Pe vremea comunismului toți am dus-o rău, iar pretențiile ungarilor sunt exagerate”***. Prejudicata aceasta are rolul de a ascunde necesitatea reparațiilor morale și materiale în urma abuzurilor făcute de naționaliștii români (persecuții școlare, religioase, etnice, etc.) cu scopul de a distruge specificul minorităților naționale. În urma comunismului nu a fost afectat fondul etnic românesc, pe când cel al minorităților a fost supus unei politici de distrugere (din 1,5 milioane de evrei și germani au mai rămas doar câteva zeci de mii, în urma arestării lor, a vânzării lor – ca vitele sau ca sclavii - în Israel și Germania, iar etnia maghiară,

care trebuia să ajungă printr-o creștere demografică naturală la aproape 2,5 milioane membri, are acum cu puțin peste 1,6 milioane).

8. ***“Prioritare sunt acum problemele economice”***. Această idee elimină din discuție problema națională, ignorând faptul că nu se poate construi o democrație fără abordarea doleanțelor minorităților. În plus, ea impune secuilor din cele 2 județe în care sunt majoritari să-și discute problemele economice cu românii la nivel de egalitate, ignorând principiul *numerus clausus*.
9. ***“Pe vremea lui Ceaușescu era ordine în țară”***. Acest apel la ordine e făcut cu scopul legitimării revenirii în fruntea instituțiilor opresoare a acelor elemente care au terorizat populația (în acest sens colonelul Coman din Odorhei a devenit poate cel mai mare erou român local, deși a fost omorât atunci când a fost prins încercând anumite acțiuni diversioniste la revoluție).
10. ***“Secuii au început un proces brutal de purificare etnică”*** Această idee ascunde anumite adevăruri care nu au substrat separatist:
 - a. falimentul fabricilor din zonă se înscrie în procesul general de falimentare a industriei românești, iar angajații disponibilizați se văd nevoiți să se întoarcă în localitățile de proveniență (secuii la sate, iar românii – peste Carpați, unde au avut pământ). În plus, cele mai multe fabrici au fost conduse de români, nu de secuii.
 - b. refacerea sistemului școlar minoritar impune popularea școlilor cu profesori maghiari; cei români – abuziv instalați, în pofida legii 6/1969 care spunea că profesorul care nu cunoaște limba de predare a școlii (clasei,

secției) nu are dreptul să predea în acea școală - au fost nevoiți să-și găsească de lucru în școli cu specific românesc, mai numeroase în afara arcului carpatic și mai apropiate de locurile lor natale.

- c. teama accesului la dosarele fostei securități i-a făcut pe unii colaboratori să părăsească zona.
- d. era împotriva spiritului democratic să rămână în funcții de conducere aceiași secretari de partid, milițieni și securiști fideli vechiului regim, de aceea schimbarea lor (chiar dacă tot cu unii români) era imperios necesară³⁸.

11. ***“Românii din Covasna și Harghita trebuie ajutați, altfel vor dispărea de pe aceste meleaguri, iar ungurii vor declara autonomie”***. Această idee care face apel la emotivitatea românilor regăteni solicită de fapt donarea unor ajutoare tocmai acelei elite românești care s-a dovedit mai înainte incapabilă să conducă și care – rămasă acum șomeră - cerșește privilegii. Ea trădează o lipsă de coeziune, o incapacitate de a acționa unitar pe plan politic și administrativ pentru obținerea anumitor drepturi (semnificativ este și faptul că îmbunătățirea situației școlare a elevilor români – care este poate cea mai importantă problemă românească nerezolvată - este printre ultimele solicitări).

12. ***“Maghiarii falimentează fabricile românești pentru a le cumpăra apoi sub prețul lor real și fără angajații români”***. Acest proces este generalizat în România, iar dacă este adevărat, este o rușine pentru români că nu știu să le conducă și, în același timp, este bine că se găsește

³⁸ In octombrie 1997 in judetul Harghita 38% din cadrele de conducere erau de origine romana – conform **“Situatiei statistice”** prezentata de prefectura judetului, in conditiile in care ponderea romanilor este de 14%.

cineva să le cumpere. Din constatările pe teren, am întâlnit însă cazuri în care unitățile economice maghiare angajau români (în special la desfacerea produselor) pentru a-și facilita comerțul cu provinciile românești învecinate.

13. ***“Pe teritoriul României limba oficială este limba română; de aceea pretențiile lingvistice ale UDMR sunt un abuz”***. Această idee e contrară tuturor reglementărilor internaționale privind drepturile minorităților pe care România s-a obligat să le respecte: Declarația drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice a Adunării Generale a ONU din 1992, art. 2.1.: *“Persoanele aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice au dreptul să se bucure de propria cultură, să profeseze și să practice propria lor religie, să utilizeze limba proprie, în particular sau în public, în mod liber și fără obstacole sau orice altă formă de discriminare”*; Conferința pentru dimensiunea umană a CSCE de la Copenhaga din 1990, art. 32.1.: *“Minoritățile naționale au dreptul să folosească limba lor maternă atât în particular, cât și în public”*, art. 32.5.: *“Minoritățile naționale au dreptul să difuzeze , să aibă acces la și să schimbe informații în limba lor maternă”*; Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei din 1993, art. 7.3.: *“În regiunile în care locuiește un număr considerabil de persoane aparținând unei minorități naționale, acestea au dreptul de a folosi limba maternă în contactele lor cu autoritățile administrative și în dezbaterile în fața instanțelor judecătorești și a autorităților legale”*; art. 7.4.: *“În regiunile în care locuiește un număr*

considerabil de persoane aparținând unei minorități naționale, aceste persoane au dreptul de a reda în limba lor nume locale, semne, inscripții și alte informații vizibile pentru public. Aceasta nu privează autoritățile de dreptul lor de a reda informațiile mai sus menționate în limba sau limbile oficiale ale statului”; art. 8.1.: *“Orice persoană aparținând unei minorități naționale are dreptul de a învăța limba sa maternă și de a fi instruită în limba sa maternă la un număr corespunzător de școli și instituții de stat pentru educație și pregătire plasate în conformitate cu distribuția geografică a minorității”*³⁹.

14. “Ungaria investeste în Secuime bani în fabrici, fundații, asociații, etc. pentru a le transforma în centre de spionaj, în contra intereselor țării”.

Această diversiune se menține deși SRI – destul de activ în zonă - nu a descoperit până acum spioni unguri. Ea este de asemenea împotriva recomandărilor europene care spun (în R1201 art. 10) că *“orice persoană aparținând minorității naționale, respectând cum se cuvine integritatea teritorială a statului, are dreptul la contacte libere și neîngrădite cu cetățenii altei țări cu care această minoritate are în comun trăsături etnice, religioase sau lingvistice sau o identitate culturală”*. Dornici de investiții străine, românii din Secuime și din țară sunt împotriva celor din Ungaria întrucât nu ei sunt numiți să le administreze (conform proverbului “vulpea care nu ajunge la struguri spune că sunt acri”).

15. “Partidele pe criterii etnice trebuie desființate”.

În realitate UDMR nu este partid ci formațiune

³⁹ “Cadrul legislativ și instituțional pentru minoritățile naționale din România”, editat în 1994 de Consiliul pentru Minoritățile Naționale al Guvernului și de Institutul Român pentru Drepturile Omului.

politică, desfășurând și activități educaționale, culturale, sociale, având un comportament defensiv, de autoprotecție și nu unul agresiv (nu vizează cucerirea puterii politice în stat). Această idee denotă însă un naționalism exclusivist, ce nu-i poate suporta în realitate pe maghiari pentru că sunt uniți și luptă organizat pentru interesele lor. Atacarea UDMR din această perspectivă reprezintă atacarea minorității maghiare.

Există de bună-seamă multe asemenea prejudecăți lansate de pe pozițiile unui naționalism xenofob, incapabil să-l accepte lângă el pe un altul diferit în ce privește etnia, limba, religia, cultura.

Indiscutabil și etnia maghiară lansează și întreține la rândul ei câteva clișee care structurează anumite comportamente, creând o aroganță, mândrie și infatuare puțin propice unui dialog firesc. Cel mai important clișeu este cel al ***superiorității maghiare***. Aceasta crează o suficiență și un dispreț față de români – considerați inferiori. De sorginte medievală, această idee este inoculată (de către preoții și cărturarii maghiari) fiecărui membru al etniei ca adevăr indiscutabil. De aceea orice apropiere între membri celor două nații se oprește până la un punct în care balanța mai înclină în favoarea maghiarilor. O apropiere mai intimă reprezintă o trădare a nației, o deteriorare sau chiar o spurcare a ei⁴⁰.

Din această pretinsă superioritate derivă o serie de aprecieri negative la adresa românilor:

1. ***biserica răsăriteană e una primitivă, barbară, pasivă, specifică unui popor incult***
2. ***românii sunt “valahi împuțiți”, iar xenofobia lor e expresia unui mitocănism și unei ignoranțe înnăscute***

⁴⁰ În acest sens Katona Adam propunea interzicerea casatoriilor mixte

3. *românii sunt leneși, parșivi, hoți, mincinoși și superficiali.*

Din complexul de superioritate derivă *datoria de a civiliza și culturaliza* pe locuitorii din preajma lor. Această “datorie” cuprinde în ea un anumit drept de a dispune de populația românească (tratată ca o masă amorfă ce poate fi modelată și cizelată conform tiparelor ungare).

Datoria civilizatoare reclamă *drepturi teritoriale*, justificate istoric. În acest sens, după 1918 au apărut multe lucrări de istorie care abordau tema revendicărilor teritoriale de la statul român. Visul Ungariei Mari este inoculat oricărui maghiar din primii ani de școală.

Aceste stereotipuri cu caracter general maghiar sunt însoțite de o serie de clișee mentale specifice secuilor:

1. ***“Secuții au fost primii veniți aici”***. Acest fapt, contestat de istoricii români (e drept, cu argumente slabe, mai mult cu ipoteze și speculații decât cu documente) pretinde drepturi în plus față de români – tratați ca venetici.
2. ***“Instituțiile secuiești au fost de-a lungul istoriei net superioare celor românești din zonă”***. Acest adevăr parțial neagă însă o realitate contemporană care a șters diferențele și care, poate, a înclinat balanța în favoarea românilor.
3. ***“Românii sosiți în zonă sunt cei mai proști dintre români, ultimii din promoțiile lor, cei care n-au mai găsit de lucru în locurile lor natale, cei excluși din comunitățile lor (Secuimea era zona de pedeapsă a celor certați cu legea)”***. Această idee e des invocată cu scopul de a ignora existența unor comunități românești vechi de 200-300 de ani. În plus, ea aruncă blamul asupra unei categorii de intelectuali care au sosit în regiune animați de ideea unui misionarism (preoți,

profesori) și al căror nivel de inteligență nu e deloc mai scăzut decât al celor băștinași maghiari.

4. **“Românii nu sunt defavorizați, ci privilegiați. Ei dețin posturi la care secuii nu au acces (poliție, SRI, jandarmerie, armată, bănci, etc.)”**. Acest adevăr ignoră în schimb alte neadevăruri: că există copii români defavorizați, ce trebuie să meargă în alte sate la școală, că femeile române găsesc cu greu de lucru, pe când cele ungueroaice – mult mai ușor, că multe colectivități românești nu beneficiază de nici un favor din partea nimănui (a statului, a altor români), ba chiar întâmpină piedici, pe când cele secuiești primesc dese ajutoare din partea unguurilor de peste hotare, etc.

Alături de multe altele, asemenea zvonuri aduse permanent în opinia localnicilor, au rolul de a întreține o separație pe care mulți cetățeni se luptă să o respingă. Revigorarea lor sistematică întărește ideea că naționalismele din zonă sunt emanația serviciilor secrete, ce au avut succes pe un fond de sărăcie din ce în ce mai agravantă și care au rolul tocmai de a prelungi această sărăcie la nesfârșit, de teama democratizării.

Cine sunt însă naționaliștii ? Într-un studiu din 1994⁴¹, Andrei Marga făcea o clasificare a lor – referindu-se însă la situația din întreaga Românie – ce vine să confirme și să nuanțeze afirmațiile de mai sus:

“În primul rând, este vorba de unii angajați în fosta Securitate, ignorați de partea cea mai calificată a acesteia, cea care a lucrat la răsturnarea din decembrie 1989. Într-un mod nu tocmai limpede, desființată formal, prin unele din structurile sale, Securitatea a continuat să fie activă ca o rețea aparent anonimă de lansat zvonuri și denigrare violentă a persoanelor care au militat pentru schimbări

⁴¹ Andrei Marga – “Disocieri privind naționalismul”, în revista “Polis” nr. 2/1994

radicale și pentru desprinderea fără compromis din vechiul regim. În orice caz, o parte din foștii securiști, iremediabil compromiși în activitățile tipice vechiului regim, caută acum să se legitimeze prin idealuri așa-zis “naționale”.

În al doilea rând, naționaliști au devenit unii activiști ai fostului partid comunist, pe fondul degradării complete a ideii comunismului. Încetând de multă vreme să fie o viziune inspiratoare, comunismul a devenit o ideologie sumară a oportuniștilor. Nemaifiind “productivă” după 1989, oportuniștii au schimbat-o pe nesimțite cu tot atât de sumara ideologie a naționalismului. Fiind oportuniști, ei n-au mai trăit eventuala contradicție logică a celor două ideologii. În mintea lor, formată în cadrele materialismului răsăritean, relativismul de provincie, care exclude repere logice și morale, era considerat o viziune de la sine înțeleasă.

În rândurile naționaliștilor se regăsesc, în al treilea rând, o serie de ofițeri trecuți în rezervă, pe care vechiul regim i-a descalificat și politizat și care, într-o nouă situație geopolitică, concurați de o nouă generație de ofițeri, incomparabil mai bine instruiți, traversează o criză de identitate. Dat fiind bagajul lor cultural modest, ei nu o pot depăși decât în direcția naționalismului.

În sfârșit, rândurile naționaliștilor sunt suplimentate de intelectuali cu o calificare necompetitivă, lipsiți de competența comunicativă în limbi de circulație și care se simt periclitați de evoluția în direcția economiei de piață și a integrării europene. Mobilizarea națională pentru încetinirea ambelor procese este, în mod vizibil, preferată de ei.”

Pe baza constatărilor făcute în Secuime, această clasificare trebuie completată cu acea categorie de oameni simpli aparținând populației vârstnice care au trăit cu intensitate persecuțiile la care au fost supuși de reprezentanții celeilalte etnii (bătăi, arestări, expulzări, etc.)

în diferite momente ale istoriei: pentru români - în anii 1940-1944, 1952-1956, 1990, iar pentru maghiari - în anii 1944-1947, 1956-1959, 1980-1990. În acest sens, naționalismul reprezintă o valoare în special pentru cei trecuți de 45 ani, tinerii fiind mult mai deschiși spre o abordare netradițională a problemei naționale.

Naționalismul mai este amplificat de acea pătură de muncitori rămași șomeri în urma desființării locurilor lor de muncă și care agită probleme xenofobe în plan politic în speranța reangajării și reșezării vieții lor în vechea matcă protectoare și neconcurențială. Slab calificată, inertă și incapabilă să practice alte meserii, această pătură trăiește cu nostalgia vremurilor lui Ceaușescu și acuză elita celeilalte etnii (ungurii lui Tökés sau naționaliștii lui Iliescu) de distrugerea acelor timpuri idilice (Ceaușescu ne dădea locuință, mâncarea era ieftină, era liniște în țară, era de lucru pentru toți oamenii, etc.).

Locul experimentării unor naționalisme xenofobe, totalitare și devastatoare, Secuimea nu pare încă pregătită să-și schimbe înfățișarea. De ambele părți se produc încă șicane și hărțuiri, care sunt apoi “pârâte” în presa bucureșteană sau în forurile internaționale.

De curând, primarul ungar din Vlăhița a interzis construirea unei biserici ortodoxe pentru cei câțiva zeci de români, spre satisfacția alegătorilor săi. Scandalul legat de clădirea Congregației Inimi Neprihănite din Odorhei a alertat demult administrația dâmbovițeană și pe cea din Occident. De acord inițial cu construirea unei clădiri pentru copiii handicapați (în valoare de 5 milioane \$) de către o fundație elvețiană prin intermediul Bisericii Greco-Catolice Române, primarul Odorheiului vrea să o răscumpere acum – după ce e gata finisată în stilul unei universități, așa cum a proiectat-o constructorul maghiar – lansând ideea că acolo s-ar fi spălat banii fostei securități. Construirea unui

liceu românesc în apropierea acestei clădiri a dat naștere unui alt scandal, localnicii fiind speriați că s-ar putea ridica un cartier românesc în Odorhei – orașul cel mai pur secuiesc (97,8%). Tot din aceleași considerente, primarul refuză alocarea unui spațiu unității de jandarmi, deși spații libere se găsesc pentru alte instituții maghiare. Episcopia Ortodoxă din Miercurea Ciuc irită întreaga maghiarime din cele două județe, un val întreg de calomnii, acuze, zvonuri fiind lansate la adresa Episcopului Ioan Selejean – incontestabil cea mai mare personalitate română din cele două județe. Permanent porțile caselor românilor din Aita Seacă sunt scuipate și murdărite (la îndemnul localnicilor) de vizitatorii din Ungaria ce trec pe la monumentele celor uciși în toamna anului 1944. Comunitățile românești din Voinești-Covasna, Brețcu, Zăbala, Zagon, Hăghig, Vâlcele, Livezi-Ciuc, Voșlobeni, Săcel, Sfântu-Gheorghe (unde ponderea lor este semnificativ mai mare decât în restul localităților) sunt permanent supuse unor presiuni din partea vecinilor, administrației, cu scopul asimilării sau expulzării lor. Școlile lor au ba probleme cu apa, ba cu energia, ba cu plata unor reparații, etc. Valorile lor locale sunt fie ignorate, fie tratate cu dispreț, ironie și dezgust. Preoții sunt nu de puține ori ținta unor înjurături și practici înjositoare (în Cristuru Secuiesc se urinează deseori pe zidurile și poarta casei parohiale, în Baraolt biserica a fost transformată în WC public în martie 1990, românii asistând neputincioși la profanarea ei, preotul din Zagon a fost amenințat că îi vor distruge casa și biserica, la fel și cel din Zăbala – nevoit să se refugieze aici din Tg. Secuiesc după ce amenințările începuse să devină mai serioase). Parcă spre ciuda românilor, monografiile localităților sunt scrise fie în limba maghiară (Kovászna), fie pe o hârtie cu însemnele tricolore ungare (Tg. Secuiesc), fie omit informații importante despre specificul românesc local. Din monografia scaunului Kézdi (Tg. Secuiesc) sunt omise

monumentele istorice românești (biserica din Brețcu – intrată în patrimoniul arhitectural), statuile personalităților române, etc. Refuzul de a vorbi și a scrie în limba română este un semn de mândrie la unii intelectuali, care nu se mai pot înjosi folosind-o. Cei mai răsăriți dintre ei refuză să mai colaboreze la reviste și cercetări patronate de români, preferându-le pe cele din Ungaria.

În același timp, partea română ripostează cu un naționalism la fel de vulgar – care este însă doar o palidă umbră a celui dinaintea de 1989. Jandarmii mărturisesc că abia așteaptă ordine să-i disperseze în forță pe demonstranții la 15 martie, având în ei educate o violență și un xenofobism total antidemocratic. Intelectualii români editează o serie de cărți tendențioase, pe care le lansează cu mare fast în Secuime. Astfel, deputatul Petre Țurlea se războiește cu statuile personalităților maghiare locale (“*monumente non-grata*”⁴²) într-un stil arogant, intolerant și violent, negându-le acestor personalități orice calitate (“*de o valoare îndoielnică sau chiar inexistentă*”) și anulând orice aport adus de aceștia la cultura română, maghiară sau europeană. Maria Cobianu-Băcanu – cercetătoare la Institutul de Sociologie al Academiei Române - propune⁴³ într-un mod profund antiștiințific și antidemocratic terorizarea până la dispariție a secuilor, deplângându-i pe bravii securiști care n-au fost lăsați să-și facă treaba în liniște la revoluție, elogiind Vatra Românească și alte organizații ale fostelor miliții și securității, cerând imperios colonizarea masivă a zonei cu români (în pofida reglementărilor europene care interzic acest lucru), urmărirea oricărui maghiar, interzicerea UDMR, românizarea în proporție de 89% a străzilor, instituțiilor, școlilor, cadrelor de conducere, falsificarea istoriei în favoarea românilor, etc. În același ton pseudo-

⁴² Petre Țurlea – “Falsi martiri maghiari pe pamant romanesc”, Bucuresti 1996

⁴³ Maria Cobianu-Băcanu – “S.O.S. – romanii din Covasna si Harghita”, Tg. Mures 1998

științific au fost scoase mai multe cărți⁴⁴, precum și o serie de articole publicate în reviste de specialitate, cu scopul de a menține o stare de tensiune între cele două etnii⁴⁵. Unele ziare și televiziuni alimentează populația întregii țări cu informații negative la adresa maghiarilor, pe care le comentează într-un mod tendențios, omițând de multe ori alte informații pozitive despre această etnie. Partidele politice sunt deseori chemate în Secuime pentru a constata cum sunt românii *“prigoniți în propria țară”*, după care alcătuiesc rapoarte parlamentare în care cer *“îmbunătățirea configurației etnice în județele Covasna și Harghita”*⁴⁶. Celor mai mulți politicieni, cercetători, ziariști li se insuflă ideea că ungurii trebuie supravegheați, că nu trebuie lăsați singuri să se organizeze, că ei reprezintă un pericol public. În acest spirit naționalist obtuz, Poliția, SRI, Jandarmeria, Armata trimit din ce în ce mai mulți militari pentru a *“asigura ordinea și liniștea publică”*. Aplicațiile militare au în subsidiar ideea că *“Țara nu doarme”* (după cum declara un subofițer participant la operațiunea *“Floare de colț”*), că deasupra ungarilor stă de veghe *“brațul înarmat al legii”*. Deși se declară neîncetat neutri din punct de vedere politic, ofițerii și subofițerii acestor instituții sunt ferm convinși că ei sunt apărătorii interesului național, că partidele se ocupă numai cu politica și de aceea doar ei apără țara de acțiunile de dezintegrare, de spionii unguri care incită la autonomie. Cu asemenea tipare mentale (cu nimic diferite de cele ale predecesorilor lor, slujitori ai lui Ceaușescu), nu este de mirare că incită - prin variate căi - la blocarea unor legi firești într-o democrație, cum e cea a

⁴⁴ Ilie Sandru - *“Sub cumpana veacurilor”*, Tg. Mures 1995, Z. Dragos - *“Marturii tragice”*, Bucuresti 1995

⁴⁵ vezi astfel articolul lui Horia Stanca - *“<Problema> secuilor”*, in Sociologie romaneasca, nr. 2/1992, precum si o parte insemnata dintre articolele revistei *“Angustia”*

⁴⁶ Coord. Adrian Nastase - *“Informare privind concluziile delegatiei parlamentare care a vizitat judetele Covasna si Harghita”*, 24-26 octombrie 1997

descentralizării administrative, în urma căreia ei ar urma să intre în subordinea primăriilor, conduse acum de maghiari. De teamă că vor fi nevoiți să plece atunci când vor intra în subordinea administrației publice locale (căci primăriile vor angaja polițiști care să se pună în slujba localnicilor care-i plătesc, și nu pe aceștia care au comportamentul unor trupe de ocupație, care nu vor sau nu știu să vorbească în limba băștinașilor, deși legea permite acest lucru, care spionează de iredentism orice organizație și adunare a lor, care defilează amenințător la 15 martie pentru intimidarea demonstranților, etc.), polițiștii s-au pus în fruntea celor care agită românizarea urgentă a zonei, pentru a-i pune pe maghiari în fața unui fapt împlinit. Prin moduri nu tocmai curate, soțiile unora dintre ei sunt numite în fruntea unor instituții economice de stat (deși prin concurs n-ar fi putut ocupa acele posturi), introducând o nuanță naționalistă în politica de privatizare, de disponibilizare a excedentului de personal, etc.

Într-un mod destul de bizar, preoții ortodocși au ajuns să colaboreze cu reprezentanții acestor instituții de pe urma cărora Biserica lor a avut de suferit în regimul comunist. Conflictelor interetnice li se adaugă o dimensiune confesională, făcând ca aceste tensiuni să devină și mai complexe. Instigați de enoriașii cu epoleți, unii preoți refuză să participe la întâlnirile ecumenice, considerându-le un mod perfid de asimilare. Nu de puține ori sunt atrași de partidele “naționale” și îndemnați să facă propagandă politică în biserică, așa cum fac preoții maghiari. (PDSR a încercat să-l convingă pe Episcopul Ioan să-i susțină cauza în alegerile din 1996).

Obsesia contorizării etnice a cuprins deopotrivă ambele comunități. Stresul demografic e reclamat oricărui vizitator. De ambele părți se alcătuiesc statistici prin care se demonstrează abuzurile celeilalte nații. Activitățile cultural-

civice se desfășoară în cadrul unor programe naționaliste. Viața comunitară este subjugată politicului și nu pare a fi în stare să iasă din el. Pe pedala naționalismului și separatismului se apasă la orice manifestație culturală. Diferența între “ei” și “noi” este vizibilă și accentuată din exterior, fiind sursă pentru capitalul politic atât la București, cât și la Budapesta. Deplângând soarta minoritarilor lor din Secuime, politicienii români și maghiari induc localnicilor o stare de anxietate identitară. Nici maghiarul nu mai e maghiar adevărat, și nici românul nu mai e român curat. Din exterior localnicii sunt văzuți așa cum sunt văzuți moldovenii din Basarabia de cei din România: mai puțin români, mai proști, s-au făcut frate cu dracu, etc. Această teamă că și-au alterat identitatea o resimt atât maghiarii, cât și românii. La periferia răsăriteană a neamului lor, uitați în munți și abandonați de elita de la Budapesta, secuii simt că limba lor nu mai e la fel de academică și elevată ca a fraților lor din Ungaria, că problemele lor nu mai sunt aceleași, că sărbătorile lor sunt mai diferite și rudimentare, că accesul la cultura maghiară e greoi și că, încetul cu încetul, devin alt neam. În același timp, românii văd cum problemele lor sunt diferite de cele ale rudelor din Bărgan și din Oltenia sau Moldova, cum educația lor se construiește pe un naționalism rudimentar și bolnav (preotul din Cristur mărturisea că e conștient că își educă fii ca extremiști, îndemnându-i de la 3 ani să cânte “Noi suntem români” și “Treceți batalioane române Carpații”, dar că nu poate să facă altfel într-un mediu ostil), cum complexul de minoritar le pervertește atât de mult comportamentele, încât nu vor mai fi în stare să se poarte normal într-o societate normală (*“eu nu plec de-aici – declara un jandarm român – pentru că voi fi privit ca un ciudat în alte locuri; noi trebuie să ne însănătoșim aici împreună”*).

Există indiscutabil o dramă a minorităților, pe care unii o alimentează cu voluptate și pasiune. Pentru localnici, naționalismul totalitar este soluția cea mai la îndemână, pentru că e prima oferită, iar ea este impusă pentru a-i împiedica să vadă că mai există și o altă cale.

Cea mai importantă măsură pentru o normalizare a vieții cotidiene din Secuime o reprezintă deconspirarea Securității ca forță opresoare și a celor care au colaborat cu ea în diferite grade: de la simplu informator, la colaborator, colaborator cu plată, ofițer neacoperit, acoperit sau deplin conspirat. *“Am fi îngroziți să aflăm intensitatea fenomenului colaboraționist – declara un intelectual maghiar. Ne place să credem că numai românii au fost în slujba ei, dar ei nu puteau lucra fără o rețea, deci fără a coopta în sistem și maghiari. Dacă s-ar da publicității lista colaboratorilor Securității și SRI am vedea că aproape toată elita locală ungară și română a avut de-a face cu aceste instituții într-un mod rușinos. S-ar crea un “vid de putere”, căci n-am avea pe cine să punem în loc. Singura soluție e să se întoarcă tinerii de la studii. Schimbarea generațiilor înseamnă schimbarea problemelor”.*

Pentru a înlătura din calcul ideea accesului la dosarele Securității s-a lansat zvonul – cu o mai mare intensitate decât în alte regiuni – că acestea au fost arse și distruse la revoluție, la 15 martie și la 13 iunie 1990, deși informația este doar în mică măsură adevărată și ascunde în același timp adevărata cale de rezolvare a problemei, căci dosarele există atât ca arhive fizice, cât și ca microfilme și baze de date stocate pe calculatoare și diskete, depozitate în multe instituții centrale și locale ale fostului Departament al Securității Statului (DSS), care n-au fost atacate în 1989-1990. Întrucât decizia gestionării dosarelor de către organisme ale societății civile este încă blocată la vârful puterii politice de la București, soluția de compromis o

reprezintă angajarea cât mai multor reprezentanți ai noului val de intelectuali școliți după 1989, care n-au avut când să se pună în slujba Securității (deși în cea a SRI au avut când, iar politica națională a acestui serviciu de informații nu diferă cu nimic din punct de vedere ideologic de cea a DSS).

Oricum, fără o abordare temeinică a problemei colaboraționismului nu va putea fi liniște în Secuime. Trivializarea intenționată a ei, ca și sabotarea sistematică a eforturilor de democratizare sunt produsul unor generații mai vârstnice, care nu-și văd nici un viitor într-o societate pe care n-o pot controla.

Cei mai școliți dintre tineri au adoptat însă alte valori, care au început să aibă din ce în ce mai multă aderență. Radio XXI este tot mai frecvent ascultat pentru că este un post bilingv și într-un contact permanent cu cetățenii simpli. Televiziunile locale maghiare încep să ia în discuție traducerea știrilor și a emisiunilor social-politice în limba română. Tinerii medici au renunțat la politica șovină de amânare intenționată a tratării bolnavilor de altă etnie decât ei.

Acestea sunt numai câteva încercări de normalizare a relațiilor interetnice. Problema trebuie însă abordată la nivel central, iar elitele politice – atât cele de la putere, cât mai ales cele din opoziție – nu par dispuse să elimine din discursul lor electoral demagogia naționalistă. După ce au agitat suficient viața politică din țară cu falsa problemă a istoriei și geografiei învățate în limba oficială, au adus acum pe tapet universitatea multiculturală ca alternativă la cererea UDMR de a organiza și conduce o universitate maghiară finanțată de la buget.

Pe de altă parte, fără punerea în aplicare a unui plan de dezvoltare regională nu se va detensiona atmosfera din zonă. *“Economia poate atenua asperitățile conviețuirii”* – declara prefectul Covasnei, dl. Gheorghe Tatu. Cum am

arătat mai sus, perioada de bunăstare a anilor 1965-1975 i-a apropiat pe secui de români. Investitorii însă nu se avântă într-o țară în criză și mai ales într-o zonă cu grad de risc ridicat (din considerente etnice). Informația pe care am lansat-o, că Societatea Națională a Petrolului ar fi dispusă să investească în deschiderea unor puncte de lucru în Secuime, i-a bucurat pe unii factori locali de decizie, dar ideea că acest lucru presupune aducerea unei forțe de muncă specializate din sudul țării i-a panicat până într-atât încât s-au plâns pe posturile locale de televiziune și la reprezentantul guvernului care a sprijinit cercetarea. *“Aceasta este o diversiune PDSR-istă; o altă formă de românizare a regiunii”* – declara un înalt reprezentant al județului Harghita. În acest mod alarmant și dubios sunt privite toate tentativele de investiții ale românilor, după cum investițiile din Ungaria sunt o sursă de îngrijorare pentru militarii, cercetătorii și politicienii români. *“Să se aibă în vedere că multe ligi, fundații, asociații maghiare sunt agenturi ale străinătății și centre de spionaj străine pe teritoriul nostru. În ele se pompează bani mulți și tehnică modernă, dar nu servesc interesele țării”* – scria Maria Cobianu-Băcanu⁴⁷.

Secuimea dispune de un imens potențial turistic, ce este infim exploatat. Stațiuni altădată renumite sunt acum închise, degradate și doar rareori vizitate de câțiva cetățeni unguri. Pe porțiuni de zeci de km de șosea (de la Durău la Toplița) se văd de-o parte și de alta a versanților munților zeci de mii de copaci căzuți în urma unei furtuni, iar oamenii nu sunt stimulați să-i ridice și sunt nevoiți să taie alte păduri, în timp ce acei copaci rămân să putrezează, alungându-i și pe puținii turiști din preajmă datorită pericolului prăbușirii și imaginii neatractive.

⁴⁷ Maria Cobianu-Băcanu – *“S.O.S. – romanii din Covasna si Harghita”*, Tg. Mures 1998 si *“Factori de conservare a identitatii etnice romanesti in judetele Covasna si Harghita”* in revista *“Angustia”* 1(1996), par. 341

Această politică de embargo impusă Secuimii de administrația de la București (în mod conștient sau preluată inertial de la vechea putere) este dureros simțită atât de maghiari, cât și de români. Ea este confirmată cu cinism de o înaltă personalitate locală: *“Aceasta este o Elveție Răsăriteană. Ea trebuie să fie românească; nu trebuie s-o lăsăm să fie a lor”* – ignorând faptul că Elveția nu este dominată de o singură nație, că acolo reușesc să conviețuiască mai multe etnii fără a se șicana, fără a se umili reciproc.

Cu dragoste sau silă, de voie sau de nevoie, România va intra mai devreme sau mai târziu într-un sistem economic european, în care interacțiunile comerciale, culturale și umane se vor înmulți, vor căpăta amploare și se vor generaliza. Iar efectele benefice ale acestei integrări vor fi văzute și de cetățenii simpli în așa măsură încât vor conștientiza că au fost victimele unei ideologii falimentare. Politica naționalistă va pierde teren în fața intereselor comunitare și a reglementărilor juridice internaționale. Etnicitatea se va retrage din sfera publică în cea privată, devenind ceva personal, ca și viața sexuală. Pentru a pune însă orgoliul național între paranteze trebuie ca fiecare să acorde celui diferit de el mult credit, respect și considerație. Acum însă nimeni nu pare dispus să facă primul pas, fie și numai pentru că ura a întărit celuilalt bănuiala că urmărește ceva scuns prin astfel de gesturi fățarnice.

Biserica Ortodoxă în Secuime

Anca Suditu și Diana Nițescu

O abordare a vieții religioase a comunităților umane din Transilvania stă sub semnul istorico-politic. Dacă din acest punct de vedere tendința generală a fost spre conformism etnic (nu luăm în considerație premisele întâietății unei comunități sau a alteia), perspectiva culturală, deci și religioasă, impune ideea de diversitate, indiferent care ar fi perioada istorică pe care o luăm în considerație.

Realitatea istorică de la care pornim este cea a începutului sec. XII, când este atestată în Transilvania prezența secuilor și a sașilor aduși de către regii ungari pentru a asigura paza granițelor noului stat care, începând cu domnia lui Ladislau cel Sfânt, înglobează și acest ținut. Având în vedere importanța lor strategică, secuii și sasii aveau față de alte categorii sociale, poziții privilegiate. Astfel căpătau dreptul de proprietate asupra pământurilor pe care se așezau, fiind scutiți de plata tuturor taxelor. Această precizare este importantă în măsura în care descrie primele cadre economice care diferentiază comunitățile autohtone de cele nou venite.

Înainte de a analiza modul în care economicul și politicul se grefează pe relațiile religioase, trebuie subliniat faptul că debutul conviețuirii stă sub auspiciile a două

comunități confesionale cu o identitate foarte bine structurată: cea creștin-ortodoxă și cea romano-catolică.

Dezvoltarea istorică a poporului român, alături de alte popoare din sud estul Europei (bulgari, sârbi, ruși), are loc în cadrele ortodoxiei și bizantinismului, spre deosebire de unguri și cehi al căror specific cultural este dat de Occident. Mărturie stă întreaga creație populară a acestor popoare balcanice, care are comună aceeași viziune cosmică asupra lumii, aceeași atitudine față de natură, aceleași basme pline de amintiri imperiale bizantine și nu romane, aceleași legende populare despre vietăți și plante, cu alte cuvinte, același mod de a prelua popular Evanghelia.⁴⁸

Răspândirea ortodoxiei s-a făcut în forma sa populară, fiind un proces de lungă durată. Acest lucru a dat naștere unor fenomene de sincretism între tradițiile păgâne și cele creștine, „*ilustrând deopotrivă atât rezistența moștenirii tradiționale, cât și procesul de creștinare*” - Mircea Eliade. (Printre exemplele analizate, cele mai semnificative sunt colindele și dansul călușarilor, acesta din urmă fiind înregistrat doar pe teritoriul României.)

Chiar dacă încreștinarea ungarilor s-a realizat cu mult după cea a românilor, momentul a coincis cu apusul culturii și civilizației bizantine și concomitent cu creșterea puterii politice și economice a Apusului. Încorporând elementele încă vitale ale tradiției romane, catolicismul “*introduce politicul în însăși substanța sa spirituală, structurându-se dogmatic și organizatoric pentru acțiunea istorică, pentru biruința unor țeluri ce necesitau această acțiune*”.⁴⁹ Catolicismul opune ascezei ortodoxiei, realizarea ființei prin acțiune, aceasta fiind liantul între un trecut glorios și un ideal precis definit. Pentru credincioși,

⁴⁸ Dan Zamfirescu-, „**Ortodoxie și romano-catolicism în specificul existenței lor istorice**”, București 1992

⁴⁹ Dan Zamfirescu – op. cit.

Biserica era statul lui Dumnezeu pe pământ, cu o ierarhie conducătoare care putea face apel la forță în numele lui Iisus.

Superioritatea pe care catolicismul a indus-o în rândurile supușilor săi a fost unul dintre elementele importante care asigurau coeziunea grupurilor și mândria apartenenței la acestea.

Revenind la secolul XII, realitatea politică trebuia să devanseze pe cea religioasă conform principiului: un singur rege, o singură religie - cea catolică. Dar rațiunile de conviețuire ale maselor sunt diferite de cele politice. Complexitatea relațiilor sociale se grezează pe viața religioasă, și nu invers. Este vorba despre o necesitate interioară de a realiza un echilibru între lume și etica religioasă. Max Weber⁵⁰ constată că cu cât mai intensă este nevoia religioasă, cu atât lumea se va transforma într-o problemă. Probema apare atunci când comunități mai slab conturate din punctul de vedere al vechimii tradițiilor comune sunt forțate să înglobeze comunități puternic individualizate. Pentru realizarea acestui lucru a fost nevoie de o intervenție politică drastică: în 1234, însuși Papa Grigore al XI-lea intervine în privința celor care părăseau religia catolică în favoarea celei ortodoxe.

Pentru evitarea acestor convertiri se impunea și o valorizare negativă a religiei neoficiale, mărindu-se astfel distanța socială între cele două confesiuni: considerarea românilor ca fiind eretici.

Aceasta a fost tendința următoarelor secole, iar uniformitatea populației în cadrul aceluiași granițe impunea nu numai o limbă comună, ci și aceeași religie - principalul element în care se ancora sentimentul identității naționale.

Viața religioasă în Transilvania are o tendință constantă (dată de supremația bisericilor de rit romano-catolic față de cea ortodoxă și greco-catolică) până în 1918,

⁵⁰ Max Weber – “*Etica protestantă și spiritul capitalismului*”, București 1994

când puterile se inversează în urma unirii Transilvaniei cu România, cunoscând o scurtă revenire în anul 1940.

Date fiind legăturile puternice care au existat întotdeauna între cele două instituții - biserica romano-catolică și stat, mergând până la contopirea lor, influențarea vieții sociale laice a avut loc la toate nivelurile: religios, politic, economic.

Astfel contactele românilor cu religia catolică au îmbrăcat inițial forma economică sau juridică.

În secolul XIII funcționa legea conform căreia pentru asigurarea unui drept (proprietate, noblețe, scutire) era necesar un act scris care să-l acorde sau confirme. Aceste acte erau emise inițial de Cancelaria Regală (ceea ce a mijlocit contactul celor mai de seamă dintre români, întrucât era vorba doar de drepturi importante, cu cancelarul care de cele mai multe ori era reprezentant al clerului). Mai târziu această sarcină a trecut în seama celor mai importante dintre bisericile catolice care îndeplineau astfel rolul de notariate publice. Abia răspândirea protestantismului duce la înlocuirea bisericilor catolice ca oficii de legalizare cu comitatorii comitatensi (1563).⁵¹

Tot în sarcina clericilor era și încasarea taxelor precum și organizarea de târguri. Acestea se țineau la mănăstirile catolice: *”Anume în zilele de târg se aduna mulțime mare de popor și cum târgurile de cele mai multe ori erau împreunate cu festivități bisericesti, ieromanahii aveau prilej să instruiască poporul adunat.”*⁵²

Intervenția judecătorească a bisericii în viața laicilor are loc abia după convenția Unio Trium Nationum. Până în acel moment românii și-au meținut autonomia, judecându-se după legea românească.

Până în sec.XIV accesul greu la o poziție socială mai înaltă sau la obținerea unor drepturi era compensat de

⁵¹ +tefan Lupșa- „Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria”

⁵² +tefan Lupșa – op. cit.

scutirea românilor de la plata dijmelor către biserica catolică. Doar cei de pe moșiile bisericilor plăteau biruri iobăgești stăpânilor.

Documentele înregistrează și măsuri mai drastice orientate strict împotriva religiei ortodoxe. În 1299 Sinodul de la Buda interzice construirea de biserici ortodoxe precum și slujbele în cele existente. În 1428 Regele Sigismund hotărăște „*să se despoaie de avere toți nobilii și cnezii care țin pe moșiile lor preoți ortodocși care duc poporul în rătăcire* “. Aceeași soartă o au și preoții care vor boteza vreun copil în religia ortodoxă.

În 1556 Dieta ardeleană de la Sibiu hotărăște „*ca episcopii români, fie preoți sau călugări care n-ar voi să se lepede de crezul lor și ar continua să ducă poporul spre pieire să fie scoși din țară.*”⁵³

În 1568 vor fi recunoscute ca religii oficiale cea romano-catolică, lutherană, calvină și unitariană. Ortodoxismul are statut de religie tolerată.

Cele mai importante consecințe ale acestor măsuri au fost, pe de o parte convertirea multor români la religia apuseană, în frunte cu conducătorii lor firești - nobilii, iar pe de altă parte, trecerea peste munți, în România a unei alte părți importante a populației. Dealtfel, cele mai multe biserici românești s-au păstrat din sec.XIII-XIV. Ele erau de piatră și bogat decorate. În 1412, Împăratul Sigismund scria că basilicile și templele ortodoxe înfloresc mai mult decât cele catolice în unele ținuturi. Ulterior bisericile de piatră sunt tot mai rare, locul lor fiind luat de cele de lemn.

În sec.XVII principii calvini și dietele Transilvaniei desființează vechile episcopii ale românilor, lăsându-le doar Mitropolia din Alba-Iulia pe care o supuseseră superintendentului calvin. Mitropoliții erau obligați să îndeplinească la numire tot mai multe condiții (supunerea

⁵³ G.Popa Lisseanu- „*Originea secuilor și secuizarea românilor*”, Cluj 1927

față de superintendent, dările către principe, modificarea slujbelor și obiceiurilor bisericii române).

Cadrul istoric al secolelor XVIII-XIX este reprezentat de Imperiul Austro-Ungar a cărui politică se oglindește într-o serie de legi votate de dieta ungurească prin care „*erau înlăturate ultimele rămășițe ale autonomiei politic-administrative a principatului ardelean încât nobilimea și burghezia maghiară își putea exercita hegemonia politică și economică, înlăturând pătura conducătoare românească și săsească în Transilvania.*”⁵⁴

Pe plan cultural, politica dualismului austro-ungar era înfăptuită prin ofensiva împotriva instituțiilor de bază ale popoarelor-școala și biserica, precum și împotriva limbii naționale. Maghiarizarea naționalităților era alternativa preferată expulzării sau suprimării lor dat fiind necesitatea consolidării imperiului. Cele mai importante aspecte vizate erau cel demografic, al asigurării serviciilor, dar mai ales al procesului social de producție.

Câteva legiferări din 1906 (după Ion Russu⁵⁵): nici un funcționar să nu fie primit cu nume nemaghiarizat, nu se pot organiza școli minoritare, uzul limbii române în școli să fie restrâns apoi suprimat, învățământul religiei să se facă în toate școlile doar în limba maghiară.

Dualitatea austro-ungară reprezintă nu numai pentru românii din Transilvania și pentru celelalte minorități, ci și pentru țărani maghiari o înăsprire acutizată a condițiilor de trai, în primul rând din punct de vedere economic. La aceasta se adaugă tendința drastică de uniformizare etnică a minorităților diferite de cea maghiară. Cel mai puțin favorizată a fost, fără îndoială comunitatea românească, ce a avut de înfruntat și opresiunea religioasă. În această perioadă s-au întezit măsurile opresive luate împotriva reprezentanților ortodocșilor, dat fiind faptul că șansele

⁵⁴ Ion Russu- „**Secuii și românii**”, București 1990

⁵⁵ Ioan Russu – „**Românii și secuii**”, București 1990

comunității de a dăinui în lipsa preoților erau minime. Dar convertirea la religia apuseană s-a făcut în multe cazuri din rațiuni economice (sărăcia era numitorul comun al tuturor lucrătorilor pământului). Având în vedere faptul că cel mai important sprijin financiar al parohiilor ortodoxe era comunitatea laică, prin convertirea la altă religie, aceasta era scutiă de plata dărilor bisericesti. În unele cazuri convertitul primea din partea noului său preot 5-10 coroane.

Un alt fenomen specific secolului XIX-începutul sec.XX care a influențat viața religioasă a fost tranziția demografică. Populația românească cunoaște o împuținare drastică. Dacă o parte a acesteia poate fi considerată asimilată, fie prin convertirea religioasă, fie prin înregistrarea în recensăminte conform noilor nume maghiarizate, o altă parte a emigrat în România. Astfel rămân sate întregi în care singura mărturie a existenței românești este biserica ortodoxă care, în unele cazuri, este dărâmată din ordinul oficialităților. Interesantă este însă migrarea tot în România a unui mare număr de maghiari la începutul sec.XX. Indiferent care ar fi ponderea elementului economic în viața colectivităților, acest lucru dovedește că distanța socială între oamenii de rând aparținând minorității sau majorității nu este atât de mare. Poate că destinul economic comun a fost liantul care a dus la sincretismele culturale între comunitățile umane din Transilvania. Un singur exemplu: încrederea mare pe care o au maghiarii în preotul ortodox, solicitarea acestuia în cazuri extreme (slujbe care să alunge seceta, boala), respectarea unor superstiții și sărbători ortodoxe.

Secolul XX, mai exact anul 1918 a schimbat doar actorii istorici, cadrul politic având aceleași tendințe.

Desăvârșirea unității statale românești a însemnat o adevărată renaștere a spiritului românesc, dar în același timp și o moștenire multinațională, preluată odată cu

celelalte provincii românești: Transilvania, Banatul, Basarabia și Bucovina. În Proclamația de la Alba Iulia a fost precizată politica față de minorități: „*Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba proprie prin indivizi din sânul său, și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.*“

Dintre toate Guvernele României Mari, doar guvernul Iorga a făcut pași în respectarea acestei promisiuni, care fusese de altfel oficializată prin Acordul de Pace de la Paris.

Politic, deviza a rămas neschimbată - stat național unitar, numai că de data aceasta populația majoritară este cea română. După adoptarea Constituției din 1923 s-au luat o serie de măsuri administrative care vizau slăbirea identității etnice a grupurilor naționale existente. Direcțiile au fost aceleași: școală, limbă maternă, documente oficiale. Dar de o politică sistematică în acest sens putem vorbi după anul 1937, culminând cu dictatura comunistă a lui Ceaușescu.

Toate aceste precizări conturează și cadrul vieții religioase. Încurajarea ortodoxiei se izbește însă de opacitatea politicii comuniste pentru care sentimentul identității naționale era marcat de valorile socialismului și comunismului.

Dincolo de o supremație politică sau alta, relațiile umane la nivel de masă sunt mult mai firești comparativ cu doctrinele și lozincile lansate de intelectualitate. Relațiile sociale includ atât sentimentul identității naționale, cât și necesitatea procesului de comunicare, atât specificitatea culturală, cât și ceea ce rezultă în urma schimbului de informații.

Reprezentările colective ale separatismului și opoziției izvorăsc dintr-o serie de evenimente istorice

care aduc în prim plan psihicul colectiv cu specificul și manifestările sale tipice.

Unul dintre aceste momente istorice tragice este Dictatul de la Viena, în urma căruia, pentru patru ani, Transilvania de nord a revenit sub dominație ungară. Opresiunea antiromânească a îmbrăcat în special haina religioasă: bisericile ortodoxe dărâmate, incendiate, cimitire devastate, preoți maltratați, omorâți și, odată cu aceștia și mulți credincioși.

Relevantă este urmărirea doar a câtorva cazuri concrete din Secuime. Istoria religioasă a aceste regiuni nu se abate de la cea a Transilvaniei în general. Este poate doar mai nuanțată datorită unui specific aparte. Aici populația românească apare de multă vreme minoritară sau inexistentă. Ea avea legături strânse economice, dar mai ales culturale și ecleziastice cu românii de peste munți de unde veneau mulți preoți ortodocși și ctitori de biserici mecenati (negustori bogați români și greci) mai ales în Covasna și Odorhei.

În multe sate, așa cum remarcă Ioan Lăcătușu în studiul „**Biserica strămoșească în viața comunităților românești din sud-estul Transilvaniei**”, existența bisericilor ortodoxe este doar bănuită, mărturiile fiind vechile cimitire, case parohiale, clopotele care se află în funcțiune la bisericile celorlalte confesiuni (Turia, Lemnia, Ilieni, Micloșoara, Tomești). O parte a bisericilor românești au trecut la alte confesiuni odată cu credincioșii lor (biserica romano-catolică din Ghelița este construită în stilul greco-catolic în sec.XV, biserica de piatră ortodoxă din Târgu Secuiesc este integrată în complexul actualei biserici catolice).

Pe cuprinsul actualelor județe Covasna și Harghita sunt atestate documentar 72 biserici românești dispărute în sec. XVIII, XIX, XX. Dintre cele existente până azi, 56% sunt construite înainte de 1918, 27%-în perioada interbelică

și 17%-după 1944. Cele mai vechi datează din sec.XVII (Moglănești și Bodogaia).

După Unirea din 1918 în fostele județe Treiscaune, Ciuc și Odorhei s-au construit peste 50 de biserici ortodoxe și greco-catolice din care doar 31 au rămas după ocupația horthystă.

La Vârghiș-jud. Covasna, bisericile din parohie au fost dărâmate, preotul alungat, iar credincioșii trecuți cu forța la cultele maghiare care i-au împărțit între ele.

La Biborțeni-jud. Covasna, un localnic maghiar povestește: *”Biserica românească a fost dărâmată de jandarmii colonelului din Ocland care ne-au forțat prin amenințări să lucrăm și noi la dărâmare. Părintele Eșianu a fost silit să plece chiar în primele zile ale lunii septembrie 1940 iar dărâmarea bisericii s-a făcut înaintea Crăciunului. Românii au fost nevoiți să treacă la noi, la reformați.”*

La Doboșeni-jud. Covasna însuși primarul sprijinit de leventii comandați de colonelul din Ocland au obligat credincioșii ortodocși să-și dărâme propria biserică, ale cărei ruine dăinuiesc și astăzi în mijlocul comunei.

Exemplele de genul acesta sunt foarte numeroase. Comun este faptul că, în majoritatea cazurilor, actele extremiste au fost inițiate de către reprezentanți ai oficialităților sau armatei. Aceasta înseamnă că, în ciuda manipulării exercitate de către Ungaria horthystă, judecând la scara majorității, populația maghiară din România nu a devenit adepta revizionismului. Dealtfel există nenumărate texte și poziții antirevizioniste luate de personalități ale lumii maghiare.

Însă efectele acestei perioade asupra psihicului colectiv dau naștere unor reprezentări resentimentare care alimentează judecățile de valoare extremiste.

Revenind la cele 20 de biserici din județele Covasna – Harghita ce au fost înălțate în perioada 1944-1989, o

parte erau începute înainte de cel de-al doilea război mondial (Sf. Gheorghe, Belin Tușnad, Brădet). În perioada comunistă au fost ridicate biserici ortodoxe în special în satele din zona Întorsurii Buzăului. În Zagon, Lunca Ozunului, finalizarea construcțiilor oprite s-a făcut după 1989.

Prezentul stă sub semnul democrației, care mai are de luptat doar cu tiparele mentalităților colective, cu lipsa de informații sau dezinformarea, cu o istorie scrisă nu întotdeauna în spiritul rigorii științifice și al adevărului pentru ca, pe calea toleranței, să se tindă spre o societate multiculturală care-și poate valoriza toate aceste deschideri.

Până atunci însă realitatea religioasă este cea a unei rivalități între confesiuni pentru a atrage cât mai mulți credincioși. Cele mai speculate evenimente sunt căsătoriile mixte și botezul copiilor rezultați din acestea. Uneori preoții ortodocși refuză pur și simplu să officieze slujbe dacă unul dintre soți nu se convertește. În aceste cazuri slujba are loc în biserica romano-catolică sau reformată care acceptă căsătoriile mixte și de care va fi legată una dintre cele mai frumoase amintiri ale cuplului. Diferențele religioase nu par să fie o problemă prea mare, mai ales ținând cont de creșterea numărului de sărbători la care partenerii participă deopotrivă.

Din punctul de vedere al conservării identității naționale, pentru populația maghiară biserica are un rol foarte important: fiecare slujbă începe cu intonarea imnului secuilor. Nu lipsesc desigur apelul către păstrarea nealterată a spiritualității prin limbă în special.

Interesant de remarcat este faptul că deși mulți intelectuali din zonă au lansat ideea realizării unei politici antiromânești de către biserică, acest fapt nu a fost confirmat de nici unul din românii care, din diverse motive, au participat la slubele catolice.

Cazul Episcopiei Ortodoxe

Sub jurisdicția Episcopiei Ortodoxe cu sediul în Miercurea Ciuc intră bisericile județelor: Harghita, Covasna și Brașov, începând din anul 1994.

De la această dată, activitatea episcopală intră în misiunea Episcopului Ioan Selejean, venit de la Ierusalim. Fiind o personalitate foarte cunoscută în lumea ecleziastică prin misionarismul său și prin dezgroparea moaștelor unui Sfânt, la înscăunarea sa au fost prezente înalte personalități internaționale. În inima unui județ cu preponderență etnică maghiară (85%), un astfel de alai inedit pentru comunitatea românească, nu putea să treacă neobservat sau uitat. Orice maghiar a înțeles că apariția Episcopiei este pentru conlocuitorii români un eveniment mult mai important decât Ziua Națională a României, eveniment care n-a reușit niciodată să mobilizeze astfel masa românească.

Orice maghiar a observat că începând cu acea dată nu se mai află în fața unei comunități cu care se obișnuiseră a o percepe fărâmițată, timorată, abandonată, acum confruntându-se cu o comunitate ce are un reprezentant, ce se organizează în jurul acestuia atât din punct de vedere religios, cât și cultural și civic.

Episcopul se bucură în comunitatea românească de un prestigiu cunoscut și uneori recunoscut și de către comunitatea maghiară, el fiind cea mai mare personalitate română din zonă.

Acest prestigiu nu tine însă de o simplă raportare la acesta ca reprezentant al Bisericii, fiind în mai mare

măsură dat de anumite particularități ale personalității și activității lui în zonă. Caracteristica definitivă a activității episcopale în cele două județe este aceea că are o finalitate concretă, cum ar fi: construcția și reconstrucția de biserici și mănăstiri (Herculian, Izvorul Mureșului, Doboșeni, Micfalău, Tg. Secuiesc, Cernat, Joseni, etc.), lărgirea sferei de activitate și influență a societății “Astra”, înființarea Centrului Ecleziastic de Documentare “Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe, sprijinirea revistei “Angustia” și a unor simpozioane și manifestări culturale (cum au fost “zilele Miron Cristea” de la Toplița la jumătatea lunii iulie).

Tocmai aceste concretizări acționale sunt unul din motivele unei atitudini ostile a autorităților maghiare față de Episcop, chiar dacă analiza conținuturilor declarațiilor maghiare orientează cauzalitatea spre origini de altă natură. Aceste acuzații folosesc argumente juridice (nu are autorizație pentru toate construcțiile pe care le desfășoară), demografice (construiește biserici în localități unde nu există numărul minim de enoriași prevăzut de lege), politice (are legături cu securitatea, cea care susține financiar campania de extindere instituțională a ortodoxismului), materiale (Episcopia a primit hotelul, garajul și cantina partidului, iar celelalte biserici n-au primit nici ceea ce aparținut patrimoniului lor), logico-pragmatice (de ce există sediul episcopiei în județul Harghita, cel cu procentul cel mai mic de români și nu este în județul Brașov, unde sunt cei mai mulți români? Aici autoritățile maghiare ignoră faptul că orașul Miercurea Ciuc beneficia deja de clădirea de cult construită încă din perioada interbelică. Aceasta a rămas în mentalitatea maghiarilor ca aparținând unei politici naționalist-ortodoxe, când ei consideră că a existat o inflație de Biserici Ortodoxe, construindu-se și în localități fără nici un român. Astăzi întreaga activitate a Episcopului este pusă în sinonimie cu acțiunile acelei perioade, ceea ce trezește în

rândul etniei maghiare suspiciune, neîncredere și chiar teamă.). La toate aceste sfere cauzale enumerate (juridice, demografice, politice, materiale, logico- pragmatic) se adaugă și o serie de reproșuri, ce țin de nivelul comunicării Episcopului cu autoritățile (nu comunică niciodată ceea ce intenționează să facă, autoritățile aflând despre acțiunile sale din reacțiile elitei maghiare, nu se promovează în presa locală de limbă maghiară, nu-și trimite reprezentanți la întâlnirile ecumenice interconfesionale, Biserica Ortodoxă lipsește de fiecare dată etc.).

Acest ultim tip de acuzații, aduse de maghiari poate surprinde având în vedere declarațiile lor conform cărora *“românii n-au nici un cuvânt de spus în zonă, pentru că nu stăpânesc conceptele discursului maghiar, iar reprezentanții bisericii se confruntă cu un alt tip de realitate”*, deci nu pot lua o atitudine verbală. Această incongruență nu este însă o contradicție logică, ci o diferență între intenția declarată și cea urmărită, astfel că nu există din partea maghiarilor intenția dialogului, ci mai mult intenția informării de la sursă și, de ce nu, a combaterii directe a sursei.

Interpretarea pe baza acestui tip intențional dual stă și la baza identificării de către români a cauzelor ce fac din subiectul ”Episcopie” un subiect controversat în zonă. De aceea, se va observa o diferență între cauzalitatea surprinsă de maghiari și cea surprinsă de români. Sfera de bază a cauzelor surprinse de români, vizează în unanimitate ideea că maghiarii sunt nemulțumiți de Episcopie pentru că ea contribuie la afirmarea și continuitatea românismului în zonă.

Cazul Odorhei

Încă din trecut, statutul orașului Odorhei a fost acela de vechi centru al secuilor. Și astăzi el este considerat ca fiind Marele Stat Major sau, așa cum a intenționat aripa extremistă a UDMR-ului - capitala Republicii Secuilor. Este adevărat că astăzi această aripă a partidului nu mai are aderenți în rândul maghiarilor ca altă dată, însă primarul orașului dă declarații publice prin care afirmă: *“Odorheiul trebuie să fie primul oraș maghiar din România”*.

Indiferent care este statutul real al orașului la această dată, populația română îl consideră *“centrul care influențează și Bucureștiul și Budapesta”*.

Sursa de conflict în Odorhei este Casa Stejarului de pe dealul Cserehat, subiect nu numai controversat, dar și foarte mediatizat în presa internațională. După opinia unor români, în Odorhei există chiar un Birou de informare maghiar, care se ocupă de denigrarea pe plan internațional a imaginii țării, iar unul dintre exemple ar fi transmiterea pe Internet a unei știri potrivit căreia la subsolul Casei Stejarului există o bază de armament românească. De fapt, ideea grupărilor paramilitare și a tragerilor de noapte ale ambelor comunități sunt subiecte foarte vechi în zonă, bucurându-se deja de valențele adevărului, pe care însă nimeni nu-l poate demonstra cu probe concrete. Această idee este alimentată de binecunoscuta dispariție din dotarea militară a unui număr mare de arme, cu ocazia evenimentelor din 1989.

Din istoria acestei ostilități, declanșate între cele două comunități, cele mai importante evenimente sunt:

1992 - debutează lucrările de construire a clădirii, sponsorizate de un investitor elvețian, care nu precizează destinația ei în mod ferm, oscilând între o casă ajutoare și

un orfelinat de copii. Autoritățile maghiare, condiționează autorizarea acestei construcții, prin mână de lucru maghiară și arhitectură stil universitate.

1992-1994 - este o perioadă de colaborare între autorități și măicuțele greco-catolice de naționalitate română, care au misiunea de a administra clădirea și întreaga activitate umanitară. Puterea de influență a autorităților alese asupra comunității pe care o reprezintă a contribuit la o atitudine favorabilă a opiniei publice din oraș.

1994 - este anul în care apar controversele cu privire la proprietarul clădirii, atât Primăria, cât și măicuțele adjuccându-și-o. Declarațiile părții române indică o primă inițiativă maghiară de preluare a clădirii apelul la intimidare, recurgând la amenințări (Președintele Consiliului Județean: *“nu vă este frică de un accident?”* ; Primarul *“dacă o să sară clădirea în aer?”*). Ulterior este apelul la forță, concretizat în manifestările din 7 iunie 1996, declanșate de intervenția televizată la “Digital 3”, prin care primarul Odorheiului cheamă populația maghiară să lupte *“împotriva construirii unui cartier românesc în oraș* “. Marea influență a acestor autorități, mediatizate în mijloacele de comunicare locale asupra opiniei publice din Odorhei, au transformat-o pe aceasta într-o mulțime ostilă și plină de suspiciuni față de activitatea de pe “dealul românesc”, ce a reprezentat un bun suport pentru adunarea mulțimii. Episodul Iunie 1996 s-a finalizat cu interzicerea accesului măicuțelor în clădire, prin aplicarea sigiliului.

1997 - este momentul în care acestea recapătă dreptul de intrare în clădire, în urma unei hotărâri judecătorești care le dă câștig de cauză. Odată cu această hotărâre și Primăria își retrage orice sprijin pentru o clădire care nu-i aparține. Acesta este motivul pentru care retrage autorizația de construcție a canalizării cu apă a clădirii.

Astăzi ultimele inițiative de intrare în posesie a clădirii urmează calea legală a intenției de cumpărare a imobilului. Pentru finalizarea acestei inițiative s-a încercat o colectă cu ocazia serbării de 30 iunie. Partea română interpretează insuccesul acestei acțiuni ca o scădere a interesului opiniei publice față de acest subiect, însă argumentul economic pare să fie mult mai puternic, având în vedere raportul dintre suma necesară Primăriei și puterea financiară a cetățenilor.

Reticența maghiarilor față de această inițiativă umanitară ține atât de îndoelile ce le au cu privire la legalitatea sursei de sponsorizare, pe care o suspectează a fi o modalitate de spălare a unor bani ai Securității prin intermediul unei fundații elvețiene, cât și de un aspect de estetică locală. Concret, apariția unui orfelinat în localitate ar genera un fenomen de suprasolicitare a forței de muncă în oraș, care este și așa supraaglomerată. Negăsirea unui loc de muncă va atrage după sine creșterea fenomenului infracțional și al cerșitului stradal, știut fiind faptul că cei mai multi dintre copiii proveniți din aceste instituții vor intenționa să se stabilizeze chiar în acest oraș. Acest fenomen este interpretat de maghiari ca un mijloc de schimbare a structurii etnice locale, ceea ce reactivează mecanismele stresului demografic, ce au funcționat la cote maxime în perioada regimului Ceaușescu, astfel încât putem interpreta ostilitatea acestei comunități ca fiind un mecanism psihologic de apărare a echilibrului mulțimii. Mai mult chiar, această populație românească defavorizată va necesita o creștere a nevoii de ajutor și protecție socială, cel puțin materială, care depășește puterea economică a orașului. Bineînțeles că mai există o altă alternativă, cu mult mai de nedorit pentru orice maghiar, aceea a investiției, poate tot a părții elvețiene, în crearea acestui sistem de protecție, dar aceasta n-ar însemna decât certitudinea rămânerii în zonă a atâtor români.

Cazul Cristuru Secuiesc

Orașul este unul din cele mai vechi orașe secuiești, atestat ca târg (Santa Crux) încă din sec. XII. Statutul lui este apropiat de cel al orașului Odorhei, cu care se aseamănă din punct de vedere al structurii etnice (97,5% maghiari) și se deosebește prin aceea că aici toate fenomenele de tensiune interetnică sunt la fel de frecvente dar de intensitate mai redusă. Aceasta datorită faptului că orașul Cristur este mai mic ca număr de locuitori, iar populația românească este trecută cu mult mai multă ușurință sub tăcere. Cauza acestui fenomen își are originea în absența unei organizații civice locale, ceea ce determină o atmosferă necomunitară în populația românească. Astăzi se fac primele demersuri de pătrundere a Societății “Astra”, dar până la înființarea ei, singurul punct de organizare românească rămâne Biserica Ortodoxă, una din cele mai impunătoare clădiri din oraș, construită în 1938.

De la evenimentele din 1989, când preotul ortodox a fost alungat din oraș, această biserică nu a cunoscut o continuitate a preotului slujitor, astfel că, după 1989, următorul preot ortodox a părăsit și el localitatea în urma unui conflict cu autoritățile maghiare, pe problema unor datorii neplătite de către Biserica Ortodoxă. Această părăsire nu s-a făcut însă oricum, ci sub escorta armatei, chemate în ajutor de preot. Autoritățile maghiare declară nejustificat acest S.O.S, întrucât nimeni nu intenționa să inițieze o acțiune violentă asupra lui, în fapt, el fiind categorisit doar ca un preot incompetent și incapabil de administrarea bisericii. Nu aceeași percepție a avut-o și comunitatea română a orașului, care apreciază că alungarea acestuia s-a făcut asemănător cu cea de la Revoluție și în

virtutea aceluiași scop urmărit: *“vor să plece toți românii din zonă și să rămână numai ei”*.

Declarațiile localnicilor susțin că situația actualului preot nu este cu mult diferită de a predecesorilor săi, astfel că încă de la venirea în oraș (1997) a fost dat afară din Biserică de un grup de bărbați maghiari, în timpul ofierii slujbei.

Pe parcursul acestui an de serviciu religios în localitate, casa parohială a fost de câteva ori ținta unor grupuri de maghiari, care s-au urcat pe pereții exteriori ai casei, i-au bătut în geam și l-au amenințat: *“Părinte las-o mai moale, că n-are rost să mori pe timp de vară”*

O altă sursă recentă de nemulțumire a românilor o constituie evenimentul deschiderii anului școlar 1997-1998, care s-a desfășurat în incinta Bisericii Reformate, deși ei consideră că se putea desfășura fie în sala de sport a școlii “Gabor Aron”, fie în clădirea Casei de Cultură.

Și aici căsătoriile mixte atrag după sine absenteismul definitiv din Biserica Ortodoxă; imnul secuiesc deschide slujbele din bisericile maghiare, iar atracția ortodoxismului adună uneori la slujbe și maghiari, care însă se tem să fie văzuți de cunoscuți.

Tensiunile interetnice sunt accentuate de sărăcirea continuă a orașului, în care un număr însemnat de locuitori (50%) au ajuns șomeri. În lupta pentru menținerea posturilor, alungarea românilor a fost soluția cea mai convenabilă. Acum sunt în zonă aproape 150 de români, din care doar 30 nu sunt în familii mixte. Ei nu au nici un reprezentant în administrație, singurul român angajat la Primărie fiind grădinarul.

Cazul Vlăhița

Vlăhița, cea mai veche localitate românească, atestată încă din 1301, este astăzi un oraș cu o structură etnică predominant maghiară (99,14%), singurii români ai localității fiind lucrătorii Poliției și familiile lor. Aceștia nu au o Biserică Ortodoxă în oraș, astfel că singurele slujbe religioase pentru români se oficiază doar cu ocazia sărbătorilor mari de peste an, la care se mai adaugă și slujbele de botez, înmormântare și nuntă, care sunt oficiate în locuința unuia dintre români, de către un preot chemat special pentru aceasta.

Resimțind nevoia unei instituții de cult ortodox, membrii acestei comunități au inițiat toate demersurile legale pentru construirea ei. Cererea depusă la Primărie, preciza faptul că există deja teren pentru construcție, iar costurile vor fi suportate de Biserica Ortodoxă. Deși în perioada negocierilor Primăria și-a exprimat acordul pentru eliberarea autorizației de construcție, în faza propriu-zisă de eliberare, ea a acționat total diferit, prin neacordarea actului necesar, invocând motivul lipsei de necesitate a acestei biserici.

Acest fenomen de înșelare a încrederii românilor este des relatat de subiecții intervievați, fiind prezent atât în localitățile cu populație majoritar maghiară, cât și în cele majoritar românești, cum este cazul Topliței (în perioada alegerilor locale, UDMR-ul a susținut, în primul tur de scrutin un candidat, căruia i-a garantat susținerea și-n turul următor, dar promisiunea nu a fost onorată până la capăt).

În cazul Vlăhiței este posibil ca neacordarea autorizației să țină mai mult de un argument de demografie locală, care constă în realitatea unei schimbări permanente a populației române în localitate. Aceasta pentru faptul că majoritatea angajaților Poliției sunt de dată recentă în

localitate și intenționează să plece cât de curând, dacă nu li se acordă niște facilități.

Odată cu petrecerea acestor evenimente, atmosfera dintre cele două comunități a căpătat un grad mai mare de ostilitate .

Cazul Gheorgheni

Această localitate, predominant maghiară din punct de vedere etnic, a înregistrat în istoria Bisericii locale o serie de evenimente, care au rămas adânc înrădăcinate în mentalitățile comunității române. Aceste evenimente, de dată cea mai recentă, sunt: alungarea cu brutalitate din Biserică și localitate, a preotului ortodox cu ocazia evenimentelor din 1989, la care se adaugă și tensionatele momente de la Tg. Mureș, care au avut adânci ecouri în această zonă.

Astăzi, situația este declarată de partea română ca fiind normalizată, chiar și din punct de vedere al statutului Bisericii. Câteva exemple ale acestei normalități sunt: colaborările interconfesionale, ce constau în invitații reciproce ale preoților diferitelor culte din localitate, cu ocazia sărbătorilor importante. La acestea se adaugă și slujbele ecumenice inițiate cu ocazia sărbătorii pascale, desfășurate după programul: prima zi slujbă în Biserica Ortodoxă, adoua zi în Biserica Reformată, ziua următoare în Biserica Armenească și-n ultima zi în Biserica Romano-Catolică. Aici slujba a fost oficiată în limba română neînregistrând nici un protest din partea slujitorilor.

Normalitatea în zonă este dată și de prezența la slujbele ortodoxe, a maghiarilor, pentru că ei n-au slujbe

pentru boală și maslu. Aceste fenomene nu sunt însă nici extrem de frecvente și nici consecvente, în general contactul acestora cu Biserica Ortodoxă este sporadică, la fel ca și-n cazul ortodocșilor cu bisericile maghiare, doar în caz de participare la diferite evenimente cum ar fi: nașteri, botezuri, nunți.

În Biserica Ortodoxă, aproape la fiecare astfel de eveniment, există un naș de etnie maghiară. În ceea ce privește Biserica Catolică, aceasta este cea care oficiază toate căsătoriile mixte din localitate și asimilează partea ortodoxă a cuplului, fie prin convertirea acestora, fie prin abandonarea slujbei ortodoxe fără convertire și prin botezarea copiilor în religia părintelui maghiar.

Aici, ca și în toate localitățile din Covasna și Harghita, în bisericile maghiare oficierea slujbelor de duminică debutează cu intonarea imnului secuiesc și cuprind și discursuri politice. În Secuime acesta este un fenomen care a atins, deja, dimensiunea tradiționalului .

Cazul Voinești

Voinești este un nume reprezentativ pentru ceea ce înseamnă o comunitate românească bine definită în secuime. Deși este un cartier al orașului Covasna, localnicii îl numesc satul românesc. Nu este vorba aici despre o discriminare etnică, ci de topografia efectivă a zonei. Cartierul este situat înspre marginea orașului, destul de departe de centru. Nu există blocuri ci doar case ce se întind de-a lungul unei singure străzi principale (Ștefan cel Mare), pe o distanță de aproximativ 2-3 km. Această stradă începe în dreptul unei statui ridicată în cinstea soldaților români căzuți în cel de-al doilea război mondial.

Monumentul este de fapt asimilat cu o graniță între cele două comunități umane: cea română și cea maghiară.

Pentru a fi subliniată ideea de graniță, chiar lângă statuie se construiește noua biserică ortodoxă, pentru a o înlocui pe cea veche, mult prea mică pentru numărul credincioșilor.

Preotul, Ioan Ovidiu Măciucă, subliniază faptul că această nouă biserică a “deranjat” pe multe dintre autoritățile locale, mai ales că, fiind o biserică mare, este bine percepută în cadrul ambelor comunități învecinate.

Parohia românească este una veche, păstrându-se documente și icoane de la începutul secolului XVIII. Cele mai de seamă personalități locale sunt din familia Teculescu: primul episcop militar, Justinian Teculescu, precum și mai multe generații de profesori universitari.

Cele mai importante probleme cu care se confruntă credincioșii sunt cele de natură economică. Prolele interetnice apar, după cum afirmă preotul, în rândurile intelectualilor. Astfel domnia sa nu este o prezență prea agreată pe plan local datorită implicării în mai toate sferele vieții culturale, începând cu publicarea de poezii religioase și patriotice în ziarele locale și încheind cu predarea religiei la una dintre școli. Acest din urmă fapt i-a permis realizarea unor activități culturale mai ample cu copii din mai multe școli. Una dintre inițiative a fost să realizeze o vitrină cu o serie de exponate vechi și foarte valoroase care să ilustreze istoria comunității ortodoxe locale. Amplasarea acestei vitrine la intrarea în școala unde predă a coincis cu sosirea unei delegații de la Budapesta cu ocazia sărbătoririi personalității istorice al cărui nume îl poartă școala. Se pare că prezența acelei vitrine nu a făcut o impresie prea bună pentru că din acel moment, relațiile domniei sale cu directorul școlii s-au stricat. Confirmarea acestui fapt a venit la începutul noului an școlar, când preotului Ioan Măciucă nu i s-a mai dat normă întreagă la religie.

Coeziunea comunității ortodoxe se exprimă în momentele în care se încalcă acea graniță imaginară: la inițiativa oficialităților locale de a înlocui numele străzii principale cu unul maghiar, refuzul tuturor a fost foarte ferm, deși în restul orașului numele maghiare ale străzilor ține de firescul cotidian. În fapt realitatea curentă cu care se confruntă cele două comunități este o concurență economică, de cele mai multe ori întreținută de populația românească care încearcă prin aceasta să echilibreze balanța supremației în zonă. Înainte de 1989 supremația în zonă aparținea românilor care dominau aparatul de stat al regiunii și care și-au făcut de-a lungul timpului o rețea complexă de cunoștințe și relații în rândul persoanelor cu influență în sfera economică, administrativă și juridică din întreaga țară. În acest timp populația maghiară este marginalizată în aceste sfere de influență, situație care se prezintă cu totul altfel în ziua de astăzi, când frânele administrației sunt în mâinile maghiarilor, dar care nu beneficiază de aceeași rețea de cunoștințe.

Cazul Zagon

Localnicii ortodocși ai acestui sat reprezintă un caz aparte, deoarece ei nu sunt numai niște îndepărtați de credință sau numai niște slujitori a lui Bahus, ci sunt în mod simultan o proiecție a unor evenimente ai anilor '40, când banii strânși de credincioși pentru construirea propriei Biserici Ortodoxe s-au risipit asemeni speranțelor lor de a avea un lăcaș de cult.

Niciodată de la acea dată localnicii n-au mai avut o inițiativă asemănătoare, astfel că actuala biserică a comunității este produsul activității a doi moldoveni.

Acești oameni au trăit în istorie sentimentul trădării, ceea ce a generat o neîncredere până și-n preot și biserică, neîncredere ce a fost susținută și de acivitățile reprobabile ale preoților slujitori din ultimii ani.

Astfel ne explicăm de ce preotul ortodox din acest sat pare să se bucure de mai multă apreciere și respect din partea autorităților locale maghiare decât din partea propriilor enoriași, dintre care doar câteva din femeile satului îl sprijină. Poate că această situație cu totul excepțională ar fi trebuit să intre în misiunea unui preot cu mult mai multă experiență și nu a unui student la Facultatea de Teologie, știut fiind faptul că această comunitate nu are ca intelectuali decât fostul preot, actualul preot și învățătoarea. Aceștia sunt cei meniți să susțină și să continue românismul în zonă, actualul preot fiind de fapt singurul care a luat inițiativa arborării steagului românesc pe casa parohială cu ocazia zilei de 1 Decembrie, a continuării construcției și amenajării Bisericii, a afirmării tradiției românești și ortodoxe, cu ocazia sărbătorilor religioase. Implicarea în aceste activități l-au făcut să se confrunte atât cu situații de colaborare cu etnicii maghiari (un comerciant maghiar îi donează din proprie inițiativă cadouri pentru copii cu ocazia sărbătorilor de iarnă; Primarul îl ajută de fiecare dată când îl solicită), cât și situații de ostilitate cu localnicii maghiari (se încearcă furarea steagului românesc, la o neînțelegere financiară cu un comerciant maghiar, acesta îl amenință "*părinte vezi să nu-ți însemn casa cu roșu*" - în anii '40, casele însemnate cu o cruce roșie erau cele ce urmau să fie devastate) .

În fapt, percepția maghiarilor despre această comunitate nu este una favorabilă ei, ajungând de multe ori nici să nu o considere ca aparținând localității lor, astfel că atunci când s-a luat decizia asfaltării satului linia de lucru a fost trasată până la intrarea în zona gospodăriilor românești.

Percepția negativă a maghiarilor asupra românilor, se datorează atât înclinațiilor bahice ale acestora, unei leni și inculturii promovate în această comunitate, cât și unor cauze extrinseci, cum este echivalența făcută între români și lingurarii din localitate, care sunt un gen de romi.

Cazul Zăbala

Comuna Zăbala este cea mai întinsă comună din județ, așezată de-a lungul șoselei ce unește Covasna de Tg. Secuiesc, fiind atestată documentar din 1396, dar arheologic încă din 1141. Primii români au fost aduși în 1699 de groful Mikes (23 de familii) pentru a se ocupa de creșterea oilor.

Locuitorii Zăbalei beneficiază de trei Biserici de cult : ortodox, catolic și reformat. Cea mai veche este cea reformată - una din cele mai frumoase biserici din Transilvania. Biserica romano-catolică a fost construită la 1860, mai înainte existând o capelă lângă castel. Prima biserică ortodoxă a fost construită în 1830. În 1936 a început construirea actualei biserici, care a fost finalizată în timpul ocupației maghiare în 1944. Poziționarea gospodăriilor în toposul localității le arată pe cele ale românilor în zona castelului și a bisericii, zonă ce a fost înainte centrul comunei, dar care centru s-a deplasat - prin transformarea castelului în preventoriu și apoi în azil de nebuni – spre biserica reformată, poliție, primărie și școală. Astfel s-a generat un policentrism, care indică o bună conturare a celor două comunități etnice, ceea ce stimulează spiritul concurențial în localitate.

Valențele concurenței în zonă nu sunt atât de supremație administrativă, cât de afirmare a identității,

astfel că asistăm în cazul românilor la o viață culturală dinamică și flexibilă, concretizată în activitățile și turneele ansamblului de dansuri, în tradiționalele hore de duminică, întâlniri cultural- recreative ale localnicilor tineri cu preponderență. Dacă populația tânără este reunită prin dimensiunea folclorică a românismului⁵⁶, populația în etate prin dimensiunea religioasă. Toate acestea sunt inițiative a preotului ortodox Ioan Bercu ce a reușit să dea astfel Bisericii statutul de drept și să o afirme pe planul vieții civice a localității. Acest fenomen a stimulat în timp apariția relațiilor intercomunitare și interconfesionale, astfel că există frecvente invitații reciproce între liderii celor două mulțimi, care însă nu sunt întotdeauna onorate de liderii maghiari.

Loc încărcat de istorie, pe care și-a pus vizibil amprenta familia Mikes timp de patru secole până la 1945, Zăbala este exemplul tipic al manifestării unui naționalism rudimentar de provincie, în care reinventarea permanentă a istoriei reprezintă modul de legitimare a accesului la resursele economice și politice.

Cazul Brețcu

Biserica din comuna Brețcu este una din primele biserici ortodoxe atestate în Secuime, construită în 1783 în urma edictului de toleranță dat de Împăratul Iosif al II-lea⁵⁷. Astăzi ea este înscrisă în Patrimoniul Național ca

⁵⁶ Redesteptata de fostul invatator Ion Hagi prin participarile inainte de 1989 la Cenaclul Flacara si Cantarea Romaniei. El este autorul cantecului "Caciula" care a iritat deseori pe localnicii maghiari si initiatorul sapaturilor arheologice de la "movila tatarilor".

⁵⁷ Conform monografiei efectuate de preotul Ioan Bercu in 1973, a existat inca din 1464 o biserica ortodoxa cu hramul "Adormirea Maicii Domnului"

monument istoric, însă ceea ce surprinde este faptul că monografia scaunului Kézdi (Tg. Secuiesc) nu o menționează ca având acest statut și este posibil nici să nu îl recunoască.

Astăzi această biserică necesită o restaurare completă, însă nu se acordă acesteia decât 20.000.000 lei, bani insuficienți pentru o construcție atât de veche.

Această localitate atestată istoric ca fiind românească încă din 1426 astăzi nu mai numără decât 750 de suflete de români, astfel încât vechile construcții publice ale acestei comunități au ajuns o ruină indicând astăzi doar o urmă a românismului și în nici un caz un simbol al acestuia. Un exemplu în acest sens este clădirea din vecinătatea Bisericii, care a aparținut primei școli românești și care ulterior a fost destinată activității unei fabrici ungurești de macaroane.

Ostilitatea din această localitate este una latentă și nedeclarată, însă ea transpare din teama și reținerile de exprimare manifestate până chiar și de preotul ortodox, precum și prin existența unor mentalități de persecutați în ambele comunități. Maghiarii se simt amenințați de existența în Brețcu a două unități militare (de jandarmi și de vânători de munte), iar românii de existența unor grupări paramilitare maghiare, pe care le aud executând trageri de noapte. Deși există în mare măsură posibilitatea ca tragerile auzite de localnici să fie ale Armatei, totuși localnicii au certitudinea existenței acelor grupări adverse ca efect al unei echilibrări de forță din partea maghiarilor.

Concluzii:

1. Pe aria celor două județe există localități în care trăiesc români, dar în care fenomenul religios de cult ortodox lipsește. Aceasta se datorează fie absenței instituției de cult (Vlăhița), fie existenței ei, dar în absența unui preot slujitor local (Aita Seacă, Ghelința). În astfel de localități, deși nu este declarat, fenomenul frecventării bisericilor maghiare de creștinii ortodocși este o realitate, care adesea a dus la o asimilare religioasă.

2. Alte localități au cunoscut o asimilare a românilor prin limbă (Porumbenii Mari, Sf. Treime), ceea ce a generat nevoia comunității de a avea un preot ortodox de limbă maghiară. Fie că este vorba de primul sau al doilea tip de localități, caracteristica reală a raportului ortodocșilor cu biserica rezidă într-o poziționare formală față de Biserica Ortodoxă, față de care-și achită datoriile și o mai mare familiarizare și participare spiritual–afectivă față de celelalte biserici din localitate.

3. În ansamblul ariei geografice studiate, statutul Bisericii ortodoxe nu este unul favorabil și aceasta datorându-se nu atât reprezentării negative și a ostilității maghiarilor față de aceasta, ci în mai mare măsură unui aspect de organizare, care a promovat în majoritatea localităților preoți tineri studenți sau absolvenți, ce beneficiază de o experiență mai restrânsă și se află într-o fază evolutiv individuală de conturare a unei personalități ecleziastice. Astfel că lipsa acestei țării a personalității îi face pe cei mai mulți dintre ei să suporte prezentul prin raportarea la posibilitatea de a părăsi localitatea. Aceste intenții capătă adesea materializare, ceea ce produce o discontinuitate în conducerea spirituală a comunității, cu profunde implicații psihologice atât la nivelul masei, cât și al individului.

4. Alte comunități românești restrânse, se confruntă cu o divergență de opinie, ce se stabilește între preotul ortodox și celelalte persoane reprezentative pentru comunitate . Un astfel de exemplu este orașul Odorhei, unde preotul este acuzat de nepolitizarea discursului religios.

5. În unele sate cu puțini enoriași ortodocși, preoții n-au fost plătiți de ani de zile, ei trăind doar din ceea ce le dau credincioșii.

6. Deși putem contura o imagine de ansamblu asupra statutului Bisericii Ortodoxe, există totuși anumite diferențieri între cele două județe. Aceste diferențieri apar în formă manifestă doar cu ocazia unor evenimente concrete. Un astfel de eveniment a fost și vizita Patriarhului Teoctist al Bisericii Ortodoxe, cu ocazia zilelor ”Miron Cristea”, când intrând pe aria județului Covasna a fost întâmpinat atât de preoții ortodocși, cât și de autoritățile locale (Primarul a purtat eșarfă cu steagul românesc, s-a pregătit casa de oaspeți pentru primirea lui), pe când, în județul Harghita, primirea a fost oficiată doar de câțiva ziariști și lideri ai comunității române.

7. Populația românească, deși puțin numeroasă, este totuși fragmentată și pe criterii de cult, astfel existând atât români ortodocși, cât și catolici sau reformați. Se observă la românii catolici o dublă valorizare a discursului, astfel că după criteriul etnic și politic discursul lor este cu reflexe antimaghiare, iar după criteriul confesional discursul devine antiortodox, aducând acuze acesteia. Acest fenomen indică o criză de apartenență, ei nu aparțin nici comunității române pentru că sunt catolici și nici celei maghiare, pentru că, deși catolici, ei sunt români

8. Fenomenul poate cel mai încurajator pentru relațiile româno-maghiare este colaborarea interconfesională, care există în diferite comune și sate la nivelul liderilor bisericilor, cât și în toată zona la nivelul

mirenilor. Se vorbește, astfel de ”o atracție a ortodoxismului” în rândul populației maghiare, care de fapt nu este un fenomen nici foarte frecvent și nici foarte profund și consecvent. Credincioșii maghiari, acuzând o sărăcire ritualică și canonică, fac uneori apel la slujba ortodoxă, în cazuri extreme de boală, farmece etc. și depun acatiste. În rest, numai evenimente ca nuntă, botez sau înmormântare îi mai aduc spre această biserică. Fenomenul acesta nu se desfășoară în alți parametri nici în cazul comunității românești, cu singura excepție în cazul localităților private de fenomenul ortodox, unde contactul cu bisericile maghiare este mai frecvent și mai profund.

Un important aport în colaborarea etnică îl aduc și organizațiile ecumenice, care reunesc în activitățile lor atât credincioși de cult catolic și reformat, cât și tineri creștini ortodocși. Toate aceste manifestări sunt un indiciu al faptului că Biserica nu și-a pierdut funcția sa simbolică de Cinzecime, în detrimentul funcției instituționale.

Aspecte ale învățământului în Harghita și Covasna

Andreea Mihalcea și Corneliu Ștefan Liță

**Motto : “Democrația este făcută pentru oamenii
inteligenți“**

– maghiar din Harghita

Și în învățământ, specificul etnic al zonei a dat naștere la nenumărate controverse privind și școlile, profesorii, limba, etc. Toate acestea au fost mult amplificate și de diverse publicații al căror scop nu se poate spune că era de a distorsiona sau de minți, ci de a-și informa cât mai bine cititorii, privind anumite aspecte. Astfel că unele publicații își informau cititorii despre anumite aspecte, alte publicații analizau alte aspecte, astfel încât întotdeauna au rămas anumite goluri inerente. Toate acestea au dus la faptul că și unii și alții, și românii și maghiarii, și-au format o imagine despre nedreptățile la care sunt supuși de ceilalți. Pentru maghiari românii au fost asupritori deoarece în ceea ce făceau nu au ținut cont că populația majoritară în zonă este cea maghiară, pentru români maghiarii sunt exagerat de pretențioși și uită că populația majoritară în România este cea românească. Românii lasă impresia că nu cunosc faptul că în zona respectivă majoritari sunt maghiarii, fiindu-le greu să

accepte consecințele acestui fapt, accentuându-le în acest fel celorlalți obsesiile legate de români. Maghiarii lasă impresia că nu îi suferă pe români și că vor ca în zonă să rămână numai ei, întărind astfel obsesiile românilor. Astfel că limba a devenit criteriul cel mai important de raportare la sine și la celălalt. De aici au decurs o serie de intoleranțe cu privire la limba celuilalt, considerată ca foarte ciudată și greu de învățat.

Pentru a argumenta cererile sau exagerarea acestora s-a făcut apel la istorie, la situațiile care au existat fie în timpul imperiului Austro-Ungar, fie după unirea de la 1918, fie în perioada 1940 – 1944, fie în 1952 – 1968, fie în perioada comunistă. De exemplu înainte de 1918 în Transilvania nu exista nici o școală cu predare în limba română întreținută de statul austro-ungar, pe când în anul de învățământ 1929 – 1930 statul român întreținea 260 de școli primare maghiare și 223 de secțiuni în școli primare cu limba de predare maghiară.

Se ignoră totuși faptul că între timp au fost realizate anumite înțelegeri între state, s-au înființat o serie de comisii internaționale, s-au semnat documente și s-au făcut declarații, toate acestea nemaipermițând să se “*răspundă cu aceeași monedă*”.

I. Situația învățământului.

În ceea ce privește situația actuală în județul Harghita aceasta s-a normalizat, după criza suferită în 1989 și se prezintă astfel :

Tab. 1. **Situația actuală a școlilor în Harghita**

Specificul unității	Nr. de unități	Procentul
Cu limbă de predare română	52	8,41%
Cu limbă de predare maghiară	519	83,98%
Cu limbă de predare mixtă	47	7,61%
Numărul total	618	

Tab. 2. **Situația copiilor înscriși în anul 1996 – 1997 în județul Harghita**

Etnia	Nr. de copii	Procentul
Români	12808	18,17%
Maghiari	57.378	81,37%
Alte naționalități	323	0,46%
Total copii	70509	

În județul Covasna structura unităților de învățământ în funcție de limba de predare în cursul anului școlar 1997-1998 s-a prezentat astfel :

Tab. 3. **Situația actuală școlilor în județul Covasna**

Specificul unității	Nr. de unități	Procentul
Cu limbă de predare română	56	15,4%
Cu limbă de predare maghiară	218	60,3%
Cu limbă de predare mixtă	88	24,3%
Total unități	362	

Cuprinderea elevilor la secția română a fost de 26 % iar la secția maghiară de 74%. Ponderea cea mai mare de elevi care continuă pregătirea în învățământul liceal o deține profilul teoretic. Rețeaua școlară cuprinde 157

grădinițe cu program normal, 21 grădinițe cu program prelungit, 2 grădinițe cu program săptămânal, 7 licee, 11 grupuri școlare, 2 școli ajutatoare, 3 case de copii, 5 cluburi ale elevilor, 1 școală postliceală sanitară. Învățământul din județul Covasna este un învățământ de stat, În anul școlar 1997 – 1998 nefuncționând nici o unitate de Învățământ cu caracter particular. În același an funcționează și Colegiul de Management, în cadrul Universității Babeș – Bolyai din Cluj. Comparând populația de vârstă școlară cu numărul copiilor înscriși în învățământ se constată că pe întreg județul un procent de 99% de copii frecventează formele de învățământ. Acest procent este mai ridicat în mediul urban (99,7%) și mai scăzut în mediul rural (97,8%).

Tab.4. Situația copiilor de vârstă școlară pe cele două medii, rural și urban la nivelul anului 1997 În jud. Covasna

	Populația totală	Populația a 7 – 17 ani	% din populației	Elevi înscriși în învățământ	Procentul
Total județ	231.040	38.806	16,8%	38.446	99%
Mediul urban	121.329	25.306	17,2%	25.233	99,7%
Mediul rural	109.711	13.500	16,3	13.213	97,8%

Din cele 121 de localități existente în mediul rural sunt 46 școli sau clase în cadrul unor unități școlare cu predare în limba română. Există însă localități ca Aita Seacă, Cernat, Ghelința, Vârghiș în care se află populație românească dar lipsa cadrelor de predare în limba română exclude posibilitatea desfășurării procesului de învățământ în limba română.

Din cei 38.446 elevi înscriși la începutul anului școlar s-au pierdut prin neșcolarizare și prin neîncheierea situației la învățătură și corijență un număr de 6.213 elevi. Cei mai mulți dintre neșcolarizați provin din mediul rural - 96%. Procentul de promovabilitate a fost de 83,08%. În comparație cu cifrele anului școlar trecut, cu excepția claselor serale și profesionale, toate rezultatele exprimate în procente sunt mai slabe.

Tab. 5. Situația cu populația școlară la nivelul anului școlar 1997 – 1998 în Covasna

Nr	Ciclul de învățământ	Total elevi	Secția maghiară		Secția română	
1.	Preșcolar	8.662	6.869	79,3%	2.393	20,7%
2.	Primar	15.371	10.676	69,4%	4.695	30,6%
3.	Gimnazial	12.126	8.278	68,3%	3.848	31,7%
4.	Liceal	7.359	4.892	66,5%	2.467	33,5%
5.	Profesional	2.585	1.456	56,3%	1.129	43,7%
6.	Ucenici	474	378	79,7%	96	20,3%
7.	Maiștri	81	-		81	100%
8.	Postliceal	826	191	23,1%	635	76,9%
	Total	47.484	32.140	67,7%	15.544	32,3%

Analizând baza materială a rețelei școlare existente în județ, se pare că aceasta satisface nevoile populației școlare cu excepția învățământului profesional și postliceal, dar cele mai mari probleme apar tot în mediul urban unde există o lipsă acută de spațiu față de cerințele unui învățământ modern. La această stare de lucru se adaugă dotarea precară a unor laboratoare (școlile generale “Godri Ferencz”, “Varadi Jozsef”, școala generală nr. 6, Grupul Școlar Economic). Dintre obiectivele ce se au în vedere amintim: asigurarea unei oferte de manuale și materiale didactice, formarea continuă a personalului didactic în

cadrul unor programe flexibile, orientarea formelor de învățământ pe profiluri specializate care oferă calificări pentru ocupațiile cele mai solicitate, asigurarea unui număr corespunzător de locuri în internate pentru cazarea elevilor din interiorul județului.

Tab. 6. **Situația cadrelor didactice din județul Covasna**

Cadre	Număr	Secția maghiară		Secția română	
Educatoare	726	580	79,8%	146	20,2%
Învățători	894	664	74,3%	230	25,7%
Profesori	2092	1620	77,4%	472	22,6%
Total	3712	2864	77,15%	848	22,85%

II. Evenimentele din 1989 : cauze, consecințe, opinii.

Reacțiile de după Revoluție și modificările produse în învățământ au privit mai multe aspecte printre care separarea școlilor, plecarea profesorilor români în special, schimbarea directorilor și a denumirilor școlilor, din acestea decurgând ulterior o serie de probleme legate de repartizarea fondurilor, modalitățile de predare în cele două tipuri de școli și calificarea cadrelor didactice, corectitudinea la diverse examane sau concursuri, bacalaureat, olimpiade.

A. Separarea școlilor ce a avut loc în perioada 1989 – 1990 a fost denumită de către unii “lovitura sub centură dată românității”. Atunci s-au organizat câteva ședințe în care s-a hotărât destituirea directorilor și înființarea unor

noi unități școlare cu limba de predare maghiară. Acțiunile de maghiarizare a învățământului au fost argumentate pe ideea că în perioada regimului comunist, instituțiile de învățământ în limba minorității maghiare au fost aproape în totalitate desființate. Aceasta este o exagerare a unei realități în care într-adevăr s-au desființat sau s-au românizat unele școli maghiare, ori secțiile înființate în limba maghiară erau la profile mai puțin atractive și interesante iar cele în limba română erau la profile mai de prestigiu ceea ce făcea ca elevii maghiari buni să migreze spre secțiile române. Cu toate acestea nu se poate afirma că s-au făcut persecuții împotriva învățământului în limba maghiară, la începutul anului școlar 1989 – 1990 statistica școlilor cu predare în limba maghiară se prezenta astfel :

Tab. 7. **Situația școlilor cu predare în limba maghiară în România**

Forme de învățământ	1989 - 1990	1992 - 1993	1996 - 1997	
	Număr de școli	Număr de școli	Număr de școli	
Preșcolar	929	1070	1128	8,7%
Primar și gimnazial	1108	1103	1148	8,3%
Liceal	108	151	130	10%
Postliceal, profesional	1	12	44	3%
TOTAL	2145	2336	2450	8,3%

Existau chiar localități în cele două județe, în care, la nivelul școlilor generale I – VIII se predă exclusiv în limba maghiară – Merești, Lueta, Ocland, elevii neputând deloc să se exprime în limba română. Ideea pe care s-a mers atunci nu a fost de creare a unor secții de limba maghiară, ci de separare totală a învățământului, limba română fiind

considerată factor de opresiune pentru naționalitatea maghiară, sau cum s-a declarat într-un comunicat că prezența claselor românești deranjează întregul proces instructiv – educativ în limba maternă.

Chiar dacă au existat școli cu predare, ele totuși nu respectau proporția populației în zonele respective, astfel că acțiunile de separare și restructurare au vizat respectarea acestui criteriu, și anume ca numărul unităților școlare să fie proporțional cu numărul locuitorilor existenți în județ, sau în țară. Transformările din 1989 – 1990 din domeniul învățământului, chiar dacă au dus la scăderea numărul școlilor românești, nu s-au datorat urii împotriva românității, ele nu au vizat distrugerea învățământului românesc, nu au constituit un atentat asupra școlii românești, ci s-au datorat măsurilor abuzive din timpul regimului comunist și frustrării care au luat naștere atunci. După restructurarea învățământului în județul Harghita situația unităților școlare se prezenta astfel :

Tab. 8. Situația școlilor pe limbi de predare în județul Harghita în noiembrie 1990

(în condițiile în care în județ erau 14% români și 84% maghiari)

Nivelul de predare	Total	Secția maghiară		Secția română		Mixte	
		Număr	Procent	Număr	Procent	Număr	Procent
Grădinițe	261	228	81,13%	27	9,68%	6	9,27%
Cls. I – IV	147	123	83,67%	18	12,24%	6	4,08%
Cls. V – VIII	126	103	81,74%	15	11,90%	8	6,34%
Licee	60	11	27,93%	5	17,24%	44	44,82%
Școli prof	16	4	25%	2	12,5%	10	62,82%
Postliceale	7	2	28,4%	2	28,4%	3	42,8%
Total	617	471	76,3%	69	11,2%	77	12,5%

Din păcate nu dispunem de o astfel de statistică din 1989 care să evidențieze prin comparație modificările

realizate, în schimb acest lucru va fi exemplificat în județul Covasna.

Datorită evenimentelor din 89 – 90 învățământul în limba română din județul Covasna a fost puternic afectat, dar nu întâmplător :

Tab. 9. **Situația claselor în 1989 în județul Covasna**

(în condițiile în care în județ erau de 24% români și 75% maghiari)

	Total secții	Secții române		Secții maghiare	
<i>Cls. X</i>	66	37	56%	29	44%
<i>Cls. IX</i>	68	41	60%	27	40%
<i>Cls. XI</i>	37	22	59%	15	41%
<i>Cls. XII</i>	34	21	61%	13	39%
Total	205	121	59%	84	41%

Tab. 10. **Situația claselor în 1990 în județul Covasna**

(în condițiile în care în județ erau 23,4% români și 75,2% maghiari)

	Total secții	Secții române		Secții maghiare	
<i>Cls. X</i>	67	16	23%	51	77%
<i>Cls. IX</i>	65	15	23%	50	77%
<i>Cls. XI</i>	25	6	24%	19	76%
<i>Cls. XII</i>	26	6	23%	20	77%
Total	183	43	23,5%	140	76,5%

Se poate observa cu ușurință că deși clasele românești au fost reduse, acest lucru a constituit o corectare a unei nedreptăți făcute populației maghiare în epoca comunistă, când peste jumătate din secții erau în limba română deși în județ românii erau doar 24% din totalul populației. Modificarea care s-a produs a fost o corectare a

situației, creșterea numărului de secții în limba maghiară fiind normală și conform proporției populației din județ.

B. Plecarea profesorilor. După vacanța de iarnă profesorii români au fost puși în fața faptului împlinit adică li s-a spus că nu mai au ore la școlile unde erau titulari deoarece acestea se reorganizaseră. Li s-au dat adeverințe al căror conținut era *“Prin prezenta aducem la cunoștință că, în urma restructurării învățământului după criteriul limbii de predare nu mai putem asigura catedră de în limba română la liceul nostru, domnului Am eliberat prezenta spre a-i servi la obținerea unui post prin transfer”*. Profesorii români au primit asigurări din partea colegilor maghiari că pot rămâne în continuare la posturi dacă vor preda în limba maghiară. S-au desfășurat acțiuni sistematice de organizare a opoziției elevilor maghiari care au început să-și manifeste dezacordul față de primirea profesorilor români la oră. Aceștia chiar erau sfătuiți de colegii lor maghiari să nu mai meargă la ore pentru a nu tensiona atmosfera. Influnțați de adulți, elevii maghiari au trecut ușor de la renunțare la ura împotriva limbii române, ajungând să discute între ei tot timpul faptul că toți profesorii români trebuie să plece de la ore fiind acceptați doar cei maghiari, sau să refuze să scrie în limba română, urmând exemplul profesorilor lor care au refuzat să intre la orele claselor cu limba de predare română. În ciuda acestor evenimente au existat și puține cazuri de elevi maghiari sau părinți de elevi maghiari care nu au agreat ideea trecerii la secția maghiară și au cerut să studieze în continuare în limba română. Tensiunile între profesorii maghiari și români au izbucnit după evenimentele din 1989 atunci când în acel haos de nedescris se putea face orice fără a se da socoteală cuiva. Înainte de aceasta nu au existat tensiuni între profesori, mai erau probleme cu unele cadre didactice dar acestea erau cazuri izolate. Plecarea profesorilor români

a fost motivată de maghiari ca fiind generată de dorința lor de a profita de ocazia oferită și a se întoarce în locurile de proveniență de unde au fost aduși forțat aici în perioada comunistă, prin repartitie, (repartizările forțate ale absolvenților). Deși poate că unii dintre aceștia au plecat datorită acestor motive nu se poate afirma că toți au procedat la fel pentru că în primul rând li s-au desființat locurile de muncă. Poate că pentru unii aceasta a fost o bucurie, dar pentru majoritatea a fost o mare suferință. Dacă ar exista anumite statistici privind media vârstei celor care au plecat s-ar putea verifica această ipoteză. Este de presupus că cei care ar fi plecat nu ar fi putut avea vârste prea mari, deoarece cei care trăiau de mai mulți ani în zonă, chiar dacă la început au venit forțați, ulterior s-au integrat, și-au creat o familie, o locuință. Cei care ar fi plecat ar trebui să fie tineri, veniți în zonă de câțiva ani, având vârste în jur de 30 de ani. Dacă vârsta medie a celor plecați ar depăși această cifră, argumentul maghiarilor privind plecarea românilor din zonă ar cădea. O altă cauză ar fi fost și faptul că s-a redus norma didactică ceea ce a creat posturi libere în mai multe orașe. Chiar și elevii au fost nevoiți să se transfere la licee din alte județe sau să se mute vremelnic acolo, cum a fost cazul a 129 de elevi de la secția română de la Liceul Sanitar Odorhei care au plecat în refugiu vremelnic la Liceul Sanitar din Brașov, sau cel al Liceului Pedagogic din Odorhei care s-a mutat la Toplița.

În 1989-1990 foarte multe cadre didactice au părăsit posturile ce le dețineau la momentul respectiv. Dintr-un total de 742 de cadre didactice de naționalitate română existente în județul Harghita la începutul anului 1990, au mai rămas numai 525 în anul 1998, restul fiind transferați sau detașați. În anul școlar 89 – 90 au plecat cei mai mulți profesori români în număr de 228 dintre care 54 de la școli românești. În anul următor nu a mai plecat niciunul, în schimb au venit 17 profesori români, acest fapt arătând și

începutul liniștirii situației. În cei 7 ani următorii, din 1991 până în 1998 au plecat anual nu mai mult de 9 profesori pe an, astfel că în total au fost 49 de cadre didactice române care au părăsit zona, dintre care 48 de la școli românești. Cifra aceasta a fost contrabalansată de cei care au venit anual în zonă, și anume 43 de profesori români. Astfel că din 1989 până în 1998 au plecat 337 de cadre didactice dintre care 277 de profesori români (102 de la școli românești și 175 de la școli maghiare) și 60 de profesori maghiari și au venit 254 de cadre didactice dintre care 60 de profesori români și 194 de profesori maghiari. Din aceasta a rezultat un deficit de 83 de cadre didactice în județul Harghita. O parte din cei ce au plecat constituie aceia care pe vremea dictaturii au fost obligați să vină aici, iar în acea perioadă având posibilitatea să opteze și ca atare să se retragă spre zonele de proveniență. La fel s-a întâmplat și cu alte cadre tehnice, sanitare făcând ca ulterior județul să nu dispună de profesioniști de diferite profile.

Tab. 11. Situație cu cifrele privind mișcarea personalului didactic în județul Harghita în perioada 1990 / 17 oct. 1997

		89/90	90/91	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	96/97	97/98	Total
Plecați	R	228		8	9	9	3	9	8	3	277
	M	20		6	2	6	4	4	9	8	60
Veniți	R		17	7	2	3	11	6	11	3	60
	M		136	3	6	4	20	7	13	5	194
Plecați În alte jud.		19		6		6	3	4	9	8	55
maghiari În alte țări		6	5								11
Plecați români din școli românești		54		8	8	9	3	9	8	3	102

Tab. 12. **Situația profesorilor plecați și veniți în Harghita**

	Total profesori	Profesori maghiari	Profesori români
Plecați	337	60	277
Veniți	254	194	60

În privința județului Covasna la începutul anului 90 au plecat datorită restrângerii de activitate 53 de cadre didactice, profesori de istorie, geografie, filozofie, matematică, fizică. Până la sfârșitul anului au mai plecat circa 120 de profesori care au fost nevoiți să-și caute locuri de muncă în alte județe. Până în mai 1991 au plecat din județul Covasna 307 cadre didactice de naționalitate română, și au venit 347 de profesori de naționalitate maghiară. Ca urmare a plecărilor masive de profesori români din județul Covasna iată care era situația generală în 1991 comparativ cu 1989 :

Tab. 13. **Situație privind numărul cadrelor didactice în 1989 și 1991**

Anul	1989		1991	
Total profesori	1792		1832	
Profesori maghiari	1305	72,9%	1652	90,2%
Profesori români	487	27,1%	180	9,8%

În anul 1991 din 173 de profesori care predau limba română 102 erau de naționalitate maghiară. Din totalul de 85 de unități doar 33 aveau clase cu limba română de predare iar 68 de localități nu aveau nici o formă de învățământ în limba română. Se înregistra în județ o lipsă de 550 de profesori, 74 de limbă română, 54 de limbi străini, 47 de biologie, 26 de geografie, 57 de istorie, 35 de

matematică, 22 la fizică, 145 alte specialități. În județul Covasna în anul 1991 era un procent de 23,5% profesori necalificați, iar în Harghita un procent de 22,7%, iar actualmente în județul Harghita el este de 14,5%.

C. Schimbarea cadrelor de conducere. Un moment important în procesul de separare a școlilor, din județele Covasna și Harghita, a fost alegerea noilor directori, după evenimentele din decembrie 1989. Astfel, în județul Harghita, acest lucru s-a realizat între 10-12 ianuarie 1991. Foștii directori au fost considerați compromiși și înlocuiți cu maghiari. Se pare însă că de partea maghiară nu s-a ținut cont de același criteriu, acela al activității din trecut, în aceste funcții de conducere fiind numiți în unele cazuri, foști activiști maghiari.

La 1 februarie 1990, în județul Harghita, din totalul de 197 de directori și directori adjuncți ai școlilor, doar 32 erau români - 12 directori și 20 de directori adjuncți. Mai târziu, s-a ajuns ca din 221 cadre de conducere, doar 48 să fie români, în condițiile în care la 1 septembrie 1989 din 194 de directori și directori adjuncți 117 erau maghiari și 77 erau români.

La 1 septembrie 1990, s-a produs un proces similar în județul Covasna, din 64 directori de școli, doar 7 fiind români.

Tab. 14. Situația cadrelor de conducere din școli în Harghita

(în condițiile în care în județ erau 14% români și 84% maghiari)

	1989		Febr 1990		Ulterior	
Total	194		197		221	
Maghiari	117	61%	165	84%	173	79%
Români	77	39%	32	16%	48	21%

Bineînțeles că pentru români, atunci, aceste schimbări au fost foarte dureroase, dar aceste cifre nu sunt de loc înspăimântătoare deoarece ele respectă proporția etnică a zonei. Aceste evenimente nu s-ar fi întâmplat dacă înainte de 1989 aceste proporții ar fi fost respectate.

D. Schimbarea denumirilor instituțiilor școlare. Alt moment important după evenimentele din 1989 a fost înlocuirea denumirilor unităților școlare, astfel : Liceul de Matematică-Fizică din Sfântu Gheorghe - “Székely Miko Kollegium”, Liceul Industrial nr.2 Târgu Secuiesc - “Gabor Áron”, Liceul Industrial Baraolt - “Baroti Szabö David”, etc. În județul Covasna mai rămăseseră cu nume românești doar două licee, o școală generală și trei grădinițe. La Gheorgheni în județul Harghita, la fel, majoritatea școlilor au primit numele unor personalități secuiești sau maghiare. și aici era normal, ca dacă liceul era maghiar să poarte un nume maghiar. Ceea ce s-a reproșat a fost faptul că în multe cazuri numele respective au fost ale unor personalități care au denigrat România sau care au instigat la ură a românilor, cum ar fi de exemplu cazul lui Petöfi Sándor care în poezia “Viață sau moarte” incită la agresivitate și revoltă.

“Împotriva acestor gunoaiie / Ce de mult te despoaie / Și-ți amenință viața, moșia / Ridică-te și înfruntă urgia / Vino la judecata cea mare / Ca prieteni nu v-am fost buni / Primiți-ne azi ca stăpâni / Ridică-te deci popor maghiar / Veacuri de luptă și izbândă / Să fie zadarnice oare, / Am luptat ca leii, i-am înecat în sânge, / Iar azi acești păduchi să ne mănânce?”

E. Probleme privind materialele unităților școlare.

O altă controversă a ținut de baza materială a liceelor, afirmându-se că aceasta a fost preluată de liceele

maghiare, același lucru întâmplându-se și cu arhivele. Pentru argumentare s-a oferit cazul Liceului Industrial nr.2 (actualul “Mihai Viteazu” din Sfântu Gheorghe, a cărui arhivă a fost preluată în întregime de Liceul “Mikes Kelemen”.

F. Repartizarea fondurilor.

Odată cu separarea școlilor au trebuit bineînțeles să fie rezolvate și problemele privind fondurile alocate acestora, creându-se astfel premiza apariției nemulțumirilor și discuțiilor legate de repartizarea banilor. De exemplu s-a afirmat că în 1990 – 1991 au fost finanțate în mod discriminatoriu, liceele românești primind fonduri mult mai mici decât cele maghiare, în acest sens aducându-se ca argumente sumele primite de liceele maghiare, comparativ cu cele primite de liceele românești: Liceul “Marton Aron” Miercurea Ciuc – 6.834.000 de lei, Liceul “Tamasi Aron” Odorheiu Secuiesc – 6.598.000, Liceul Pedagogic Odorhei – 5.642.000, Liceul “Marin Preda” – 888. 000.

S-a afirmat de asemenea și reciproca, spunându-se că în 1997 – 1998 liceul teoretic “Dr. Boros Fortunat Kozepiskola” din Zetea având un număr de 900 de elevi a primit ca fonduri 400.000.000 de lei în timp ce școla din Casin cu numai 6 elevi a primit o sumă de șapte ori mai mare. Aceleași nemulțumiri sunt prezente și la alți.

Pentru lămurirea problemei prezentăm situația investițiilor efectuate în județ :

Tab. 15. Situație privind investițiile efectuate în unitățile de învățământ ale județului în perioada 01.01.1991 – 30.09.1997

Nr crt.	Anul	Plăți efectuate pentru investiții - total mii lei	Din care pentru școlile cu predare în limba :	
			Română	Maghiară
1	1991	38.800	50%	50%
2	1992	63.614	51%	49%
3	1993	373.887	62%	38%
4	1994	990.933	40%	60%
5	1995	2.391.287	42%	58%
6	1996	5.519.933	61%	39%
7	30 sept.1997	8.796.286	60%	40%
	Total	18.174.740	52,3%	47,7%

Se poate constata că nemulțumirile maghiarilor ar fi mai îndreptățite deoarece sumele repartizate nu sunt nici pe departe apropiate de proporția unităților școlare românești și maghiare, din județ.

G. Onestitatea la diverse examene. Printre problemele care au creat și continuă să creeze suspiciuni sunt și cele legate de corectitudinea concursurilor, examenelor și discriminările care se fac în acest sector. Astfel că unii profesorii români de la un anumit liceu consideră că elevii maghiari sunt favorizați în cadrul olimpiadelor, deoarece lucrările lor sunt corectate numai de profesori maghiari, în timp ce lucrările elevilor români sunt corectate și de profesori români și de profesori maghiari. Ei spun că aceasta se bazează și pe faptul că la faza următoare ajung doar elevi maghiari care acolo obțin note foarte mici. Această situație nu a fost însă confirmată de inspectorii școlari români, însă nu ni s-a oferit nici o statistică privind elevii de la olimpiade și rezultatele lor. În schimb profesorii din alte orașe îi acuzau pe cei de la acest liceu de faptul că fac discriminări și cunosc subiectele date la olimpiade deoarece ei sunt cei care le compun. S-a mai susținut faptul

că la unele școli din județul Harghita, după reorganizarea învățământului, s-au suplimentat locurile pentru elevii maghiari, aceștia nemandând examen. Alte probleme se pun la examenul de bacalaureat unde există suspiciuni în privința notării, afirmându-se că elevii pot fi depunctați dacă dau peste un profesor naționalist.

H. Concluzii. Prin măsurile luate au fost create, în mod artificial, două sisteme paralele de învățământ, s-a destabilizat rețeaua școlară prin trecerea elevilor în clase cu predare numai în limba maghiară și prin faptul că elevi care până în clasa a XI-a învățaseră în limba română au susținut examenul de bacalaureat în limba maghiară, s-au indisponibilizat sute de cadre didactice de naționalitate română, cărora li s-au desființat catedrele. În felul acesta, în cele două județe a apărut o criză de profesori calificați, la ambele secții, și s-au creat stări de tensiune între profesori și elevi, români și maghiari. Aceasta a dus la marginalizare, la izolare, la diminuarea comunicării. Printre consecințele esențiale ale acestui fapt a fost și îngreunarea învățării celor două limbi, româna de către maghiari și maghiara de către români. Când elevii români și maghiari studiau în aceeași școală învățarea celor două limbi se făcea de la sine, cu ușurință și de către unii și de către alții, datorită raporturilor permanente pe care le aveau unii cu alții, în care era folosită când româna când maghiara. Această posibilitate de a auzi, zilnic, vorbindu-se în preajmă o anumită limbă ușurează mult procesul de asimilare a limbii respective. Cu toate acestea nu trebuie ignorat faptul că încă mai există și școli mixte unde acest lucru se poate face în continuare, deci argumentul de mai sus deși nu este de ignorat, nu constituie însă nici un element care să demonstreze că maghiarii nu vor să învețe limba română. Marea problemă pe care a pus-o separarea școlilor a ținut de modul ilegal în care s-a făcut la început și de atitudinile ostile care s-au

manifestat atunci față de profesorii români. Pentru români ea a fost văzută ca reprezentând un pas făcut de maghiari spre obținerea autonomiei maghiare în zonă. Acest lucru nu poate fi însă susținut deoarece conform articolului 32 din Constituția României ei au dreptul la instruire în limba maternă la toate nivelurile și formele de învățământ, iar articolul 42 le oferă dreptul de a înființa școli în limba natală. Pentru maghiari aceasta a fost o ocazie unică de a-și îndeplini anumite dorințe și drepturi. Li se poate reproșa pe bună dreptate faptul că au făcut-o într-un mod ostil, și că puteau să aștepte liniștirea stării în țară și apoi să-și ceară drepturile. În acest caz însă cu siguranță nu obțineau tot ceea ce au obținut atunci, chiar dacă aveau dreptul la acestea.

III. Limba, factor de nemulțumiri și revendicări, în trecut și prezent.

Probleme determinate de limbă se datoresc în special lipsei de educație multiculturală, unei frici permanente de asimilare, de pierdere a identității care este în mintea tuturor. Ea este întreținută pornind de la proporția etnică, și generează o luptă stupidă care poate degenera și lua diverse forme mai greu de identificat. În zonă ar trebui ca ambele limbi, româna și maghiara să se vorbească curent, fără ca acest fapt să trezească nici un fel de animozități. Din păcate există locuri unde maghiarii nu cunosc limba română, după cum există mulți români care nu cunosc limba maghiară. Românii le reproșează maghiarilor că deși au posibilitatea de a învăța limba română în școli ei nu o fac întotdeauna, maghiarii le reproșează românilor că în zonă limba maghiară ar trebui să aibă același statut cu limba română dar nu are. Aceasta la nivel oficial deoarece la nivelul realității, în viața de zi cu zi, limba maghiară se folosește

mai mult decât cea română, situație normală, având în vedere numărul maghiarilor de 3-5 ori mai mare decât al românilor. Faptul acesta nu constituie însă nicidecum o ofensivă a maghiarilor sau o acțiune de înlocuire a limbii române, el fiind de mult timp așa; și în vremea comunismului se vorbea maghiara, chiar mai mult decât acum. Bineînțeles că toate acestea fac ca românii din zonă să se simtă mult mai tensionați, pentru cei veniți de curând acest sentiment fiind mult mai puternic.

A. Cadre didactice și școli. În prezent nu numai în școlile românești se simte o lipsă de cadre calificate ci și în școlile maghiare, situație caracteristică și altor județe, nu numai acestei zone. La catedrele de limba română numărul celor necalificați se ridică la un procent de 30,4% în Covasna și 29,8% în Harghita. Actualmente în Harghita la limba română procentul celor necalificați este de 30,7%, iar la limba maghiară de 18,3%.

În anul școlar 1990 – 1991, în județul Covasna, din 243 profesori care predau limba română, 120 (49,4%) erau secui și 123 (50,6%) erau români, iar în Harghita din 309 profesori de limba română 185 (59,9%) erau maghiari și 124 (40,1%) erau români. Ținând cont de structura etnică a zonei, aceste cifre nu sunt de loc anormale, ele chiar avantajându-I pe români. Frica ce se încearcă să se inoculeze privind aceste cifre sau altele se bazează pe o prejudecată foarte puternică și anume aceea că limba română nu trebuie predată decât de români, alții nefiind în stare să facă acest lucru chiar dacă au o diplomă universitară în acest sens. Această idee că maghiarii nu cunosc limba română, indiferent de studiile pe care le au ține de imaginea negativă care s-a format referitor la etnicii maghiari, cărora le sunt imputate diverse fapte și atitudini, de la ura și refuzul față de limba română până la

distorsionarea și eliminarea ei. Nu trebuie să uităm totuși că în alte țări există profesori români care predau diverse limbi, chiar dacă ei nu au naționalitatea respectivă și nu au studiat de mici în limbile respective, iar pe ei nu îi contestă nimeni.

Tab. 16. Situația cadrelor didactice în județul Harghita la 17 oct. 1997

Specialitatea	Total	Cadre calificate		Suplinitori	
Educatoare	1090	982	90,1%	108	9,9%
Învățători	1238	1165	94,2%	73	5,8%
Maiștri	230	218	95%	12	5%
Educatori în școli speciale	109	88	81%	21	19%
Profesori	3755	3213	86%	542	14%
Total	6422	5666	89%	756	11%

Tab. 17. Situația cadrelor didactice din punct de vedere al materiilor predate

Materii	Total	Profesori		Suplinitori	
Limba română	460	352	76,5%	108	23,5%
Limba maghiară	291	246	74,5%	45	15,5%
Matematică	405	402	99,25%	3	0,75%
Fizică	287	284	98,95%	3	1,05%
Chimie	230	227	98,7%	3	1,3%
Istorie	326	281	85,9%	46	14,1%
Filosofie	32	32	100%	-	-
Economie	35	35	100%	-	-
Geografie	322	289	89,8%	33	10,2%
Biologie	265	238	89,8%	27	10,2%
Educație fizică	341	308	90,4%	33	9,6%
Muzică	281	248	88,3%	33	11,7%
Psihologie	46	46	100%	-	-

Limba franceză	221	190	86%	31	14%
Limba engleză	217	162	74,7%	55	25,3%
Limba germană	140	104	74,3%	36	25,7%
Limba rusă	42	42	100%	-	-
Desen	253	241	95,3%	12	4,7%
Lucru manual	69	69	100%	-	-
Alte discipline	104	-	-	104	100%
Total	4368	3796	87%	572	13%

Tab. 18. **Cadre venite pentru anul școlar 1997 – 1998**

	Număr
Învățători - educatoare de la licee pedagogice	104 (titulari)
În urma concursului	184 (titulari)
După concurs	21 (suplinitori cu diplomă)
Total	309

Una din problemele delicate a fost a ceea ce a învățământului românesc din acele localități, în care maghiarii sunt aproape 100%, puținii copii români neavând posibilitatea de a studia în limba română. Pentru fiecare etnie limba este simultan un indicator al identității culturale, face parte din nucleul ei. Școala în limba română este problema viețuirii românității în zonă.

În multe din aceste localități, situația aceasta s-a rezolvat, creându-se clase românești chiar dacă numărul copiilor nu satisfacea numărul minim cerut de lege pentru înființarea unei clase. Astfel că s-au înființat clase chiar și pentru un elev. Trebuie menționat că și înainte de 1989 existau astfel de localități unde nu erau școli românești, iar actualmente chiar dacă încă mai există asemenea localități cu foarte puțini români unde nu sunt școli românești, problema acestora va fi rezolvată, dar depinde și de cadrele didactice disponibile cât și de fondurile disponibile.

Tab. 19. Situația claselor care funcționează cu un număr de elevi sub efectivul minim în unitățile de învățământ din județ

Nr. crt.	Denumirea școlii	Profilul / clasa / secția	Nr. de elevi	Observații
1.	Liceul Teoretic Octavian Goga - Miercurea Ciuc	Matematică-fizică învățământ de zi Cls. a X-a Cls. a XI-a Secția română	6 elevi 8 elevi	Nu există altă unitate școlară cu acest profil în localitatea Miercurea-Ciuc la secția română
2.	Liceul Teoretic "Sf Nicolae" – Gheorgheni	Filologie Învățământ de zi Cls. a IX-a Secția română	8 elevi	Este singurul liceu cu predare în limba română. Elevii au optat pt acest profil.
3.	Grup Școlar Minier – Bălan	Cls. a XI-a seral Secția română	9 elevi	Sunt solicitări pentru continuarea cursurilor la seral
4.	Grupul Școlar de Construcții – Miercurea Ciuc	Cls. a IX-a, Șc.prof an I Șc.ucenici an I Secția română	9 elevi 6 elevi 2 elevi	Singurul profil existent în județ
5.	Grupul Școlar Banyai Ianoș – Odorheiu Secuiesc	Cls. a XIII-a seral secția maghiară	13 elevi	Doi elevi vor să treacă la alt profil
6.	Școala generală Petöfi Sandor – Cristuru Secuiesc	Cls. a V-a Cls. a VI-a Cls. a VII-a Cls. a VIII-a Secția română	1 elev 4 elevi 3 elevi 4 elevi	O altă unitate școlară cu predare în limba română se află la distanță de 30 de km în Odorheiu Secuiesc
7.	Școala generală nr.1 "Domokos Pal Peter" –	Cls. a V-a Secția română	2 elevi	Acești elevi au frecventat cursurile ciclului primar într-o

	Lunca de Sus			clasă cu predare simultană în localitate. Distanța până la Miercurea-Ciuc este de 31 km.
8.	Școala generală nr 3 – Ditrău	Cls. I Secția română	1 elev	Nu există posibilități de navetă care să permită unui copil de 7 ani deplasarea la cea mai apropiată unitate școlară-20km
9.	Școala generală Băile Tușnad	Primar I – IV Gimnazial secția română	6 elevi 4 elevi	Cea mai apropiată unitate școlară se află în orașul Miercurea-Ciuc la 30 de km.
10.	Școala generală nr 1 Tușnad Sat	Cls. a VII-a Secția română	4 elevi	Un elev a plecat din anul precedent
11.	Școala generală Lupeni	Cls. sim. I – III Secția română	3 elevi 2 elevi	Părinții solicită asigurarea posibilității de a frecventa cursurile în localitate. Cea mai apropiată școală este la 25 de km.
12.	Școala generală nr 1 “Dr Lukas Mihaly” – Plăieșii de jos	Cls. a V-a Cls. a VI-a Secția română	3 elevi 2 elevi	Acești elevi au frecventat cursurile ciclului primar în localitate într-o clasă cu predare simultană. Nu există posibilități de navetă până la Miercurea-Ciuc sunt 40 de km.
13.	Școala generală Lăzarea	Cls. I Secția română	1 elev	Părinții elevului solicita acordarea

				dreptului la învățătură, vârsta copilului nepermițând efectuarea navetei.
14.	Școala generală Zetea	Cls. sim. I – IV Secția română	3 elevi	Această clasă a fost înființată pentru copiii muncitorilor de la șantier. Prima școală cu predare în limba română se află la 30 de km.
15.	Școala generală Benedek Elek – Filiași, Cristuru Secuiesc	Cls. a VII-a Secția maghiară	4 elevi	Celelalte clase funcționează cu un efectiv normal.
16.	Școala generală Șoimoșu Mic	Cls. sim. Gimnaziu	6 elevi	Localitate izolată, (7 km) fără mijloace de transport.
17.	Școala generală Jolotca – Ditrău	Cls. a VII-a Secția maghiară	5 elevi	Localitate izolată (10 km) fără mijloace de transport. Celelalte clase funcționează cu un efectiv normal.
18.	Școala generală Mățișeni – Comuna Mugeni	Cls. I – IV Secția maghiară	5 elevi	Localitate izolată (5 km) fără mijloace de transport.
19.	Școala generală Forțeni – Comuna Bisericiani	Cls. a V-a Cls. a VI-a Cls. a VII-a Cls. a VIII-a	9 elevi 5 elevi 5 elevi 8 elevi	Localitate izolată (5 km) fără mijloace de transport.
20.	Școala generală Capul Corbului – Comuna Corbu	Cls. I, Cls. a II-a Cls. a IV-a	1 elev 1 elev 1 elev	Localitate izolată (12 km) fără mijloace de transport.
21.	Școala generală nr 3 Tilalamaș –	Cls. I – IV Secția română	5 elevi	Localitate izolată (7 km) fără mijloace de

	Comuna Ditrău			transport.
22.	Școala generală nr 5 Moglănești – Toplița	Cls. sim. I – III	3 elevi	În acest cartier totdeauna a funcționat școala
23.	Școala generală Corund	Cls. sim. I – II	2 elevi	Distanța la prima școală cu predare în limba română este de 30 de km.
24.	Grădinița cu program prelungit nr 1 – Vlăhița	Secția română	6 copii	La solicitarea părinților copiilor și a cadrelor de poliție care au copii pentru învățământul preșcolar
25.	Grădinița Filpea – Comuna Subcetate	Secția română	8 copii	În condițiile actuale copii nu beneficiază de pregătire pentru școală, integrarea lor în clasa I și adaptarea la cerințele școlii nu se poate realiza. Nu au altă posibilitate de frecventare a altei grădinițe datorită distanței de peste 5 km.

B. Semnificația limbii

Identitatea lingvistică a membrilor unei comunități etnice este marea distinctivă ce leagă și crează comuniune între ei, dar îi și deosebește de cei din afară. Limba română ca limbă a populației majoritare este limbă națională, iar pentru minoritățile naționale este limbă de contact și nu mai puțin limbă de cultură. Însușirea ei de către orice minoritar nu constituie în nici un fel o amenințarea la identitatea proprie națională și etnică, ci dimpotrivă o deschidere spre

societate și cultură ca mediu integrator : *“câte limbi știi așa om ești”*. Pentru fiecare etnie însă, limba este simultan un indicator al identității culturale, face parte din nucleul ei.

În zona Covasna și Harghita, copiii nu-și pot forma în nici un fel conștiința de minoritari, pentru că aici românii sunt minoritari. Copiii nu știu numărul românilor nici al maghiarilor, ei văd, simt că sunt minoritari numai în afara zonei, iar dacă ajung la conștiința de minoritari de la 3, 4, 7 ani aceasta se datorează faptului că le este introdusă de către adulți, li se inoculează conștiința de minoritari cu un întreg cortegiu de sentimente, stări de spirit, mai mult sau mai puțin pozitive. Când vine școala cu obligativitatea învățării limbii române, ei aud că trebuie să învețe româna ca matematica și fizica. Aici ar trebui să intervină părinții pentru a le crește interesul pentru aceasta. *“Ca etnic maghiar la școală poți întâmpina dificultăți. Dacă dai examen în limba română obții puncte în plus, dar dacă găsești un profesor român naționalist poți fi depunctat”*. Tot ceea ce se cere este mai multă loialitate, mai mult interes pentru învățarea limbii române de către cetățenii maghiari. Sunt puțini etnici maghiari care-și învață copiii de mici limba română pe care o știu. Mulți s-au plâns că limba română este o sarcină în plus. Învățarea limbii române datorită obligativității ei a devenit o povară în special pentru cei ce trăiesc izolați în sate unde se întâlnește un procent de aproximativ 90% maghiari, iar singura preocupare o constituie asigurarea traiului. Acest fapt îi determină pe maghiari să simtă venirea românilor în zonă ca un atentat la identitatea lor, deoarece consideră că astfel vor fi defavorizați, li se va cere ceva în plus și anume vorbirea cât mai des, a unei limbi străine, respectiv a limbii române. Ori maghiarii nu-i mai consideră maghiari pe cei ce și-au pierdut limba și consideră că maghiarii care trăiesc în alte localități și vorbesc aproape în permanență limba română au o identitate foarte labilă. Pentru ei atributul de

maghiar este o noțiune goală. Fiind majoritari în această zonă, numită și țara Secuilor, o insulă într-un ocean de românitate ei se agață cu încrâncenare de limba maternă, deoarece aceasta este pentru ei o pecete, singurul element care îi face să se simtă încă maghiari. Astfel iau naștere problemele legate de învățământ și cultură, deoarece simt că își pierd identitatea maghiară fără cultura maghiară. De aici rezultă și meticuloasa organizare etnică în zeci de asociații, ligi și fundații, cât și preponderența cărților în limba maghiară care se găsesc în librării.

În privința dezvoltării vieții științifice maghiare, se poate spune că există două facultăți și treizeci de secții de specializare cu predare completă în limba maghiară, la Universitatea “Babeș – Bolyai” din Cluj, și alte secții la Institutul de Teatru și Institutul de Medicină din Târgu Mureș. Pretenția de a avea învățământ superior în limba maternă în toate specialitățile ridică o serie de probleme privind, posibilitățile financiare ale statului, posibilitățile de angajare ulterioare. De partea maghiară argumentația se bazează pe dificultatea învățării termenilor de specialitate în limba română și asimilării materiilor și ca urmare greutatea de a se impune în ceea ce privește cunoștințele și talentul. Problema înființării unei universități în limba maghiară a stârnit și mai multe discuții privind drepturile și pretențiile minorităților, în special cea maghiară. De către români este considerată o cerere exagerată, și există diverse temeri privind imposibilitatea maghiarilor de a se acomoda, de a cunoaște limba română, de a se integra în diversele meserii și bresle. Altă frică este legată de faptul că statul român va plăti pregătirea unor viitori specialiști care după terminarea studiilor, necunoscând limba română se vor angaja în Ungaria, privând statul de posibilitatea recuperării banilor investiți în pregătirea lor. În schimb de către maghiari este considerată o cerere absolut normală, ei având un drept atât istoric cât și cultural și simbolic de a

avea această universitate, care a fost desființată abuziv în 1959. Pentru ei ea reprezenta o instituție simbol, în care era stabilitate, siguranță, o atmosferă bună între profesori și studenți. După schimbarea regimului comunist, odată cu revendicările tuturor privind bunurile confiscate, este absolut normală și această cerere a maghiarilor.

C. Cunoașterea limbii române.

“Nu vor să vorbească sau nu știu limba română ?” este întrebarea obsesivă, la care mulți consideră că răspunsul este rea voința și ura față de limba română. Dar problema este destul de delicată, prezentând mai multe aspecte. Unul dintre ele ar fi faptul că ei se simt jenați că nu vorbesc foarte bine limba și consideră că vor fi luați în râs de români. Copiilor maghiari în clasa I le este foarte greu să se învețe cu limba română, datorită faptului că până atunci ei nu prea au luat contact cu limba, în familie vorbindu-se limba maghiară. Chiar dacă părinții cunosc totuși româna puțini sunt cei ce vin în ajutorul copiilor, folosind-o din când în când în prezența lor : *“Nu o să vorbesc limba română în familie de dragul de a o învăța copilul”* – maghiar din Harghita. *“În unele locuri copiii maghiari și români până la șase ani când merg la școală nu au contact cu limba română iar când o învață, o învață ca pe o limbă străină. Lipsa cadrelor didactice calificate mai ales în clasele I-IV devine un handicap pentru învățarea limbii române corecte pentru tot restul vieții. Maghirii dau copiii în familii de români să învețe limba română.”* – maghiar din Covasna. Limba română este învățată și de copii maghiari însă acestora le este mai greu. Vecinii se înțeleg bine între ei, români cu unguri, oamenii simpli se înțeleg mereu fără probleme, sunt împreună la muncă și la distracții.

Școlile românești separate de școlile maghiare, fără voința lor, au rămas deschise în continuare oricărui copil maghiar care vrea să învețe limba română, și sunt destul de mulți cei care continuă să învețe în această limbă.

Tab. 20. **Situație privind cuprinderea în unitățile de învățământ cu predare în limba maternă și română, a populației școlare de naționalitate maghiară**

Forma de învățământ	Total populație școlară maghiară	Numărul celor care învață în maghiară		Numărul celor care învață în română	
Preșcolar	59.871	46489	78%	13392	22%
Primar	92208	74000	81%	18208	19%
Gimnazial	103945	79379	77%	24566	23%
Liceal	81553	45282	54%	36271	44%
Profesional	22806	7249	32%	15557	68%
Total	360383	252399	70%	107984	30%

În concluzie se poate observa că situația nu este de loc îngrijorătoare, și nu se poate afirma că există un dezinteres din partea etnicilor maghiari față de limba română.

D. Modul de predare a limbii române.

Pe lângă lipsa cadrelor apare și problema metodei de predare a limbii române în școlile maghiare “*limba română ar trebui predată ca o limbă străină*” – maghiar. Problema nu este cea a limbii ci a manualelor alternative care existau odată cu subsolurile paginilor cu indicații în limba maghiară după cum spunea o profesoară româncă din Harghita. Maghiarii consideră că învățarea limbii române trebuie să fie atrăgătoare și nu impusă.

Un exemplu de lăudat îl constituie Radio XXI unde se folosesc alternativ cele două limbi, transmisiunile făcându-se când în limba română când în limba maghiară. Acesta constituie o modalitate de educație multiculturală ce ajută mult și la obișnuirea cu cele două limbi și la însușirea lor. ținând cont de specificul acesta poate că ar fi indicată și introducerea în liceele românești a limbii maghiare, ca materie opțională. Pentru maghiari este o mare bucurie atunci când românii vorbesc limba maghiară, este însă păcat că nu se găsesc în librării manuale de învățare a limbii maghiare fără profesor de genul celor care se găsesc pentru alte limbi. În mare parte tinerii români nu se mai întorc în locurile din care au plecat deoarece ei nu cunosc bine limba maghiară, iar aceasta a devenit o condiție la angajare. Este normal ținând cont de procentul populației de etnie maghiară din zonă, însă mulți susțin că toți maghiarii cunosc limba română conștienți fiind de necesitatea acesteia, în schimb o vorbesc doar când sunt nevoiți. În schimb numărul tinerilor maghiari ce se întorc în zonă este mai ridicat, limba maghiară constituind un avantaj al acestora. Astfel s-a ajuns la situația că din cauza lipsei cadrelor la secțiile românești să se predea limba și literatura română de către foarte mulți suplinitori.

Școlile românești se confruntă în primul rând cu lipsa cărților în limba română și cu cea a altor materiale didactice, din acest punct de vedere școlile maghiare având o situație mult mai bună, datorită diverselor donații primite din partea unor instituții din Ungaria. Astfel că a apărut și problema diverselor materiale care se folosesc la ore de către profesorii maghiari, hărți, manuale, care nu sunt în concordanță cu manualele românești. Trebuie precizat totuși, că în Ordinul ministrului nr 4787 / 29.08.1996 privind studierea limbii materne de către elevii aparținând minorităților se spune (cap V, paragraful 5) : “ *Pot fi folosite la clasă, ca materiale ajutătoare, cărți primite ca*

donatii către școli din partea unor instituții din țările de obârșie ale diverselor minorități (abecedare, caiete, cărți de lectură, etc.) existente în biblioteca școlii.” În unele localități, în care românii reprezintă 1 – 2% din populație o problemă este și dificultatea de procurare a cărților românești, la serbări sau diverse ocazii în care se oferă premii, profesorii fiind nevoiți să plece în alte localități pentru a cumpăra cărți. “Pentru învățarea și conservarea limbii de către minoritarii români ei trebuie să aibă mai întâi cărți de literatură română. Este revoltător că la sfârșitul anului școlar, vrând să cumperi cărți de George Călinescu, nu le găsești decât foarte greu. Cei de la difuzarea cărții trebuie să se ocupe de difuzarea cărților de limba română.” – maghiar din Harghita.

Pentru românii de aici o problemă importantă este și lipsa diverselor spectacole în limba maternă, care le accentuează sentimentul de marginalizare, de părăsire. O mare bucurie pentru ei ar fi dacă unele formații artistice, teatre, etc. ar susține mai des reprezentații în zonă.

Concluzii generale:

1. Evenimentele din 1989 s-au produs datorită nerespectării criteriului proporției etnice în domeniul învățământului înainte de această dată. Ele i-au marcat mult pe români, dând naștere la neîncredere față de maghiari. Ele încă sunt considerate abuzive, pentru lămurirea situației recomandându-se prezentarea cât mai multor statistici privind situația dinainte de 1989 și după 1989.
2. Actualmente numărul de unități școlare, profesori, cadre de conducere, etc., este în cea mai mare

parte proporțional cu numărul de locuitori ai celor două etnii.

3. În învățământ se constată o lipsă de cadre didactice, situație similară de fapt și altor județe.
4. În unele locuri, școlile românești au o situația materială inferioară școlilor maghiare.
5. Problema școlilor românești în localitățile cu populație minoritară românească s-a rezolvat în mare parte prin înființarea de secții chiar și pentru un singur copil, și se va rezolva și în continuare acolo unde vor fi cereri în acest sens. Una dintre soluții ar fi și ca pe anumite zone să existe câte un autocar aparținând Ministerului Educației Naționale care să preia zilnic pe copiii răspândiți în diferite localități și să-i aducă într-un centru școlar mai bine organizat. Altă soluție ar fi ca fondurile respective să fie alocate pentru primirea în cămine a respectivilor copii, care ar putea astfel să învețe într-o unitate mai bine dotată. Toate acestea depind bine înțeles de fondurile existente, fonduri ce pot fi suplimentate și din alte surse neguvernamentale.
6. Există încă localități unde limba română este puțin cunoscută sau chiar deloc.
7. În zonă se constată o lipsă de organizare a românilor și o neputință de a se aduna la un loc în jurul unor organizații sau fundații, această situație ducând la mărirea sentimentului de singurătate.
8. Lipsa de educație multiculturală dă naștere la diverse suspiciuni și confruntări. Acest lucru se va rezolva în timp, atât românii cât și maghiarii învățând să accepte mai mult limba și existența celuilalt. Normal ar fi ca în zonă sărbătorile unei etnii să fie bucurie pentru toți, limbile să fie la fel de îndrăgite și la îndemână de folosit. De

exemplu, de 15 Martie maghiarii să le facă cinste românilor deoarece este ziua lor națională, de 1 Decembrie românii să-i cinstească pe maghiari, deoarece este sărbătoarea lor națională. Păcat Însă că trecutul imobilizează Încă simțirea și gândirea.

În încheiere considerăm sugestive gândurile unei profesoare din Harghita care afirma : *“O viață de om care se poate număra în 14 ani, nu poate în nici un caz pune probleme relațiilor interetnice, ci a sufletelor de oameni adunați la un loc, la bucurie și durere, la bine și la rău. Probleme este a omului care ar putea și ar trebui să înțeleagă că alături de el este înaintea de orice un OM, fie el român, maghiar, turc sau rom, care așteaptă un zâmbet, o vorbă bună, o mână întinsă la nevoie”*.

Factori non-cognitivi ce influențează
desfășurarea
procesului de învățământ

Eugen Androsiac

Necesitatea de a înfrâna sentimentele dăunătoare performanței școlare cu ajutorul altor sentimente fixate prin educație, morală și coduri constituie un principiu fundamental pentru realizarea reușitei școlare.

În cadrul cercetării desfășurate în Secuime am întâlnit indicatori ai stării de spirit din școlile de la sate și orașe, diverse cazuri ce relevă impactul factorilor non-intelectuali asupra performanței școlare.

Semnificativ mi s-a părut faptul că mulți profesori prezentau certurile dintre școlarii mici într-o manieră de conflict interetnic. Ura dintre părinții de etnie diferită începe să devină flagelul care distruge coeziunea grupurilor de elevi. Putem afirma că de fapt nu există conflicte interetnice ci există conflictele unei generații. Altfel spus, conflictul aparține unei generații care, pe baza mecanismului percepției statice, oferă false extrapolări, false explicații pentru întreg. Întregul este reprezentat aici de imaginea asupra minorității maghiare, respectiv române.

Percepția statică se definește ca o perspectivă în studierea societății sau individului prin care se încearcă descrierea, analiza și explicarea ordinii sociale, a evenimentelor și, în particular, a unor personalități; opusă

percepției dinamicii, căreia îi este specifică studierea evoluției, transformării, schimbării celor amintite mai sus.

Încercarea conștientă sau inconștientă a părinților de a transfera, de a interioriza la nivelul elevilor aceste percepții statice, determină conflicte în grupurile de școlari români și maghiari.

Explicațiile fiecărui părinte român sau maghiar sunt percepute ca plauzibile de către școlarul mic, dat fiind faptul că acest copil se află la stadiul moral în care valorile părinților sunt percepute ca atare și sunt puse în practică tot ca atare. De aceea putem spune că la nivelul școlarului apar false conflicte interetnice, aceste conflicte aparțin ideologiei unei generații, aparțin părinților, cu percepțiile lor statice.

Crearea unui context situațional în jurul elevilor, dominat de disputele interetnice ce aparțin unei generații, este de natură a influența negativ coeziunea grupală, performanța școlară. Transferul percepțiilor statice parentale la nivelul școlarului mic reprezintă un factor non-intelectual, ce are potența cauzală de a determina următoarele efecte:

1. Slaba concentrare asupra procesului de învățământ
2. Separatism artificial
3. Lipsa comunicării dintre școlari și a consensului
4. Nivelul scăzut de integrare al individului în cadrul grupului de elevi și la nivelul societății
5. Motivația școlarului este direcționată spre alte obiective nerelevante pentru construirea unei personalități optimale
6. Îndoctrinarea de la vârstă fragedă poate da naștere mai târziu la “monștri extremiști naționaliști”, de exemplu în orașul Cristuru Secuiesc unde românii sunt minoritari, copii “visează cântecul patriotic <noi suntem români>”, este valabilă observația și în regiunile unde populația

maghiară e minoritară, dar în acest caz se cântă imnul secuiesc.

Soluția este de a se acționa pentru a se interioriza la nivelul școlarului mic a unor cadre perceptive, astfel se formează o lupă prin care copilul va descoperi tot ce e mai atractiv la valorile colegului său ce se află în situația de majoritar sau minoritar.

Un alt factor non-intelectual care influențează reușita școlară este stresul demografic. Acesta se definește ca o presiune, încărcare, solicitare ce își are izvorul în disconfortul provocat de goana după minimum demografic. Minimumul demografic desemnează efectivul necesar și suficient ce asigură unui grup uman, etnic, perpetuarea biologică, culturală, etc. Minimumul demografic se mai concretizează și prin faptul că o etnie nu se mulțumește doar cu minimum necesar perpetuării sale, ci dorește ca să dispună de minimum ce-i asigură dominanța asupra altor etnii conlocuitoare.

Acest fenomen de stres demografic a provocat confruntări în ceea ce privește achiziționarea sau construirea de clădiri de învățământ. În Odorhei se cunoaște disputa privind clădirea liceului Marin Preda. Ambele etnii doresc această clădire de învățământ pentru că în acest fel elevii care vor fi admiși aici vor spori o etnie sau alta din punct de vedere demografic.

Negativ pentru reușita școlară a elevilor este faptul că această dispută crează nesiguranță la nivel individual și de aici rezultă superficialitatea pregătirii, slaba motivare prin lipsa obiectivelor clare.

Alt factor implicat în reușita școlară este anxietatea identitară. Anxietatea este o stare afectivă caracterizată printr-un sentiment de neliniște, insecuritate, de tulburare difuză, atât fizică, cât și psihică, de așteptare a unui pericol

indeterminant în legătură cu care există incertitudini dacă I se poate face față cu succes. Ea apare ca o reacție la stres.

Anxietatea identitară, pe lângă cele enunțate mai sus, are specificul de a-l determina pe individ să nu se simtă securizat că apartenența sa etnică este recunoscută pe un anumit teritoriu și caută rădăcini bine implantate în istorie pentru a-și asigura identitatea.

Goana după identitate, “războiul statuilor”, confruntările pe plan simbolic provin din fenomenul de anxietate identitară.

În căutarea identității nu se reușește întotdeauna să se găsească personalități sau fapte istorice elocvente și se ajunge deseori la construirea artificială de eroi și de legende.

Întrepătrunderea dintre ceea ce este real și ceea ce este construcție artificială duce la dificultăți în realizarea manualelor de istorie.

Model sintetic – integrativ
de înțelegere a relațiilor dintre români și
maghiari

Corneliu Ștefan Liță

Motto : “Adevărul nu v-a ajunge niciodată la cei de sus”
– român din Harghita

Începând cu anii `90 dintre nenumăratele probleme existente s-a repus în discuție și aceea a drepturilor minorităților etnice a căror situație în timpul dictaturii deși nu a fost de nesuportat cum au încercat unii să afirme, totuși a fost sub nivelul la care aceasta era în țările din afara blocului comunist. Dintre cei care au avut de făcut cele mai multe revendicări au fost cum era de așteptat maghiarii, care reprezintă cea mai numeroasă dintre minoritățile din România. În elanul paroxistic care i-a cuprins atunci mai ales pe maghiarii care erau majoritari în diferite zone, cum au fost și sunt cei din Harghita și Covasna, ei au trecut ușor de la bucuria eliberării de sub dictatură la extazul purificării etnice, de la cererile îndreptățite privind drepturile minorităților la cereri exagerate cu caracter de privilegii. Toate cele întâmplate imediat după Revoluția din 89 în Harghita și Covasna au stârnit uimire neîncrezătoare urmată de indignare din partea românilor și au constituit începutul unui conflict care acum pare de nerezolvat. Acele evenimente au reactualizat trecutul în mințile oamenilor și au determinat ca acea zonă să reprezinte pentru mulți “un

butoi cu pulbere” care la o scânteie oricât de mică, întâmplătoare sau provocată, să sară în aer stârnind un conflict internațional. În ultimul timp conflictele din jurul țării și delimitarea de noi granițe care au avut loc în fostele țări vecine U.R.S.S., Cehoslovacia, Iugoslavia, au accentuat această frică, au permanentizat-o, urmând să o transforme poate în predicție ce se autoîmplinește.

Pentru o înțelegere la rece, lipsită cât mai mult de prejudecăți și stereotipuri am încercat delimitarea ideilor forță care există în acest mecanism de creere a conflictului, a fricilor primare care domină gândirea celor implicați în acest joc psihologic, a acelor anxietăți care pornesc toate de la evenimente reale, mai îndepărtate sau nu, a obsesiilor la care încă nu se poate renunța. Am încercat modelarea acestui conflict pentru a se vedea mai bine rolul fiecărei părți și pentru a reuși să se observe “pedalele” pe care unii pot apăsa în vederea exacerbarii neînțelegerilor, sau pe care alții le-ar putea slăbi încet și desființa apoi în vederea diminuării și relaxării situației. Modelarea presupune a realiza o reflectare a unui obiect extern, obiect de modelat. Orice teorie psihologică reprezintă o încercare de modelare a unui fenomen psihic, sau psihosocial.

Modelul este sintetic deoarece reușește să surprindă contribuția esențială a fiecărei părți la creerea și accentuarea conflictului și jonglarea cu toate acestea, și este integrativ deoarece nu tratează separat toate aceste mentalități și permite pătrunderea în acest mecanism global al neînțelegerilor.

Modelul sintetic – integrativ pe care îl propun implică două tipuri de demersuri : unul analitic, vizând descrierea și caracterizarea succintă a fiecărei părți implicate, cu fricile caracteristice; altul sintetic, țintind spre surprinderea situațiilor reieșite din interacțiunea și configurarea specifică a componentelor desprinse.

Deși la prima vedere în această confruntare sunt implicate doar două părți, românii de o parte și maghiarii de cealaltă, trebuie totuși precizat că pentru o mai clară înțelegere este mult mai bine să fie luate considerate în considerare trei părți și anume românii din zona Harghita, Covasna, care sunt minoritari acolo, românii din celelalte județe, și maghiarii fie ei din Harghita, Covasna, București sau alte locuri din țară. Mi-am permis să-i împart pe români în minoritari și majoritari, dat fiind că zona în care trăiesc și-a pus inevitabil amprenta asupra lor, determinându-le statutul, caracteristicile vieții cotidiene, reprezentărilor pe care le au despre ei înșiși, mentalitățile pe care și le-au format, care toate acestea au dus la structurarea unor frici elementare diferite. Pe maghiari nu i-am împărțit în funcție de zonă, deoarece ei fiind o minoritate în adevăratul sens al cuvântului, acest fapt i-a făcut să nu fie foarte diferiți, deși și la ei se poate vorbi de câteva caracteristici diferite, chiar dacă sunt animați de aceleași țeluri și anume dorința de îmbunătățire permanentă a condițiilor vieții socio-economico-culturale ale maghiarilor.

Este foarte important de subliniat că cele expuse în continuare vor să arate modul în care s-au format anumite mentalități, plecând de la anumite credințe și percepții ale unor evenimente. Unele dintre evenimente care au dus la structurarea acestor obsesii au fost și sunt reale altele mai puțin sau de loc, acest lucru întâmplându-se și de o parte și de cealaltă. De aceea nu trebuie să surprindă dacă unele dintre afirmațiile pe care le folosesc pentru a exemplifica formarea acestor frici sunt considerate a fi nereale. Pentru oamenii este important ceea ce cred despre un eveniment, chiar dacă acest lucru contravine realității, ei acționează conform credințelor și nu conform realității care pentru majoritatea este destul de ambiguă.

I. Majoritatea românilor din țară cunosc vag situația din cele două județe, deoarece aceasta nu constituie

nicidecum o prioritate a lor, nu au nici posibilități de a veni aici și de a sta de vorbă cu cei de aici, și nici nu își doresc acest lucru fiind o problemă care îi depășește. Sursele lor de informații privind situația de aici sunt fie cele prezentate în mass-media, fie cele povestite de cei care au vizitat locurile, ori amintirile unor foste călători în zonă, ori cele câteva cărți scrise pe teme de aceasta. Puținele reportaje de la televizor sau articole din ziare care dezbat această problemă prezintă aspecte mai mult sau mai puțin șocante privind diverse evenimente de acolo, ceea ce lasă o imagine destul de înfricoșătoare despre situația de acolo. Acestea împreună cu cele aflate de la diverși cunoscuți în legătură cu evenimentele trăite de ei, nu fac decât să consolideze reprezentările pe care oamenii le au deja, de mai demult cu privire la ceea ce se întâmplă în Harghita și Covasna.

Toate aceste informații venite în ultima vreme întăresc o veche frică a românilor aceea a **cotropirii**. O teamă primară a românilor este legată de pierderea de teritorii fapt care îi face să vadă pe maghiari ca fiind niște invadatori barbari care s-au instalat pe pământuri românești, și vor să ocupe teritorii românești. Diversele evenimente întâmplăte din 1918 au format percepția că maghiarii niciodată nu au renunțat la aceste teritorii, au revendicat permanent pământuri românești și nu numai, românești, aceasta ducând la conturarea imaginii maghiarului ca fiind un dușman al românismului. Din această idee forță reies trei obsesii adiacente și anume cea a holocaustului, a segregacionismului și a deznaționalizării.

1. Obsesia holocaustului este susținută de evenimentele întâmplăte în 1940 – 1944 în Transilvania de Nord, distrugerea bisericilor, masacrele de la Ip și Trăzneu, pe care unii le consideră reexemplificate în 1989-1990 în Harghita și Covasna, în 1990 la Târgu Mureș. Ea face apel la sentimente primare de groază, ură și intransigență față de cei care au comis toate acestea, care oricând ar putea

proceda din nou așa. Maghiarii sunt percepuți astfel ca fiind niște “mâncători de români”, drept urmare teama și refuzul de a vizita acele locuri, în care consideră că nu sunt văzuți bine, și vor fi primiți cu ostilitate. Această reprezentare colectivă trezește foarte ușor sentimente naționaliste extremiste îndemnând irațional la un răspuns identic din partea românilor. Inevitabil sintagma cu care este identificată minoritatea maghiară este aceea de “criminali”, iar cu astfel de oameni nu se discută. Discursurile în care se face apel la astfel de reprezentări constituie o acțiune de accentuare a acestei obsesii și prin urmare de blocare a oricărui dialog.

2. Obsesia segregacionismului este legată de o serie de evenimente, acțiuni și cereri ale maghiarilor ca de pildă situația din 1952 – 1968 când în zona respectivă a existat Regiunea Autonomă Maghiară, cererile privind actuala autonomie pe criterii etnice și culturale, acțiunile de separatism din învățământ, acțiunile de izgonire a românilor din zonă în ani 1989 – 1990 precum și lozincile strigate atunci în Harghita și Covasna, cum au fost cele de genul “*Români plecați acasă*” “*Ardealul, pământ maghiar*”, etc., plângerile permanente făcute la organizațiile internaționale în care susțin că le sunt încălcate drepturile, acțiunile de persuasiune întreprinse în acest sens de lideri maghiari din Congresul American și scrisorile de blam trimise liderilor români. Chiar întâmplările petrecute în Harghita și Covasna după Revoluție sunt explicate ca fiind rezultatul firesc al evenimentelor din decembrie 89 ale căror începuturi au fost de fapt o mișcare organizată de liderii maghiari pentru desființarea dictaturii în zona unde trăiau mai mulți maghiari, dezlipirea Transilvaniei de România, și revenirea la vechea graniță maghiară. Toate aceste acțiuni de intimidare pe care le-au făcut maghiarii au conturat în mintea românilor imaginea maghiarului dornic de a-și

însuși pământuri românești, de a schimba granițele actuale și de a se proclama stăpân în zonă. Ori o astfel de percepție, trimite cu gândul doar la imaginea unui dușman, care urmărește cu tot dinadinsul să păcălească în tot ceea ce face, fapt care din nou blochează orice tentativă de comunicare onestă.

3. Obsesia deznaționalizării se datorează pe de o parte maghiarizării românilor făcută din 1940 până în 1968, apoi maghiarizării aproximativ a tuturor secuilor realizată până acum, (deși secuii s-au considerat întotdeauna maghiari) pe de altă parte refuzului maghiarilor de a vorbi limba română, cerințelor impuse românilor de a cunoaște limba maghiară, ostilității arătate școlilor românești și bisericii ortodoxe, prin neacordarea spațiilor sau autorizațiilor de înființare, sau inexistenței acestora două în unele localități, lipsei cărților românești din librării, precum și slabei activități a unor organizații sau fundații culturale care i-ar putea aduna pe români la un loc și le-ar da sentimentul că sunt solidari.

Aceste trei obsesii, a holocaustului, a segregacionismului și a deznaționalizării trezesc și conturează în mintea și inima românului, la nivel colectiv două concluzii și anume pentru cei care trebuie să vină în zonă sentimentul **pedepsei** la unii și cel al **mesianismului** la alții, iar pentru cei care rămân în afară zonei acela al **tolerantului excesiv** și al **luptătorului pentru dreptate**

II. Interesant este că analizând aceleași lucruri la maghiari se evidențiază faptul că ar exista aproape o imagine în oglindă și reprezentările pe care le au ei despre români bazându-se pe informații venite tot prin mass-media de data aceasta maghiară, pe cele spuse de liderii lor, cele povestite de cei mai vârstă, și cele trăite de ei alături de români. Toate aceste informații ajunse la ei întăresc o veche frică a maghiarilor aceea a **stăpânirii**. O teamă primară a

maghiarilor este legată tot de pierderea de teritorii fapt care îi face să vadă pe români ca fiind niște venetici care au fost primiți pe pământuri maghiare, s-au răzvrătit împotriva celor ce i-au primit și care acum nu mai recunosc dreptul lor milenar asupra acestor teritorii. Din această idee forță reies trei obsesii adiacente și anume cea a forțelor de ocupație, a schimbării compoziției etnice, și a naționalismului.

1. Obsesia forțelor de ocupație se fundamentează pe crearea în zonă a unor unități militare, care ar avea sarcina să-i supravegheze în tot ceea ce fac, pe faptul că în forțele de ordine, poliție, armată, serviciile secrete sunt majoritari români sau numai români, pe existența mai multor școli românești decât maghiare, pe înființarea forțată a Episcopiei Harghitei și Covasnei deoarece nu întrunește numărul de credincioși necesari unei episcopii. Acestea construiesc în mintea maghiarului de rând imaginea unor români care fac ce doresc și nu respectă drepturile minoritarilor comportându-se ca niște stăpânitori.

2. Obsesia schimbării compoziției etnice își are rădăcini în acțiunile de industrializare făcute în regimul comunist când au fost aduși foarte mulți români în zonă sub pretextul lipsei forței de muncă, iar unii maghiari au fost mutați în alte locuri din țară, și ea este întărită de unele recomandări făcute față de anumite partide politice din opoziție privind îmbunătățirea configurației etnice în zonă.

3. Obsesia naționalismului este izvorâtă ca reacție la acțiunile realizate în comunism privind românizarea unor școli maghiare sau alte asemenea evenimente interpretate ca neacordarea drepturilor cuvenite. Ea se bazează în esență și pe un mecanism colectiv de proiecție, prin care îi văd și îi caracterizează pe alții prin propriile caracteristici care nu pot fi recunoscute, dar este sprijinită și de existența unor partide politice românești de orientare naționalistă și mai

ales de acțiunile și afirmațiile unor membri ai acestora. În mod inevitabil aceeași îi face să se simtă într-o poziție inferioară și îi determină pe toți cei cuprinși de ea să aibă un comportament revendicativ cerând sprijinul tuturor pentru normalizarea situației.

Aceste trei obsesii ale maghiarilor, a forțelor de ocupație, a schimbării compoziției etnice, și a naționalismului, care sunt perfect opuse celor românești activează și delimitează în mintea și inima maghiarului de rând, la nivel colectiv două tipologii și anume **cel asupra sau victima** care se străduiește să obțină și să mențină anumite drepturi ce i se cuvin și **cel al alesului**, care urmărește realizarea misiunii de recâștigare a teritoriilor pierdute.

III. La nivelul românilor din Harghita și Covasna, datorită evenimentelor trăite în viața cotidiană referitoare la comportamentul maghiarilor cât și la cel al românilor din celelalte județe se structurează o frică primară ce ține de sentimentul **asimilării**. Ei se simt izolați, cu multe probleme de care nu prea se interesează nimeni, străini în propria țară, nereprezențați la nivelul țării. De aici se desprind câteva obsesii ale lor și anume cea a nedreptății, a listelor negre, a marginalizării, și a duplicității maghiarilor.

1. Obsesia nedreptății pornește de la ideea că românii fiind o minoritate în zonă se simt frustrați de anumite drepturi și consideră că maghiarii fac discriminări atunci când este vorba de diverse acțiuni în care sunt implicați și români și maghiari, cum ar fi la angajări, la trimiteri în șomaj, la începerea unor afaceri, în privința reprezentării în parlament. Acest lucru face ca suspiciunile să fie prezente permanent, și ca această idee să fie folosită și ca scuză împotriva insucceselor obținute. Ea a fost întărită și de evenimentele de după 1989 când în școli au

fost desființate clase sau secții românești, profesorii români au fost determinați să părăsească zona, unii români au fost maltratați sau li s-au distrus diverse bunuri și pentru toate acestea nu s-au găsit vinovații. Ei se simt cu atât mai mult nedreptățiți pentru că nici măcar nu s-au recunoscut și nu se recunosc aceste acțiuni care au avut loc împotriva lor.

2. Obsesia marginalizării este legată în special de folosirea limbii maghiare, și este mai pregnantă la cei veniți mai recent în zonă. Ea este determinată și de greutatea găsirii unei locuințe, întemeiată pe ideea că maghiarii nu vor să le ofere locuințe sau să-i primească în gazdă. Cu toate acestea chiar și cei care locuiesc de mult timp se simt neluați în seamă și excluși. Nu sunt considerați de-ai locului, sunt văzuți ca venetici și prin urmare nu pot avea o contribuție însemnată la rezolvarea problemelor. În întruniri sau diverse ședințe se vorbește în limba maghiară chiar dacă printre participanți sunt și din cei care nu cunosc această limbă. Ei spun că maghiarii își văd de treaba lor și îi tratează cu indiferență, ca și cum nu ar exista.

3. Obsesia listelor negre este cea mai recentă obsesie și nu este încă în conștiința tuturor, sau la românii din toate zonele de acolo. Ea a apărut odată cu evenimentele din 1989 când după spusele românilor maghiarii erau pregătiți și au scos imediat la iveală tot felul de liste cu diverse statistici privind elevi și profesori români din școli, sau numele și adresele românilor din fiecare cartier, stradă, bloc. Apoi au mai existat diverse liste pe care erau amenințați că au fost trecuți în vederea eliminării. Definitiv pentru ea este faptul că românii nu se mai simt în siguranță, le este teamă să vorbească despre problemele pe care le au în prezența maghiarilor și chiar când aceștia nu sunt prezenți destul de greu dau detalii despre diverse fapte. La aceasta a contribuit și faptul că toate cercetările care au fost făcute în zonă de ziariști, de parlamentari sau alte persoane n-au făcut decât să agite

lucrurile fără să rezolve mare lucru. Ele i-au expus pe cei care au dat diverse declarații și apoi i-au lăsat să se descurce singuri cu diversele presiuni la care au fost supuși.

4. Obsesia duplicității se referă la faptul că românii au început să-i considere pe maghiari ca având “două fețe”, sau mai bine spus două Eu-ri, unul care se folosește în viața cotidiană binevoitor și normal, pe care l-am numit Eu minoritar, deoarece comportamentul dictat de el este acela al unui minoritar integrat perfect în viața societății și a țării, și un altul care se activează ori de câte ori sunt se ajunge să se discute probleme privind istoria și drepturile asupra teritoriilor respective iar pe acesta l-am numit Eu imperialist. Această obsesia a românilor a fost întărită de evenimentele de după 1989 când mulți dintre maghiari s-au transformat parcă instantaneu și din prieteni au devenit dușmani cerându-le românilor să plece din zonă că nu îi mai pot suporta. La consolidarea ei contribuie și afirmația români că emisiunile din mass-media în care se discută diverse probleme ale U.D.M.R.-ului au ca efect schimbarea comportamentului maghiarilor de rând față de români, modificare de mică amploare ca de exemplu faptul că nu se mai salută pentru câteva zile, sau sunt supărați și nu mai vorbesc. De atunci, românii au observat că pentru ca relațiile să nu se strice între ei și maghiari, trebuie ca în discuțiile purtate să nu depășească un anumit punct, și anume să nu aducă vorba despre cererile maghiarilor, despre documente și dovezi istorice ale conviețuirii, sau alte asemenea lucruri.

Toate aceste patru obsesii ale românilor din secuime și anume cea a nedreptății, a marginalizării, a listelor negre și a duplicității conturează din punct de vedere al caracteristicilor două tipologi și anume **victima** cu variantele cel părăsit și cel izgonit și **conducătorul** sau salvatorul românismului.

IV. După cât se poate vedea chiar tipologiile celor trei categorii sunt aproape identice, și unii și alții punându-se fie în postura, conducătorului fie în postura victimei. De o parte conducătorul în postura fie a “luptătorului pentru dreptate”, fie a “alesul ce-și conduce poporul spre slava binemeritată”, fie a “salvatorului românismului”, iar pe de cealaltă parte este victima fie ea de tipul “tolerantului călcat în picioare”, sau a “pedepsitului” fie de tipul celei “asuprite”, fie de tipul celei “izgonite” sau “părăsite”. Percepția acestor tipuri se face doar la nivelul grupului propriu, ea nu este identică la nivelul grupurilor în ansamblu, ci este transformată de fiecare în parte pentru a se încerca știrbirea ei. De partea maghiară, tipul conducătorul român se transformă în tipul “securistului”, “luptătorul pentru dreptate” devenind “agentul plătit pentru întreținerea conflictului”, iar “salvatorul românismului” devenind “securistul trimis în zonă pentru a controla”. De partea română tipul conducătorului maghiar se transformă în tipul “iredentistului fără leac”.

Din confruntarea tuturor acestor tipuri, realizate ușor forțat, i-a naștere cea mai mare obsesie, definitorie și pentru unii și pentru alții, și anume aceea a **contorizării etnice**. Ea constă în permanenta luptă privind respectarea proporțiilor etnice în toate acțiunile întreprinse, și în verificarea riguroasă ca nu cumva aceasta să fie încălcată. Ea îi determină și pe unii și pe alții să-și pună mereu întrebări de tipul : câți directori sunt români și câți sunt maghiari, câte școli sunt românești și câte maghiare, câți profesori români și câți maghiari, câte străzi cu nume românesc și câte cu nume unguresc, câte monumente au români și câte au maghiarii, câți români au primit apartamente și câți maghiari, câți români au fost trimiși în șomaj și câți maghiari, câți consilieri români și câți consilieri maghiari, câți polițiști români și câți maghiari, etc. Ori o asemenea abordare a problemei va întări mereu

diferențele dintre cele două etnii care vor fi în perpetuă luptă pentru supremație în zonă ceea ce va deschide posibilitatea stărnirii cu ușurință a unor conflicte în zonă. Ea își va pune amprenta și va influența foarte mult profesionalismul în zonă, care va avea de suferit după urma ei. Va fi însă foarte greu de eliminat această obsesie pentru că ea face apel la sentimentul identitar și nu în ultimă instanță la instinctul de conservare stârnit sub amenințarea înlăturării. Bineînțeles că până la un anumit punct ea este normală, dar exagerarea ei trebuie să fie un mare semn de întrebare, privind intențiile celor care o propagă.

Situația din Harghita și Covasna
- modelul relațiilor prezentat sintetic -

Părțile implicate	Sursa informațiilor	Frica bazală	Obsesiile	Tipologii
Români	Mass-media	Cotropire	Holocaustului	- Pedepsitul - Tolerantul - Luptătorul pen-tru dreptate fie el mesianic sau nu
	Prieteni		Segregaționismului	
	Amintiri		Deznaționalizării	
Maghiari	Mass-media maghiară	Stăpânire	Forțelor de ocupație	- Cel asuprit - Alesul
	Lideri și Vârstnici		Schimbarea compoziției etnice	
	Conviețuir		Naționalismu	

	e		l extremist	
Români	Comportamentul maghiarilor	Asimilare	Nedreptățirii	- Cel izgonit
Din Harghita și Covasna	Comportamentul românilor		Marginalizări	- Cel părăsit
	Propriul comportament		Listelor negre	- Salvatorul românismului
			Duplicității	

Atunci când se crează impresia că două sau mai multe părți au ca obiectiv obținerea aceluiași resurse, în situația în care atingerea de către o parte a obiectivului poate fi făcută doar în măsura în care cealaltă nu atinge obiectul, avem de-a face cu o situație conflictuală. Dacă partenerii sunt focalizați pe aceste idei descrise mai sus răspunsul de cooperare încetează. Conflictul poate izbucni rapid, dacă unul dintre parteneri refuză să coopereze. Pe de altă parte cei cooperanți sunt exploatați de către ceilalți. În general se recomandă folosirea strategiei răspunsului cu aceeași monedă, care pare să reușească cel mai bine în inducerea cooperării la un partener care se opune. În situația noastră strategia răspunsului cu aceeași monedă este catastrofală, deoarece fiecare parte consideră că ceilalți nu sunt cooperanți, și reprezentările pe care și le-au format unii despre alții sunt opuse, precum imaginea în oglindă. Inspirându-ne din teoria jocurilor de sumă nenulă, amintim alte câteva strategii care au fost folosite de unii sau de alții :

- 1.- cooperarea necondiționată, indiferent de ce a făcut partenerul în trecut se alege cooperarea deoarece ea conduce la cele mai bune rezultate.
- 2.- denunțul sau atacul necondiționat, indiferent de ce a făcut partenerul, neștiind ce o să facă, denunț.
- 3.- răspunsul cu aceeași monedă la

două sau mai multe mișcări ale partenerului. 4.- testarea reacției partenerului, prima mișcare fiind atacul. 5.- calmarea partenerului, dacă el a cooperat o perioadă să fie aleasă tot cooperarea până când capătă încredere și apoi este denunțat. Această strategie prevede că nu se denunță de două ori la rând.

Deci în cazul nostru foarte importante sunt tocmai aceste imagini pe care le au unii despre alții. Pentru exemplificare să luăm doar cele două părți, maghiarii și românii și criteriile care contribuie la generarea imaginii, și anume : rolul, atitudinea și abilitatea de a facilita. Ambele părți pot avea un rol în planul celeilalte, cel puțin o parte poate acționa ca agent în planul celuilalt adică pentru atingerea obiectului celuilalt. Ambele pot avea o atitudine favorabilă sau defavorabilă cu privire la propriul său rol. Ambele pot avea capacitatea de a interfera cu planurile celeilalte. Prin combinarea acestora rezultă 9 categorii tematice în termeni de reciprocitate a influenței :

- 1 – tematica nonnegativă sau pozitivă, adică dezvoltarea tematicilor de tipul admirației.
- 2 – Tematica de tip devotament, devoțiune, și cea de tip apreciere.
- 3 – Tematica cooperării și tematica dragostei
- 4 – Tematica alienării, tratată ca temă a eliberării, libertății
- 5 – Tematica trădării, dominației, sau a înfrângerii și umilinței
- 6 – Tematica rebeliunii
- 7 – Tematica antagonismului reciproc
- 8 – Tematica opresiunii sau tematica legii și ordinii
- 9 – Tematica conflictului

		Influența acțiunii		
		0	→	→←
Atitudinea față de celălalt	0	1 t. admirației	2 t. devoțiunii	3 t. cooperării
	1-	4 t. alienării	5 t. trădării	6 t. rebeliunii
	2-	7 t. antagonismului	8 t. opresiunii	9 t. conflictului

Ori se poate acum vedea cu ușurință unde s-ar plasa unii și alții în funcție de modul cum percep direcția influenței care există între ei și în funcție de atitudinile pe care le au unii față de alții.

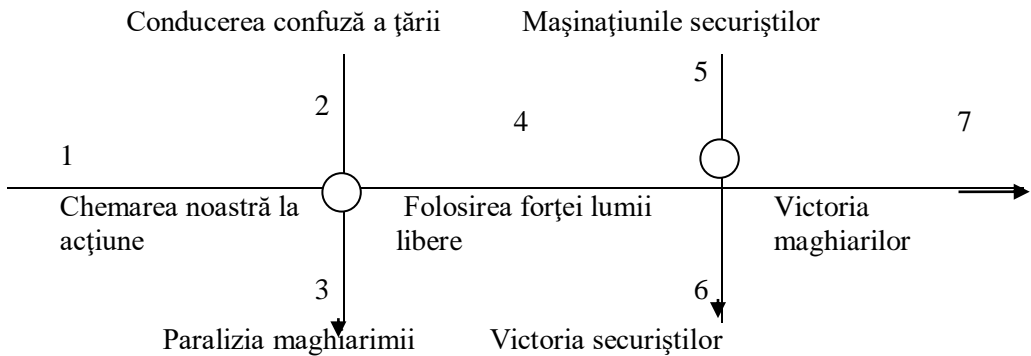
Toate aceste teme duc la formarea a diverse scenarii, care sunt niște mini-istorii în termenii cărora oamenii conceptualizează, explică și prezic lumea înconjurătoare. Scenariile sunt asociate diferitelor teme și ele permit o evaluare a credibilității informațiilor cu care suntem confrunțați. Dacă două persoane privesc aceleași evenimente prin perspectiva unor scenarii diferite, ei vor avea mari dificultăți să comunice asupra unor puncte.

Atât temele cât și scenariile descriu modalitățile prin care cele două părți implicate încearcă o reglare a relațiilor dintre ei pe de o parte și dintre ei și mediu pe de altă parte.

Două astfel de scenarii vor fi exemplificate grafic, primul arătând situația văzută de maghiari iar următorul cea văzută de români.

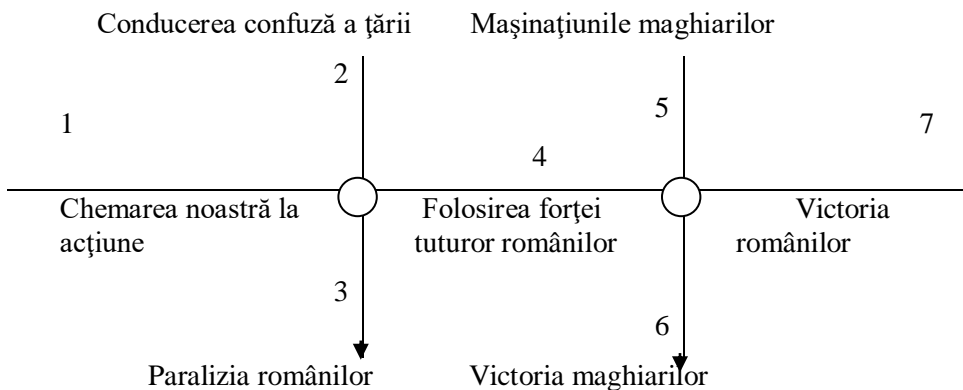
Alegând spre exemplificare tematica 8, aceea a opresiunii se poate realiza schița unui scenariu privind evenimentele văzute de maghiari.

Scenariu maghiar

Cercul înseamnă că evenimentele vor evolua pe verticală dacă ramurile laterale nu intră în acțiune, nu sunt activate. Dacă se produce un eveniment, răspunsul privind ce se va întâmpla se dă urmărind ramurile. De exemplu dacă evenimentul este reprezentat de ramura 5 (mașinațiunile securiștilor) el ar putea avea două urmări: ramura 6 (victoria securiștilor) în cazul în care nu se mai întâmplă nimic și ramura 7 (victoria maghiarimii) dacă se activează ramura 4 (forța lumii libere). De parte românească alegând tematica 5, cea a trădării exemplificarea arată astfel :

Scenariu românesc

Acestea pot fi combinate creându-se diverse matrici care să arate modul specific de reacție avut de cele două părți în diverse situații. Astfel că urmărind cu atenție toate aceste tematici și scenariile ce pot rezulta din combinarea lor se pot înțelege mult mai bine mecanismele folosite în crearea, menținerea și accentuarea conflictului în ceea ce privește relațiile dintre maghiari și români.

Luând în discuție acestea s-a încercat exemplificarea modului în care răspund la diversele influențe cele două colectivități în acest fel apelându-se la teoria a elaborării conflictului. S-a pornit de la ipoteza că el își are bazele în divergențele atitudinale și valorice care sunt construite și educate în acest sens. Atunci când este vorba de opinii și credințe individul admite că există o pluralitate de poziții particulare corespunzătoare unor entități socialmente pertinente. Validitatea opiniilor nu depinde atât de nivelul consensului la scara unei întregi societăți, cât de faptul de a ști cu cine suntem de acord și cu cine nu. Este în joc normativitatea răspunsurilor : trebuie să corespundem așteptărilor celor cu care ne asemănăm sau ne identificăm. Fiind în joc identitatea socială a subiecților, contează categorizarea socială a sursei, deci caracterul ei in-group sau out-group. Astfel că aceste conflicte create de o sursă susținând păreri divergente sunt de natură fundamental identitară. Orice divergență cu un in-group este conflictuală, a nu răspunde la fel ca membrii propriului grup înseamnă, subiectiv, să faci ca grupul să-și piardă coeziunea. Atunci când subiectul se așteaptă la o similitudine, în special cu majoritatea in-group și când aceasta nu se produce, există un conflict normativ. Pe de altă parte identificarea cu membri, în special minoritari, extreme sau devianți ai grupului, comportă conotații negative amenințătoare pentru imaginea de sine. Elementele problematice ale conflictului de identitate sunt protejarea unei imagini de sine pozitive și presiunea

exercitată pentru menținerea coeziunii sau omogenității grupului de proveniență. Când o sursă din afara grupului susține un punct de vedere divergent, conflictul ia forma unui conflict intergrup, adică între două puncte de vedere antagoniste, forțând fiecare parte să-și intensifice apărarea propriei poziții. Astfel se instaurează o competiție socială simbolică între opinii.

Sursa din interiorul grupului obține diverse forme de influență. Mai întâi ea poate genera o puternică identificare cu pozițiile ei. Un asemenea proces impune, în mod firesc conformism față de grupul propriu. Dacă influența latentă constituie o dimensiune pertinentă a identificării, influența manifestă poate să facă loc interiorizării și să se generalizeze la conținuturi apropiate. Totuși și conformismul manifest poate introduce o “paralizie sociocognitivă”: conflictul normativ fiind rezolvat prin adoptarea răspunsului manifest.

Pozițiile ocupate de minoritățile din propriul grup induc o diferențiere datorată imposibilității de a asuma o identificare manifestă cu sursa, din cauza costurilor sociale simbolice implicate de conotații negative. Va exista totuși o influență latentă a grupului, superioară influenței lui manifeste, atunci când este proeminent conflictul de identitate, dar în situația în care ținta consideră poziția adoptată de către sursă ca fiind pertinentă pentru definirea pozițiilor grupului. Ea face ca țintele să se lase convinse de răspunsurile extreme și să păstreze, reformulând-o, coeziunea intra-categorială. Totuși când activitatea este orientată către creerea de subdiviziuni intra-categoriale, ținta mobilizează pentru aceasta toată activitatea sociocognitivă și nu lasă mai mult loc unei influențe indirecte decât directe. Această indisociere apare dacă miza conflictului se reduce la protejarea identității sociale.

Atunci când sursa este categorizată ca fiind din afara grupului indivizii rezolvă conflictul manifest menținând sau accentuând discriminarea. Când este vorba de o majoritate din afara grupului diferențierea categorială se extinde la nivelul latent la care nici o influență nu este de așteptat. Dimpotrivă două tipuri de activități pot fi capabile să producă o schimbare latentă în fața unei minorități din afara grupului, adică o conversiune. Mai întâi, manifestarea unei discriminări poate ea însăși să creeze un conflict. Se observă frecvent că în legătură cu teme de actualitate discriminarea măcar cea manifestă este o conduită cenzurată socialmente, spiritul timpului condamnând orice practică socială de discriminare atunci când ea nu este justificată și în special când privește grupuri minoritare sau defavorizate. Astfel rezolvarea discriminatorie pe planul manifest al conflictului introdus de un grup din afară poate determina apariția unui conflict cultural tipic pentru noul rasism traducându-se printr-o influență pozitivă latentă.

O altă activitate susceptibilă să asigure o conversiune în fața unei minorități din afara grupului este disocierea. Ea presupune ca subiectul să realizeze separat două activități sociocognitive, cea de comparare socială între el însuși și alt grup și cea de validare a pozițiilor grupului din afară. Prima se efectuează la nivelul identității categoriale. Odată rezolvată chestiunea comparației efectuate în detrimentul grupului din afară și în favoarea propriului grup subiectul își poate focaliza atenția asupra conflictului de norme și deci asupra conținuturilor înseși ale pozițiilor grupului extern în ocurență asupra principiilor lor organizatoare. Astfel subiectul se poate inspira, firește, la un nivel latent, din nucleul normativ al sursei printr-un efort de criptomnezie socială.

Sinteza elaborării conflictului în sarcinile de opinii

Epistemologia sarcinilor				
Consens așteptat cu :	Cu altul de referință			
Miza judecăților :	Normativitatea			
Statutul sursei :	Harghita-Covasna / România Grupul de apartenență		România / Harghita-Covasna Grupul extern	
	majoritari	minoritari	majoritari	minoritari
Natura și elaborarea conflictului				
Conflict specific :	normativ	de identificare	intergrup	de norme cognitiv-culturale
Elaborare manifestă :	dependență normativă	diferențiere in-group	discriminar e categorială	discriminare
Elaborare latentă :	coeziune	indisociere	nulă	disociere, remușcări provocate de discriminare
Rezolvarea probabilă a conflictului				
Influență indirectă :	conformism	nulă	nulă	nulă
Influență latentă :	paralizie	nulă	nulă	conversiune

În acest fel pornind și de la acest model se poate vedea cum reacționează fiecare în parte când este pus în situația de a acționa conform informațiilor primite de la surse considerate identice sau diferite de sine, numerice sau singulare. Cercetările din domeniul raporturilor dintre grupuri au arătat că a judeca grupul de proveniență și

grupul extern într-o modalitate competitivă (interdependență negativă a judecăților, în care ceea ce câștigă unul înseamnă să piardă celălalt) accentuează distorsiunea favorizării propriului grup și a discriminării grupului extern. Totuși atitudinea prealabilă a subiecților determină impactul modalităților de judecare : subiecții având poziții bine marcate rămân insensibili.

Cooperarea provoacă și este provocată de o similitudine percepută în credințe și atitudini, o înclinație de a fi cuiva de ajutor, sinceritate în comunicare, atitudini încrezătoare și amicale, atenție la interesele comune și minimalizarea intereselor opuse, tendința de a spori puterea egal distribuită, mai degrabă decât să se accentueze diferențele de putere. Tot așa competiția provoacă și este provocată de recurgerea la tactici de amenințare sau de înșelăciune, încercări de a spori diferența de putere între sine și celălalt, comunicări de calitate meschină, minimalizarea conștiinței că se posedă valori similare și atenția crescândă acordată intereselor opuse, atitudini de suspiciune și ostilitate, importanța, rigiditatea și mărimea mizelor conflictelor. Altfel spus dacă avem o cunoaștere sistematică asupra efectelor dinamicilor de cooperare și de competiție, prin acest fapt avem și o cunoaștere sistematică a condițiilor care generează în mod tipic aceste dinamici și prin extensie a condițiilor care fac ca un conflict să ia o turnură constructivă sau deconstructivă. Oricum conflictul declanșează activități sociocognitive care fac mai intensă comunicarea socială.

În privința conflictului dintre maghiari și români în județele Covasna și Harghita se poate afirma că este întreținut de politicieni prin crearea anumitor percepții statice ale situațiilor și evenimentelor de o parte și de alta, dar are la bază realități care rămân încă necunoscute. Tensiuni vor fi mereu în zonă datorită specificului etnic și diferențelor de mentalitate. Ele nu vor duce niciodată la

izbucnirea unor evenimente ca cele din jurul țării de care ne temem atâta, dar trebuie afirmat că oricând în zonă pot fi provocate diverse conflicte pornind de la exagerarea unor situații care ar fi considerate normale dacă s-ar petrece în alte zone, dar aici nu ar mai sunt văzute astfel datorită procesului de categorizare spontană care s-ar face.

Mecanismele de structurare a unor mentalități etnice

Diana Nițescu

Fiecare societate, națiune, comunitate sau individ își are propriile mentalități. Beneficiul primar al mentalităților este acela de a organiza viața psihică individuală sau colectivă pentru conturarea imaginii de sine și de lume, la care se adaugă beneficiul secundar prin care mentalitatea acționează în această ordine psihică ca o cenzură față de schimbare, pentru a conserva niște invariații ce constituie baza unor constructe mentale.

Istoria unui grup sau a unui individ poate cunoaște anumite momente de exercitare a unor influențe, dar nu orice influență poate genera și schimbarea, deoarece schimbarea necesită o stare de criză, o relaxare a cenzurii, deci o criză a mentalităților și, în ultimă instanță, o criză a valorilor. Astfel încât în aceasta constă trăinicia unei mentalități, în nivelul de interiorizare a unor valori general umane sau individuale.

Dacă valoarea este generalizarea valorizării, mentalitatea este o abstractizare a valorii, astfel încât mentalitatea pentru a deveni manifestă necesită raportarea la elementele concrete ale realității, ce o va separa mental pe cele două dimensiuni ale psihicului, putând vorbi astfel de mentalități conștiente și mentalități inconștiente. Astfel că există în conștiința fiecăruia o serie de stereotipii mentale legate de viața cotidiană, la care se adaugă

mentalitatea inconștientă de percepție de sine și a celorlalți pe criterii valorice. Așa se ajunge în mentalul românului la stereotipia egoismului și răutății maghiare și în a maghiarului la stereotipia iraționalității românului. În aceste exemple se produce la nivel inconștient o raportare diferită la o sferă de valori. Spre exemplu, așa cum reiese într-un studiu pe valori⁵⁸, populația românească este înclinată spre valorizarea pozitivă a sferei moral-umaniste (ospitalitate, hărnicie, omenie), iar populația maghiară apreciază pozitiv într-un grad mai mare sfera valorilor intelectuale. Aceste diferențe graduale de raportare la același referențial atrag după sine un grad mai mare de exigență în evaluarea celeilalte comunități după sfera valorică prioritară, astfel încât putem afirma că, în realitate, nici maghiarii nu au un comportament cu o mare concentrație de individualism, răutate și dușmănie, așa cum nici românii nu au gândiri lipsite de raționalitate și argumentarism.

Sfera valorilor umaniste ce constituie primatul în autoestimarea pozitivă a românilor indică o înclinație spre dimensiunea afectivă⁵⁹, ceea ce determină la nivelul masei românești o vulnerabilitate de statut. Astfel că această comunitate trăiește prin raportare la maghiari sentimente de teamă, panică, timorare și amenințare (*“pericolul vine aici din toate părțile”, “există o stare de ostilitate pe stradă”, “există o presiune a maghiarilor asupra românilor”, etc.*), cât și sentimente de părăsire, abandonare, uitare, izolare, prin raportare la centrul de guvernare – Bucureștiul.

Pentru această comunitate singura speranță este aceea de restabilire a raporturilor de forță în zonă, care intră în misiunea forului de guvernământ, față de care se raportează ocupând o poziție de dependență (*“trebuie formată o comisie la nivel central pentru a fi și românii din zonă reprezentați în Parlament”, “problema românilor să*

⁵⁸ Septimiu Chelcea – **“Reprezentarea sociala a identitatii nationale a romanilor”**, in “Sociologie romaneasca” nr. 2-3/1994

⁵⁹ idem pag. 198

se rezolve prin masive investiții ale statului”, “în zonă trebuie decizii ferme ale Parlamentului și Guvernului”, etc.).

Această mentalitate românească determină un negativism, astfel că noțiunile abstracte de putere, cantitate sau concurență capătă concretizări negative prin asocierea puterii cu forța administrației locale, a cantității cu majoritarismul maghiar, iar concurența cu lupta pentru supremație. Negativismul acestor asociații constă în aceea că modalitatea de concretizare vizează o sferă cu un grad mult prea mare de materialitate pentru mentalul românesc, care promovează mai mult omenia, înțelegerea, religiozitatea, cinstea și răbdarea – o sferă de valori care *“se opune în pondere de 80% progresului socio-economic”*⁶⁰.

Teama și autoevaluarea estimativă a statutului cu reflexe negative la cea mai mare parte a populației românești sunt elemente ale destrucurării și crizei unei comunități⁶¹. Într-o mulțime stabilă panica indică o ruptură a legăturilor afective intracomunitare, este un semn al disipării acesteia, iar negativismul autoestimativ indică o criză a propriilor valori pentru care românul este “apt” și o raportare la valorile celeilalte comunități față de care nu mai are același randament aptitudinal, astfel încât concurența nu este percepută ca o finalitate de afirmare a specificului identitar, ci ca o tendință de impunere a valorilor celorlalți (*“românii sunt intoxicați de maghiarism, care nu promovează decât steagul, limba și cultura lor”*).

Adesea starea de criză comunitară este asociată de români cu destinul minoritarului, definit prin defavoritism (*“românii nu sunt angajați dacă nu cunosc limba maghiară”*) și persecuționism (*“românilor nu li se dau case și nu pot sta nici în gazdă, deoarece maghiarii preferă*

⁶⁰ idem pag. 203

⁶¹ Sigmund Freud – *“Psihologia colectiva si analiza eului”*, Bucuresti 1995

un țigan decât un român”; apelul la evenimentele de la revoluție și Tg. Mureș). Astfel minoritarismul devine un handicap social (“*românii nu au nici o șansă în zonă*“, “*n-au nici un cuvânt de spus*”).

Prin propriile sale valori românul este mai mult o fire ritualică și simbolică, astfel că și în definirea identității naționale folosește criteriul apartenenței (92%), simbolul drapelului (88%) și atașamentul față de cultură (87%)⁶². Tocmai această înclinație spre apel la simbol în afirmarea propriei identități a generat fenomenul de migrație a românilor din localitățile din Secuime ca o neputință de încheiere a unei unități comunitare acolo unde lipsesc elementele-simbol pentru orice grup: biserica, școala și limba.

Comunitatea românească nepromotoare de progres își asigură continuitatea într-o traiectorie lineară, ceea ce imprimă un caracter conservator și rigid față de influență și schimbare. Tocmai acest caracter face ca rezistența față de valorile maghiare (care nu întotdeauna sunt defavorizante, de exemplu valorile intelectuale, selectivismul calitativ și politețea) să atingă asemenea intensități, deși românul nu este și nu se percepe cu un comportament cotidian agresiv, totuși percepția comunității maghiare îl descrie ca fiind mult mai agresiv decât se autopercepe el. În virtutea acestei percepții 75% dintre maghiari afirmă existența unui conflict între cele două comunități, timp în care o astfel de afirmație o aprobă numai 45% dintre români.

Exacerbarea apreciativă a relațiilor beligerante dintre cele două comunități își poate avea cauza în apartenența masivă a maghiarilor la UDMR, formațiune percepută de însăși comunitatea maghiară (78%) ca având obiective prioritare de creare a tensiunilor etnice și o contribuție însemnată în generarea și întreținerea conflictului.

⁶² coord. Horvath Istvan și Marius Lazar – “**Romanii și maghiarii în tranziția post-comunistă. Imagini mentale și relații interetnice în Transilvania**”, Cluj 1998. Din aceasta cercetare sunt preluate procentele analizate mai jos.

Faptul că 78% dintre maghiari apreciază UDMR-ul ca fiind atât un factor tensionant, cât și detensionant în zonă indică existența unei sfere de intersecție în care unii maghiari susțin simultan ambele afirmații, dar nu ca pe o inconsecvență, incongruență sau contradicție logică, ci ca un mod de afirmare a realizării în fapt a finalităților prioritare ale formațiunii maghiare. Acestea se corelează și cu cele 66 procente de maghiari ce apreciază favorabil activitatea UDMR, chiar dacă participarea la guvernare a fost doar pentru 45% în folosul maghiarilor. Indiferent de modul de raportare al lor la propria organizație politică fie prin aderență sau doar prin simpatie, aceștia promovează cotidian discursul partidului care este caracterizat de cercetători ca “discurs de majoritar” și ca “discurs de băștinaș”. Aceste două valențe ale discursului care promovează supremația, primordialitatea și vechimea maghiarilor în această zonă lansează în viața publică o serie de mentalități ce îndepărtează comunitatea română de la dialogul social.

Majoritarismul local determină din partea maghiarilor apelul la argumentul cantității, prin care-și justifică insuficiența drepturilor acordate, nevoia de învățământ universitar în limba maternă și de autonomie culturală, precum și normalitatea fenomenului de selecție profesională pe criteriul limbii, pentru că trebuie să existe o supremație a limbii maghiare atât în cotidian, cât și în instituțiile publice. Dintre elementele mentale ale discursului de băștinaș, cele mai înrădăcinate sunt: stresul demografic, evocarea anilor 80, ocolirea “pieței aplauzelor” din Miercurea Ciuc, saturarea populației maghiare cu românism pe pământ maghiar, precum și sentimentul de discriminare etnică resimțit de 40% din secui înainte de 1989 și de 27% după această dată.

Există astfel și în comunitatea maghiară un grad de timorare (chiar dacă nu la fel de frecvent ca în cea română)

care ține mai mult de trăirea inconștientă a mentalității de minoritar prin raportare la supraalter (Bucureștiul ca centru administrativ românesc și Budapesta ca centru administrativ maghiar). Bucureștiul imprimă efecte negative asupra ambelor comunități: dependență în rândul românilor și statut de opresor și opozant pentru maghiari înainte de 1996 prin crearea unui lanț asociativ: București – conducere PDSR-istă, iar PDSR-ul cu românii din zonă (Bucureștiul a intervenit de multe ori în susținerea unor inițiative române și în contracararea unora maghiare, cum este controversa liceului românesc din Sfântu Gheorghe și cazul preotului din Cristur). După 1996 statutul Bucureștiului în mentalitatea maghiară se schimbă prin asocierea cu personalitatea președintelui Constantinescu ce este pentru 82% din maghiari (față de 42% din români) un factor de detensionare a conflictului româno-maghiar.

În ceea ce privește raportarea celor două comunități la centrul administrativ maghiar, comunitatea română se raportează la acesta percepându-l ca generator și incitator al maghiarismului din România, timp în care pentru comunitatea maghiară Budapesta este mai mult atracția occidentului, a țării Canaan-ului, omul simplu raportându-se la acesta cel mai frecvent de pe poziția statusului economic.

Himerismul mental al românilor se extinde asupra abordării atitudinale a zilei de 15 martie, considerată ca fiind ziua tuturor maghiarilor, care reușește să scoată în stradă întreaga comunitate maghiară din România. Același studiu sociologic al Centrului de la Cluj indică faptul că pentru 80% din maghiari este importantă ziua de 15 martie, participarea la festivitățile stradale înregistrând o creștere în primii doi ani: 33% în 1990, 45% în 1991, dar urmată de o scădere vizibilă a participării în ultimii ani: 36% în 1997. Deși românii vorbesc despre aceste manifestări ca o sfidare în inima României, la orașe în special nu puțini dintre cei

mai virulenți participă la aceste manifestări. Acest fenomen se produce datorită lipsei unei vieți civice active și dinamice a acestei comunități în zonă.

Elementele cele mai ofensatoare pentru populația românească sunt: arborarea drapelului și intonarea imnului secuilor. Lezarea etnică a românilor se datorează aceleași diferențieri graduale de poziționare față de elementele simbolice, astfel încât drapelul și imnul înalt valorizate de populația românească (88% le consideră principale însemne ale definirii identitare), nu ocupă același loc prim și în mentalitatea maghiarilor (care valorizează mai mult limba și originea familială).

Aceleași diferențieri produc percepții opuse a celor două comunități în caracterizarea psiho-morală a maghiarilor, care se autocaracterizează prin raportarea la valorile: muncă, generozitate și politețe, ca fiind leneși, generoși și nu foarte amabili. Această percepție despre sine a comunității maghiare se suprapune cu cea a românilor numai din punct de vedere a valorii muncă, față de care și românii îl percep leneși, însă în același timp și lipsiți de generozitate, având un comportament amabil dar egoist și adesea arogant, manifestând o superioritate față de români.

Din descrierea acestor portrete psiho-morale românii se percep și sunt percepuți ca fiind mai harnici decât maghiarii, dar cu toate acestea, analizând numai instituțiile locale de învățământ, acestea sunt mult mai organizate, dotate, modernizate, timp în care cele românești sunt sărace, neîngrijite, vechi și murdare, ceea ce este perceput ca o discriminare a administrației locale, fiind însă în realitate un atu al comunității maghiare de a beneficia de ajutoare și donații din Ungaria.

În aceeași sferă a paradoxului intră și faptul că, deși apreciați ca fiind mai leneși decât românii, sectorul privat al zonei este susținut de comercianții maghiari, pe care

românii îi consideră favorizați și susținuți de autorități în activitatea desfășurată.

Resorturile acestei mentalități de defavorizați ce caracterizează ambele comunități rezidă într-o dihotomizare a apelului cetățenilor către organele de administrație, astfel că populația maghiară solicită ajutorul primăriei, iar cea română - pe al prefecturii. Sistemul preferențial este efectul ponderii unei etnii în colectivitățile acestor instituții. Astfel, primăria din zonă fiind sub delegația unui etnic maghiar numără în colectivitatea instituției un procentaj mai mare de maghiari decât de români. Această omogenitate constitutivă imprimă comportamentului organizațional anumite dominante și constante care sunt întipărite în mentalul românului ca discriminări și favoritisme (se folosește numai limba maghiară într-o instituție a statului, cererile trebuie scrise în maghiară, cele ale maghiarilor au prioritate, angajările se fac pe criteriul limbii și certitudinea că cererile de case ale românilor nu sunt niciodată analizate, deoarece maghiarii nu vor să se stabilească românii în zonă). Cu privire la prefectura județului Covasna, aflată sub autoritate românească există numeroase similitudini de organizare și comportament instituțional cu organul primăriei, însă prefectura nu promovează în posturile sale numai specialiști, structura forței de muncă incluzând și persoane disponibilizate din alte instituții care nu au alte șanse de angajare datorită vârstei sau limbii. Există și în comportamentul instituțional al acestora aspecte ce pot trezi nemulțumiri și acuze din partea maghiarilor pentru că se opun înființării căsuței poștale a subprefectului și corespondenței acestuia în limba maghiară. Această atitudine indică în cazul celor ce se opun atât un complex de limbă, cât și mentalitatea potrivit căreia instituțiile publice românești trebuie să intre în relații de comunicare cu cetățenii și alte instituții numai în limba română.

Factorul “limbă” este cel care fundamentează scindarea apelului la instituțiile publice. Cele două comunități se raportează la acest factor manifestând două comportamente diferite: maghiarii manifestă o deschidere cognitivă spre limba română (90% consideră necesară cunoașterea limbii majoritarilor) dar o reticență față de folosirea ei (chiar în colectivități preponderent românești maghiarii vorbesc între ei numai limba maghiară). În același timp comportamentul de tolerare al românilor față de limba maghiară funcționează pe mecanismul opus: reticență față de cunoașterea limbii (numai 45% apreciază necesară cunoașterea limbii minoritarilor) și o disponibilitate mai mare de a comunica în limba maghiară chiar dacă există și indivizi care declară că singurele momente în care comunică în maghiară sunt acelea în care se află în relații comerciale bazate pe cerere și ofertă. Aceste raportări indică două tipuri de mentalități, una rațional principială cu un înalt grad de generalitate, caracteristică maghiarilor și alta adaptativ pragmatică a românilor, ceea ce indică faptul că românul își urmărește cu o frecvență mult mai mare decât maghiarul interesul personal, vizând mai puțin interesul colectiv.

Singura sferă socială care reușește să demorseze rigiditatea unui mecanism de diferențiere excesivă este cea economică. Această relaxare etnică are două origini: una de natură materială (ofertantul și beneficiarul își urmăresc propriul interes, deci relația trebuie să se producă) și o alta de origine sensibil subiectivă, prin care, confrunțați cu aceeași realitate economică, ei se simt solitari în fața dificultăților, având percepția sortii care-i unește în destin fără diferențieri etnice. Această percepție sensibil subiectivă este efectul relaxării dialogului social și nu doar o simplă rămânere a acestor comunități la un nivel gregar al ființei.

Singurele divergențe mentale ale participanților la acest dialog sunt cele privitoare la egalitatea în fața legii (maghiarii își exprimă într-o mai mare măsură: 30% față de 21% dezacordul cu privire la existența acestei egalități) și egalitatea șanselor sociale) dezacordul românilor față de aceste egalități este mult mai mare: 75%, față de cel al maghiarilor: 63%⁶³.

Aceste abordări diferite implică două stiluri de raportare mentală negativă la macrosistem în cazul maghiarilor (sfera general-legislativă a statului) și la microsistem în cazul românilor (zona locală). Cauzele acestor raportări pot să se datoreze în cea mai mare măsură sistemului de informare de care beneficiază cele două comunități, care este mult mai extensiv, complex și dezvoltat cantitativ pentru populația maghiară, permițându-i raportări extrazonale și cu un grad mai mare de generalitate, față de cele românești, care sunt inexistente în unele localități. Percepția românilor privind șansele lor sociale ca fiind nefavorabile derivă dintr-o raportare bivalentă: pe plan local sunt defavorizați social datorită originii etnice, pe plan extralocal sunt defavorizați datorită sferei închise și nivelului de pregătire de care au beneficiat ca defavorizați în zonă.

În sfera concretă a dimensiunii economice, în ceea ce privește patronajul activității comerciale există o tendință de a promova în funcțiile decizionale persoanele cu origine mixtă (familia mixtă este un certificat cu aceeași valoare ca și diploma de studii), deoarece există în mentalitatea celor două comunități tendința de a-i investi pe aceștia cu o imparțialitate etnică în atitudinea și evaluarea profesională. În ceea ce privește posturile serviciului “desfaceri”, persoanele promovate cel mai des sunt cele de origine română, investite și ele cu capacitatea de a stabili o mai

⁶³ Ana Balasa – “**Relatii interetnice si protectia drepturilor minoritarilor**” in “Sociologie romaneasca nr. 2-3/1994

bună colaborare cu comercianții din afara zonei, atât la nivelul comunicării (cunosc mai bine limba și obiceiurile românilor) cât și la nivel de impact psihologic (în perioadă de convulsii sociale etnice există comercianți români din țară care refuză colaborarea cu maghiarii).

Deși persoane cu acces direct la statistici fac aceste afirmații, totuși realitatea cu care se confruntă forța de muncă românească este aproximată ca numărând numai 5% comercianți care angajează români cunoscători de limbă maghiară. La un nivel de aparență socială există un favoritism al originii mixte, însă fenomenul căsătoriilor mixte s-a redus în ultimii ani invers proporțional cu cel al divorțurilor între parteneri de etnie diferită. Stoparea căsătoriilor mixte este un fenomen întreținut și de activismul Bisericii (cu precădere al celei ortodoxe), datorită mentalității că mixismul matrimonial este un mijloc de alterare a nației.

Deși se presupune că intensitatea sentimentelor naționaliste este mai accentuată la generațiile implicate în anumite evenimente rămase în mentalitatea celor două comunități, scăderea ratei căsătoriilor mixte indică o atitudine naționalistă și selectivism etnic, chiar și la generațiile martor, pentru care se observă că importanța cea mai mare nu se acordă valorilor de toleranță și acceptare a celuilalt, care să-i apropie pe indivizii celor două etnii, ci tendințelor de separare și individualizare etnică. Acest fenomen poate fi explicat și ca funcție de factorul demografic, ce indică o creștere a populației românești în zonă, ceea ce crează acestuia posibilitatea de a avea mai multe șanse de a întemeia o familie exclusiv românească decât una mixtă.

Pe lângă cele două tipuri de generații identificate: generația implicată și generația martor, societatea actuală se confruntă cu prezența celui de-al treilea tip de generație – cea de proiecție. Față de această generație mulți părinți își

exprimă îngrijorarea că prin educație spontană sau organizată li se imprimă o agresivitate afectivă etnică încă dinainte de a dobândi capacitățile de asimilare a unei influențe educative de informare. Acest fenomen de imprimare a valorilor proprii părinților sau profesorilor crează premisele mentale ale raportării la fenomenul social din perspectiva discontinuității și opoziției, care prin imposibilitatea de manifestare a propriilor tendințe de comunitarism indus vor genera și întreține fenomenul de frustrare socială. Această bază inconștientă a mentalului va fi vulnerabilitatea oferită oricărei tendințe politice care știe să impulsioneze acest mecanism.

Există în această zonă o deosebită putere de investire în politic, fie că este UDMR pentru maghiari sau PUNR, PRM și PDSR pentru români, sau Emil Constantinescu pentru ambele etnii, ceea ce indică primatul politicului și nu a formațiunii. Dacă abordăm problematica UDMR – formațiunea politică cea mai bine reprezentată în zonă, pentru care minoritarismul într-o localitate nu este un factor ce influențează activitatea de popularizare a propriilor deziderate astfel încât și în localitățile majoritar românești (Toplița) este singurul partid cu sediu și poziționare centrală a acestuia – vom observa că Uniunea este investită cu un dublu simbol: al organizației politice și cel al singurei uniuni democratice maghiare. Această dublă simbolizare o transcende din simpla sferă instituțională în cea de fenomen politic activ și activator. Astfel se explică de ce o organizație scindată structural, percepută ca declanșator de conflict etnic în zonă și care întrunește doar adeziuni moderate de apreciere a activității, reușește totuși să dizloce și energizeze comunitatea maghiară, să creeze acea contagiune mentală și afectivă - liantul oricărei mase psihologice. Puterea UDMR-ului constă în aceea că reușește prin discursul său să stimuleze cele mai intime și mai adânci nevoi identitare: sentimentul de unitate și de

comunitate, precum și o sferă de trăsături caracteriale ca: agresivitate, curaj, colectivism, intoleranță, etc.

Trezirea sentimentului comunitar se realizează prin influență socială și mecanismul de contagiune psihologică prin care este declanșată conștiința apartenenței, ce face ca trăsăturile și achizițiile individuale să devină secundare în comportament, prioritar fiind aspectul inconștient, uniform și comun tuturor celor din colectivitatea respectivă. Aceasta este etapa în care apar neînțelegeri între prieteni și parteneri de etnie diferită, când cel integrat în colectivitate nu se mai manifestă și nu mai gândește ca înainte, acum el simte și trăiește potrivit propriilor instincte defulate în mulțime, făcându-l impulsiv, agresiv, excitabil, iritat, cu sentimentul atotputerniciei și în afara noțiunii de imposibil (*“Acum ori niciodată”*). Oricine vrea să acționeze asupra unei astfel de mulțimi nu trebuie să dea un caracter logic argumentelor, ci să prezinte niște imagini în culorile cele mai stridente, să exagereze, să repete fără încetare același lucru, pentru că masele apelează numai la extreme: bănuiala se transformă într-o evidență indiscutabilă, un început de antipatie se transformă în ură feroce⁶⁴. Astfel de manifestări maghiare au fost descrise de localnicii români ca desfășurându-se cu ocazia evenimentelor din 1989, celor de la Tg. Mureș, conflictului din Odorhei, precum și în fiecare an de 15 martie.

Toată această viață socială de masă psihologică bine conturată a comunității maghiare este aproape inexistentă în cea românească, deoarece elementul politic fie lipsește (în Toplița – oraș majoritar românesc nici un partid politic românesc nu are sediu pentru că nu este reprezentativ pentru electorat, candidații independenți trezind cea mai mare încredere alegătorilor), fie sunt slab reprezentați în viața politică locală (PN|CD din Miercurea Ciuc). Slaba

⁶⁴ Sigmund Freud – *“Psihologia colectiva si analiza eului”*, Bucuresti 1995 si Gustave Le Bon - *“Psihologia multimii”*, Bucuresti 1990

reprezentare și reprezentativitate, la care se adaugă și dispersia și fărâmițarea coeziunii comunitare pe criterii de doctrină politică au generat o realitate defavorizantă pentru această populație, ea ajungând să nu aibă nici un reprezentant în forurile de guvernământ. Din perspectiva mentalității românilor din zonă, aceasta se datorează *“diversiunilor maghiare care urmăresc să dezbină populația română și așa dezbinată”*.

În fapt, populația românească formează o comunitate fără comunitarism, care ființează într-un vid civic și cultural (există localități în care românii n-au altundeva să meargă decât la biserică și localități în care nici aceasta nu există). Această stare de vid implică o criză a sensului și direcției, ceea ce poate duce până la o criză identitară, pe care un individ sau o comunitate etnică o poate suporta prin declanșarea tendințelor naționaliste ca formă de apărare a eului social și de regăsire a statutului eului național.

În realitate, sfera culturală de extensie a populației românești nu este chiar atât de lipsită de manifestări, chiar dacă nu se poate vorbi decât de o prezență mărunță a instituțiilor culturale (biblioteci cu fond de carte restrâns, cinematografe, societatea “Astra”, Centrul Ecleziastic de Documentare “Nicolae Colan”). Mult mai real decât lipsa culturală este absenteismul populației la orice manifestare cultural-artistică sau recreativă, astfel încât nici gratuitatea sau obținerea unui beneficiu nu poate aduna la o manifestare mai mult de 30% din populația unei localități. Comportamentul civic al populației românești este unul tipic anxios depresiv, ce implică o minimalizare de efect psihologic a oricărei valori culturale. Aceasta și pentru faptul că există în orice încercare culturală din zonă o monotonie și o stereotipie de promovare a dimensiunilor istorice, tradiționale și folclorice.

Concluzii:

Mecanismele psihologice fundamentale care intervin în formarea mentalităților celor două comunități sunt:

1. **Raportarea diferit graduală față de aceleași valori.** Activarea acestui mecanism este sursa principală a variabilității și diferențierii de percepție socială a celor două comunități. Din această diferențiere perceptivă adesea se ajunge la negarea percepției celeilalte comunități de către comunitatea percepută, care apreciază aceste aprecieri ca fiind tendențioase, dezbinatoare, cu intenția de distorsionare a imaginii și deci și a identității.

2. **Raportarea negativ mentală la realitatea socială.** Acest mecanism este mult mai activ în psihismul românului, deoarece formează o unitate cauzală cu mecanismul anxietății și mecanismul frustrării sociale. Aceste mecanisme sunt atât generatoare de tensiuni intrapsihice, cât și capabile să imprime o stare de apatie, letargie în activismul social, izolare, depresie, deci vulnerabilitate de statut. Vulnerabilitatea de statut atrage după sine mecanismul de apărare - inhibiția și cel de protecție – dezinteresul.

3. **Himerismul mental.** Acest mecanism este poate cel mai frecvent în viața psihică a omului, fiind întâlnit în general sub forma prejudecăților sau a opiniei personale. Acest mecanism poate atinge, într-o realitate psihică vulnerabilă, ușor dezechilibrată și în criză, dimensiunile hiperbolismului, ceea ce explică sursa atâtor deformări monstruoase, exagerări și exacerbări de sentimente, trăiri, situații ce se produc în zonă.

4. **Contagiunea mentală și afectivă.** Contagiunea este o dimensiune a influenței sociale, ce poate paraliza propria personalitate, individualitate, nivelul generalizării și extrapolării, precum și al creativității sociale. În Secuime acest fenomen este mai frecvent în comunitatea maghiară

pentru că ea crează premisele impunerii modelului social ce va fi transmis, iar aceste premise țin de unitatea și coeziunea comunitară și nu de o mai mare sugestibilitate sau putere de a fi manipulat.

5. **Dubla simbolizare.** Mecanismul este cel prin care o comunitate își poate crea singură liderii și idoli, investind într-o persoană sau instituție calități ce vor contrabalansa defectele de la nivelul celeilalte dimensiuni simbolice. Astfel se autoinduce sentimentul încrederii și al atitudinii pozitive prin autocrearea idealului de raportare.

6. **Relaxarea comunicării.** Manifestarea acestui mecanism în zonă indică limitele pe care le poate atinge diferențierea etnică, fenomen social care nu este infinit sau incombatabil. Prima limită a etnicului este chiar viața cotidiană în care indivizii sunt mai întâi oameni și abia apoi reprezentanți ai unei comunități, societăți sau organizații. O altă limită este vârsta indivizilor sociali, exemplificator pentru aceasta fiind ceea ce toți numesc “fenomenul Radio XXI”.

Funcționalitatea psihicului la români este susținută în principal de mecanismele raportării negativ mentale la realitatea socială, himerismului mental și raportării diferențial-graduale, ceea ce imprimă o atitudine mentală depresivă de înfrânți, dominați și dependenți, trăind după propriul slogan “*o să trecem noi și peste asta!*”. Această atitudine intră în viața publică în contrast cu atitudinea psihică pozitivă a maghiarilor în plină ascensiune, ce trăiesc sentimentul majoritarului învingător produs de mecanismele dublei simbolizări, raportării diferențial-graduale și relaxării comunicării. Se observă că în Secuime există mai mult un dezechilibru de putere psihică decât de putere fizică, după cum declarau și românii: “*ascensiunea maghiarilor nu se bazează pe forță și agresivitate, ci pe slăbiciunile românilor*”.

Contemplativ și participativ la viața cultural-civică

Eugen Androsiac

Există la nivel empiric o concepție care afirmă faptul că în Secuime cultura maghiară înlătură sau în cel mai bun caz asimilează cultura română. Unii antropologi maghiari explică acest fenomen pe baza teoriei asimetriei. Mai precis, cultura unei etnii care se află în situație majoritară din punct de vedere demografic înlătură valorile unei culturi conlocuitoare prin simplul fapt că se confruntă cu o cultură mai puțin reprezentată în cadrul populației respective. Teoria asimetriei culturale își găsește teren de aplicabilitate și în județele Harghita și Covasna, care din punct de vedere demografic au specificul că etnia care e minoritară la nivel național se află în situație majoritară, iar etnia care este majoritară pe plan național se află în situație minoritară. Deci, pe baza teoriei asimetriei culturale, putem să înțelegem că între valorile culturii maghiare și valorile culturii române nu se pot găsi simetrii, nu se poate realiza complementaritatea. Se simte din ce în ce mai mult nevoia de sinteză a concepțiilor și teoriilor existente, nevoia de a descoperi elementele lor comune. Deși acest lucru nu este deloc ușor de realizat, el nu este totuși imposibil. În acest demers am putea fi ajutați de lucrări care nu fac o simplă enumerare de evenimente, ci aduc argumente mai mult sau mai puțin plauzibile, ci încearcă să întreprindă și o analiză comparativă, încearcă să prezinte istoria celor două etnii în mod sintetic și unitar, nu ca o suită de evenimente, ci ca o analiză a evenimentelor în funcție de un cadru de referință

unic, tocmai pentru a surprinde mai bine continuitatea și rupturile.

Acea teorie care susține că o cultură ce aparține unei populații mai puțin numeroase nu se poate afirma datorită dominanței unei culturi ce aparține unei etnii majoritare în regiunea Covasna-Harghita este o teorie care nu are susținere științifică. Este foarte lejer să spui că *“românii din Covasna și Harghita nu-și pot afirma valorile culturale deoarece sunt puțini în raport cu maghiarii”* (Gagyí Josef). Eu consider că explicația ce ne ajută să înțelegem de ce valorile culturii românești reușesc să-și facă simțită prezența din ce în ce mai puțin constă în conceptele de contemplativ și participativ, iar aceste concepte trebuie legate de fenomenul de cultură civică.

Pentru a susține rolul acestor concepte în viața cultural-civică, țin să amintesc cazul Odorhei și anume încercarea de înființare a unei filiale a asociației culturale românești Astra. Pe scurt, câțiva adepți ai Astrei au anunțat populația de etnie română din Odorhei să se adune în data x, în locul y, pentru înființarea organizației. Li s-a precizat că după întrunire va avea loc o petrecere. Rezultatul a fost că nu a venit nimeni.

Paradoxul este că toți românii din Odorhei se plâng de faptul că nu sunt reprezentați de o organizație civică locală, dar nici unul nu vrea să participe. Să fie de vină frica, anxietatea de minoritar în zonă, sau contemplativitatea ancestrală a românului ? Adevărul este că românii din zona Odorheiului sunt slabi pregătiți în ceea ce privește participarea la viața cultural-civică.

Există patternuri demografice și culturale care se caracterizează prin ideea că cei care-și exprimă cel mai probabil aderența la normele participării sunt cei cu un nivel mai înalt de educație, iar cei cu educație primară sau și mai puțin vor relata cu cea mai mică probabilitate că individul are vreo responsabilitate să participe activ în

comunitatea sa locală. Deci ar trebui să înțelegem că nu contemplativitatea ancestrală a românilor este vinovată de neimplicarea la viața cultural-civică, așa cum s-a crezut multă vreme, ci lipsa de educație cultural-civică a lor.

Spre deosebire de români, maghiarii au un sistem politic și un sistem de informare bine pus la punct, care-i construiesc cetățeanului imaginea, reprezentarea că participă activ la deciziile politice, au un sistem ce-l sprijină pe cetățean pentru a avea acces la cultura maghiară. Valorile culturale maghiare sunt sistematic făcute publice de către liderii locali, sunt interiorizate la nivel individual printr-un set de credințe, atitudini, norme, percepții și alte asemenea care sprijină participarea.

Problema se schimbă atunci când este vorba despre români și anume, instituțiile abilitate nu sprijină propagarea culturii românești, nu sprijină participarea. Datorită faptului că maghiarii sunt sprijiniți atât din punct de vedere civic, cât și cultural, iar românii nu sunt susținuți sau nu au resurse educaționale proprii, ajungându-se până la incompetență cultural-civică, nu se poate crea la nivel local democrația participativă.

Valorile culturale românești sunt implementate la un nivel superficial, nu reușesc să provoace acel tonus afectiv ce realizează atractivitatea, și aceasta nu datorită faptului că nu sunt demne de interes, ci datorită anomiei ce a cuprins întreaga sferă cultural-civică românească.

Anomia este o noțiune ce desemnează starea de dereglare a funcționării unui sistem sau subsistem social, dereglare datorată dezintegrării normelor ce reglementează comportamentul indivizilor și asigură ordinea socială.

Datorită anomiei, faptul că un român crede că trebuie să participe la viața comunității sau națiunii sale nu înseamnă că el va proceda neapărat astfel. Înainte ca norma care afirmă că cineva trebuie să participe să poată fi tradusă în actul însuși, individul va trebui probabil să perceapă că

este capabil să acționeze. Cu toate că norma și actul sunt dependente, ele nu sunt cu nici un chip identice.

Cineva poate să creadă că trebuie să participe, dar să se autoperceapă ca incapabil să o facă. Sau cineva se poate percepe pe sine capabil să participe, dar să nu simtă nici o obligație să procedeze astfel. Cu siguranță, o mare sursă de nemulțumire a românilor este acceptarea normelor de participare, cuplată cu credința că, de fapt, nu se poate participa. Când miturile democrației intră în conflict serios cu realitățile, rezultatul este cinismul.

Atunci când se vorbește despre participarea sau contemplativitatea populației locale se face prea des apelul la rațiune sau la lozinci ce nu sunt de actualitate și nu ajung la credința românului. De exemplu, lozincile de la poarta unității militare din Brețcu de genul *“Armata este scutul poporului”*, sau *“Trăiască România”* nu mai ating și mai mult trec tangențial pe lângă revigorarea sentimentului național al românului. Acest tip de lozincă are caracter rațional, se zice că așa este rațional să fie, așa este patriotic, dar nimeni nu-și pune problema dacă aceste lozinci crează convingeri, atitudini la nivelul românului intelectual sau cu pregătire primară.

Eu consider că și acest fenomen nu este în măsură a determina în cadrul etniei românești spiritul participativ.

Este necesară găsirea limbajului care să meargă direct la afectivitatea individului. Cum spunea Gustave Le Bon *“marile revoluții, marile schimbări nu au avut caracter rațional, ci s-au bazat pe irațional”*.

În acest articol am încercat să sparg paradigma care susține ideea că românul e de structură contemplativă, iar maghiarul e de structură participativă. Explicația fenomenului care se petrece în cele două județe în privința neimplicării populației românești la viața cultural-civică nu ține de contemplativ ci de educativ.

Cuprins:

Introducere.....	4
Secuiei și Românilor – evoluția unei neînțelegeri	8
Biserica Ortodoxă în Secuime	58
Aspecte ale învățământului în Harghita și Covasna	89
Factori non-cognitivi ce influențează desfășurarea procesului de învățământ	123
Model sintetic-integrativ de înțelegere a relațiilor dintre români și maghiari	127
Mecanismele de structurare a unor mentalități etnice ...	149
Contemplativ și participativ la viața cultural-civică	165